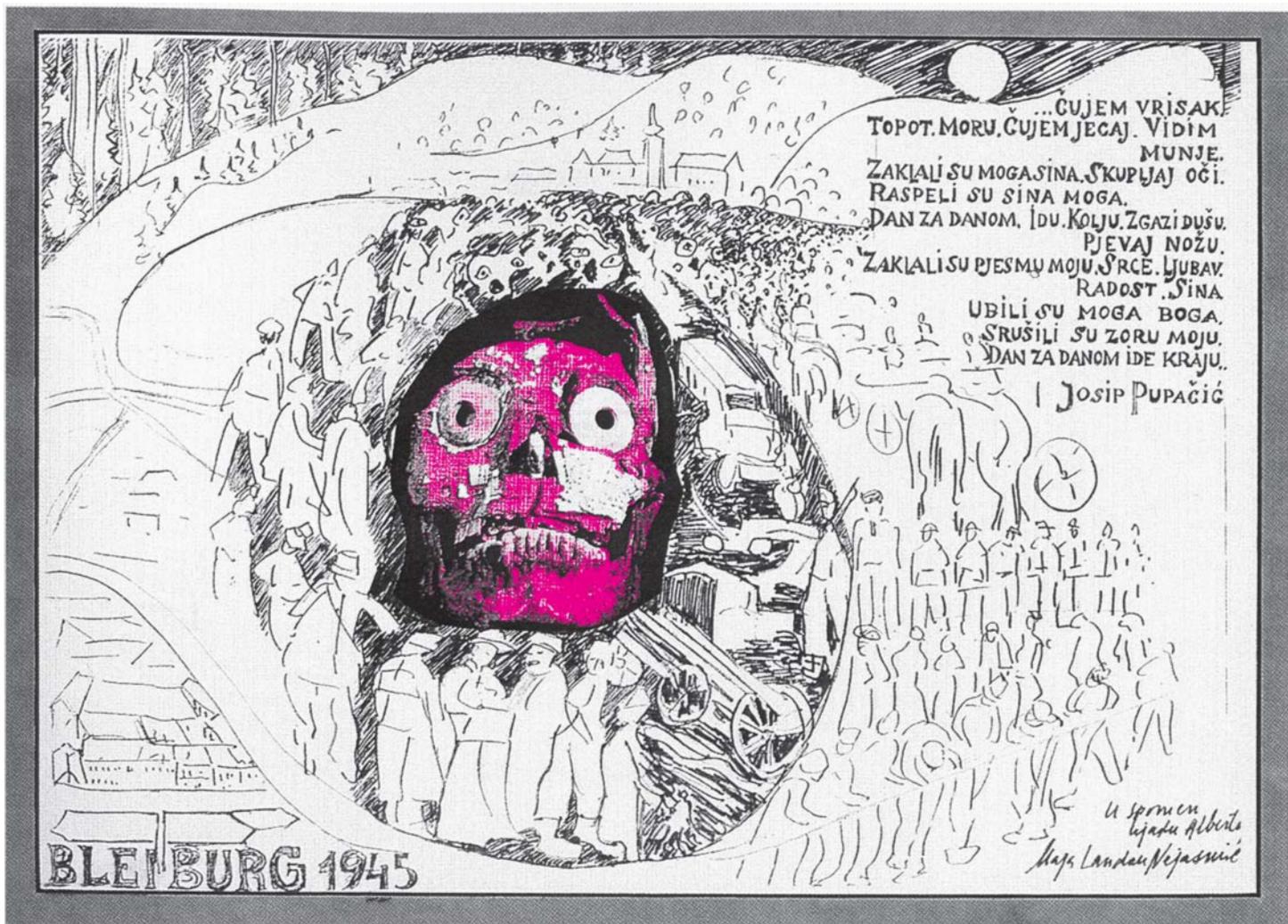

politicke ZATVORENIK

GODINA XV. - SVIBANJ 2005. CIJENA 15 KN

BROJ

158

Draža Mihailović kao hrvatski antifašist!? • Slovenska povjesničarka
o partizanskim zločinima • Kako su antifašisti poubijali civile? •
Dokumenti, sjećanja, svjedočenja

politički

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

PREDsjEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knežević

OVAJ BROJ UREDITO
Tomislav Jonić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovičeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.htnet.hr

PRIJELOM I TISAK
TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja preplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101 S.W.I.F.T.**
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list ureduje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

www.hdpz.htnet.hr

KOMUNIZAM NIJE ISTO ŠTO I ANTIFAŠIZAM!

Poštovani čitatelji,

ovih je dana diljem svijeta održano mnoštvo svečanosti povodom 60. obljetnice pobjede nad fašizmom i nacionalsocijalizmom odnosno završetkom II. svjetskog rata u Europi. Na svim skupovima govorilo se o pobjedi antifašističkih snaga čitavog svijeta protiv zajedničkog neprijatelja, koji je svojom politikom izazvao najveća stradanja čovječanstva. Ubijanjem u ratnim operacijama, bombardiranjem gradova, logorima, likvidacijama nevinoga civilnog stanovništva i istrebljivanjem tzv. nearijskih naroda učinjeni su najveći zločini u povijesti, pa pobjedu nad tim mračnim snagama treba obilježiti i proslaviti.

No kako ništa nije crno-bijelo, tako ni taj događaj nema isto značenje za sve europske narode. Na pr. baltičke zemlje Litva i Estonija odbile su sudjelovati na središnjoj svjetskoj proslavi u Moskvi, jer pobjeda antifašizma za njih znači datum kad su jedan teror i okupacija zamijenjeni drugom okupacijom.

Za većinu europskih naroda pobjeda antifašističkih snaga značila je i konačnu pobjedu demokracije. Međutim, u zemljama gdje je nakon rata instaliran komunistički sustav, započelo je razdoblje jednopartijske diktature, koja je u raznim varijacijama trajala 45 godina dok se nije sama od sebe urušila.

Hrvatski narod imao je nažalost najtragičniji rasplet nakon II. svjetskog rata. Bio je to svibanj 1945., kad su zakrčenim cestama tisuće hrvatskih izbjeglica nastojali doći do američkih i britanskih vojnih vlasti i predati se, očekujući da će postupati u skladu s Ženevsom konvencijom, a ne ih predati na milost i nemilost partizanskim oficirima kao što su Simo Dubajić i slični.

Dok je u čitavoj Europi prestalo svako ubijanje, u Sloveniji i Hrvatskoj počinju masovne likvidacije hrvatskih vojnika i građana.

Osuđujem ustaški režim zbog nevinih žrtava samo zato jer su bili Židovi, Srbi ili Romi, no osuđujem i cinizam Slavka Goldsteina koji maestralno konstatira »da je Jasenovac zločin genocida, a Bleiburg i Križni putevi zločin osvetničkog gnjeva i opijenosti pobjedom, te zločin političkog terora nazvanog uništavanje narodnog neprijatelja».

Osuđujem držanje i postupke američkih i britanskih vlasti, uz čiju suglasnost je izvršen pokolj Hrvata nakon završetka II. svjetskog rata, a da to nije slučajno, potvrdili su svojim držanjem 1991. u Hrvatskoj kao i 1992. u Bosni i Hercegovini. Dakle, antifašizam DA u slamanju nacifašizma, ali NE u istrebljenju hrvatskog naroda nakon završetka rata.

*Alfred OBRANIĆ,
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika*

EUROPSKA UNIJA I HRVATSKA VLADA

Optužnice koje je haško tužiteljstvo podiglo protiv četvorice hrvatskih novinara, zorno pokazuju ne samo političku dimenziju Tribunala za bivšu Jugoslaviju (koja je, uostalom, zapisana u njegovim temeljnim dokumentima), nego i različita mjerila gospode Carle Del Ponte. Ako kršenjem Pravila o postupku i dokazima odnosno objavljanjem materijala koji nisu namijenjeni obјavljanju, javnosti daju na uvid počudni politički, parapolitički i novinarski krugovi, tužiteljstvo će stvar ignorirati. Ako se na to odvaže oni koji nisu počudi, onda će se podići optužnice. Čak i onda kad nepočudni objave stvari koje su već objavljene, pa su time po logici stvari prestale biti tajne.

A sve upućuje na to, da se takva žurba i površnost tužiteljstvu događaju samo onda kad određene račune u tome ima i aktualna vlast u Hrvatskoj. Nema sumnje da će stvari tek isplivati na vidjelo. Zasad je već na vidjelo isplivalo sramotno dodvorništvo tzv. novinara u tzv. Hrvatskome novinarskom društvu, kojemu više pristaje naziv udruge za uzajamnu pomoć dojučerašnjih udbaških tekliča, besposličara, pijanica i nesvršenih studenata.

Do tada, vlastodršci imaju prečih briga. Podređujući nacionalne interese pristupanju Hrvatske Europskoj uniji, aktualna vlada ni sebi nije ostavila prostora za uzmak. Poslužimo li se Kissingerovim poučkom, da se državnike ne prosuđuje toliko po njihovim koracima, koliko po njihovim predodžbama o alternativi, sadašnje naše ministre čeka otužno mjesto u kakvom zapečku nacionalne povijesti: ne bude li početka pregovora, posljedni ostatci morala trebali bi navesti vladu na ostavku. A kako je kratkovidna ta politika bila, pokazuju rezultati francuskog referenduma o Europskom ustavu. Nacija koja je začetnik Europske unije i koja je time, između ostalog, htjela prestati biti ulogom o britanskoj odnosno, kasnije, angloameričkoj kontinentalnoj igri ravnovesja sila, pokazala je da nacionalne interese stvalja ispred nadnacionalnih. Pad francuske vlade odnosno ostavka premijera samo je beznačajna posljedica referendumskog rezultata. Neusporedivo je važnije da ovaj događaj bjelodano pokazuje trošnost europske zgrade. Nema analitičara koji se nije poslužio frazom da Unija proživiljava vjerojatno najtežu krizu i da su posljedice te krize nesagledive.

Sasvim je moguće da se te rane kratkoročno zaliječe, ali svatko tko želi razmišljati i razgovarati o činjenicama, a ne o pobožnim željama i ljupkim riječima, mora biti svjestan da francuski referendum (a slijedit će ga, očito, slični događaji u još nekim državama, poput Nizozemske i Velike Britanije) pokazuje još jednom, da su pokušaji zatiranja nacionalnog osjećaja i nasilje nad narodom osuđeni na propast. Kao što nije slučajno da su propali svi pokušaji stvaranja ujedinjene i «ujedinjene» Europe, s novim i «novim» poredkom, od Karla Velikoga preko Napoleona do Hitlera. Protivno markističko-lenjinističkom nauku, nacije i nacionalne države pokazuju se žilavijima nego što misle *drugovi i braća*.

Da aktualna hrvatska vlada iz toga ne će naučiti ništa, suvišno je raspravljati. Je li vrijeme da iz toga nešto nauči i narod? Ili će opet – po onoj da nijedna laž nije tako fantastična da narod u nju ne bi mogao povjerovati - birati one koji su mu kadri ponuditi najslatkorječivija obećanja? Kao da mazohistički uživa u tome da se osjeća izdanim i prevarenim...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

KAKO SE ČISTILA JUGOSLAVIJA
– UZ ŠEZDESETU OBLJETNICU
TRAGEDIJE U BLEIBURGU. 5

Tomislav JONJIĆ

HRVATSKA I EUROPA - OD
BLEIBURGA DO GOTOVINE
(RETROSPEKTIVA I PERSPEKTIVA) 8

Prof. dr. Branimir LUKŠIĆ

DAN HRVATSKIH POLITIČKIH
UZNICA – VRBOVEC 2005. 11

Alfred OBRANIĆ

ODRŽANA V. IZBORNA SKUPŠTINA
PODRUŽNICE
SISAK 15

Vladimir VRAŽIĆ

MISLI O TOTALITARIZMU:
SLOBODA SE NE BRANI
ZABRANAMA (4.) 16

Tomislav JONJIĆ

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC
I HRVATSKA DRŽAVA (XV.) 19

Ivan GABELICA

PRILOG ŽIVOTOPISU
DRA MILE BUDAKA (VIII.) 23

Dr. Jere JAREB

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI
LEKSIKON HRVATSKIH
POLITIČKIH UZNICA (XXVI.). . . . 27

Jure KNEZOVIĆ

ANDRIJA ARTUKOVIĆ
JE PROTUZAKONITO
IZRUČEN I OSUĐEN! 28

Tomislav JONJIĆ

POVLAČENJE HRVATSKE
VOJSKE IZ LIKE U TRAVNUJU
1945. 32

Mile DOMAZET

OBLJEŽEN 4. TRAVNJA,
DAN GOŠPIĆKIH ŽRTAVA 34

Ivan VUKIĆ

DA SE NE ZABORAVI –
KOMEMORACIJA U RUŠEVU 38

Kaja PEREKOVIĆ

JEDAN OD RIJETKIH
PREŽIVJELIH S JAZOVKE (III.). 40

Mijo SAMAC

STRADANJE HRVATSKOG NARODA
– SJEĆANJA HRVOJA PEČUVČIĆA
(VIII.) 41

ANTIFAŠISTIČKI POKOLJI
CIVILA 1945. 42

MANIPULACIJA MINISTARSTVA ZNANOSTI

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa nedavno je svim osnovnim i srednjim školama, sveučilištima, veleučilištima i visokim školama te javnim ustanovama uputilo dopis u kojem stoji:

"Budući da je za uspješnu integraciju Republike Hrvatske u Europsku uniju neophodno vjerodostojno informirati i razvijati svijest mlađih ljudi o značaju (sic!) pridruživanja naše domovine zajednici europskih naroda, a koja je jasno utemeljena na vrijednostima i tekovinama antifašističke borbe, smatramo kako je obilježavanje 9. svibnja - *Dana pobjede kao Dana Europe* (ist. M. N.) - prigoda da se učenici i studenti u Republici Hrvatskoj uključe u obilježavanje 60-te obljetnice pobjede antifašizma u Hrvatskoj i Europi. Na taj će se način do prinijeti naporima i opredjeljenosti Republike Hrvatske u priključivanju Europskoj uniji, a time i našem europskom opredjeljenju za demokraciju, slobodu, toleranciju, solidarnost te odbacivanje svakog oblika ekstremizma i totalitarizma..."

Osim što je Ministarstvo znanosti, izobrazbe i športa ovim pokazalo da ni najbanalnije tekstove nije u stanju sročiti bez krupnih jezičnih pogrešaka, i da ne razlikuje značenje imenica "značaj" i "značenje", ono se u ovom slučaju upustilo i u zastrašujuću manipulaciju povijesnim činjenicama.

Prvo, tvrditi da se upravo obilježava pobjeda antifašizma u Hrvatskoj, besramna je laž. U Hrvatskoj je prije šezdeset godina pobijedila Komunistička partija Jugoslavije kao sekcija među-

narodnoga komunističkog pokreta, pa smo to u svibnju desetljećima obilježavali **Titovom** štafetom, a ne nekakvim odama slobodi. Drugo, ta pobjeda nipošto nije donijela "opredjeljenje za demokraciju, slobodu, toleranciju, solidarnost te odbacivanje svakog oblika ekstremizma i totalitarizma", nego je, baš obrnuto, značila potonuće u mrak protuhrvatskoga i totalitarnog poredka. I treće, tzv. Dan Europe nema apsolutno nikakve veze s tzv. Danom pobjede. Ulazak sovjetskih snaga u Berlin i kapitulacija Njemačke, što se naziva Danom pobjede (kako bi se, između ostalog, izbjeglo podsjećanje na to da ratnu pobjedu Saveznika bolje obilježavaju atomske bombe u Hirošimi i Nagasakiju), zbili su se 1945.

Na tzv. Dan Europe ne obilježava se nikakav događaj iz 1945., nego se njime podsjeća na 9. svibnja 1950.,

kad je francuski ministar vanjskih poslova **Robert Schuman**, na prijedlog **Jeana Monneta**, objavio dokument koji je označio početak zemljopisnoga, gospodarskog, a onda i političkog približavanja (nekih) europskih zemalja. Danom Europe podsjeća se, dakle, na objavlјivanje Schumanove deklaracije, a ne na dan **Staljinova** trijumfa. Pitanje je samo, znači li to da Ministarstvo znanosti - na čelu s ministrom **Primorcem** - ne zna elementarne činjenice (pa je nekompetentno), ili te činjenice zna, pa ipak manipulira?! U ime izobrazbe i znanosti, ili u ime "demokracije, slobode, tolerancije, solidarnosti te odbacivanja svakog oblika ekstremizma i totalitarizma"? Misli li Ministarstvo znanosti da je te ciljeve uopće moguće postići besramnim lažima? Ili se Ministarstvo znanosti trsi zaslužiti naziv Ministarstva propagande?

(M. N.)

HDPZ – ZAGREB • VOJNOVIĆEVA 15. • HR 10000 ZAGREB

O B A V I J E S T I P O Z I V

Na najvećem grobištu u Hrvatskoj, u Macelju, održat će se spomen-misa za pogubljene na ovom prostoru.

Sveta misa će biti 5. lipnja 2005. u 17.00 sati

Misno će slavlje predvoditi zagrebački nadbiskup, kardinal **Josip Bozanić**. Pozivamo članove naše Udruge, njihove obitelji i prijatelje da se okupimo i zajedno pomolimo za duše ovih mučenika.

Upozorenje: Zbog radova na novoj autocesti, misa će se i ove godine održati na gradilištu nove spomen-crkve uz školu u naselju Fruki.

U Zagrebu, 2. svibnja 2005.

ODBOR ZA GROBIŠTA

ČEMU SABLAZAN - DRAŽA JE I HRVATSKI ANTIFAŠIST!

Upravo istog dana kad su Hrvati obilježavali šezdesetu obljetnicu blajburške tragedije, usred Srbije, na Ravnoj gori, pod pokroviteljstvom vlade Srbije i Crne Gore - vlade s kojom aktualna hrvatska vlast ljubuje već mjesecima - održana je svečana komemoracija **Dragoljubu Draži Mihailoviću**, čijim je potomcima američka vlada upravo u svibnju 2005. našla potrebnim uručiti američko odličje. Jedanaest veleposlanstava akreditiranih u Beogradu na spomenik *velikomu Čiči* poslali su vijence, a talijanski je vojni izaslanik – kako bi još jednom posvjedočio talijansko-srpsko bratstvo po oružju – bio je i osobno nazočan manifestaciji. Govor kojega je tom prigodom održao srpsko-crnogorski ministar vanjskih poslova **Vuk Drašković** i veličanje četništva izazvali su sablazan u službenim hrvatskim krugovima koji su, eto, jer im tako kažu *ćate* iz Bruxellesa, bili uvjereni da vuk mijenja ne samo dlaku, nego i čud.

A zapravo razloga za sablazan nije bilo. Draža Mihailović nije bio samo **general** i zapovjednik tzv. *Jugoslovenske vojske u otadžbini*, u čijim je programskim spisima bilo zapisano ono čega kod Hrvata nikad nije bilo, etničko čišćenje i stvaranje "homogene Srbije". Draža Mihailović je bio **ministar vojne** jugoslavenske izbjegličke vlade, kojoj su legitimitet davali takozvani hrvatski ministri poput **Jurice Kranjčevića**, **Jurja Šuteja** ili tobožnjega hrvatskog bana, **Ivana Šubašića** Vukovogoričkoga, nositelja ordena *Belog orla s mačevima*. Draža je, kao što se vidi iz sasvim jasnih gesta diplomacije SAD-a i jedanaest europskih zemalja s tzv. antifašističkom tradicijom, također antifašist i borac za slobodu i demokraciju.

Ako su za današnju hrvatsku vladu rušitelji ondašnje Jugoslavije i tvorci Nezavisne Države Hrvatske *kvislinzi* i fašisti, onda je vlast i država koju su oni srušili bila naša, hrvatska, bila je legalna i legitimna, pa je i **general Draža**

Vjest o uručenju američkog odličja Draži Mihailoviću

bio **naš ministar**. Hrvati su u travnju 1941. mogli izabrati između kralja **Petra** i **Ante Pavelića**, između nedemokratske Jugoslavije i nedemokratske Hrvatske. Ako su oni Hrvati koji su izabrali Hrvatsku time postali kvislin-

zima, pravi je izbor, dakle, bio izbor kralja Petra, **Momčila Ninčića**, Draže Mihailovića i Stevana **Moljevića**. Uostalom, Krnjević i družina su obilno koristili valove BBC-a, da bi Hrvate pozvali u četnike.

A kako su četnici spasili određen broj američkih pilota, onda su **Trumanovo** odličje i vijenci zemalja članica EU ujedno odličje hrvatskoj potpori četničkoj obrani Jugoslavije odnosno mačekovskoj dalekovidnosti, koja zaslужuje biti opjevanom u nekoj Krnjevićijadi. A do tada, valja i u Hrvatskoj slaviti Dražu! Ta, četnici su poubijali bar stotinjak tisuća Hrvata manje od partizana, a logikom današnje služinčadi s Markova trga - sve do Teheranske konferencije i konačnog oslanjanja i zapadnih saveznika na partizanski pokret, naš, hrvatski adut u romantičnoj borbi protiv nacifašizma, odnosno naš, hrvatski ulog u pobjedi antifašističke koalicije, bio je - **general** Draža. Čemu onda sanderovsko-mesičevsko kukanje? Sve dok pristajemo veličati one koji su nas klali i zatvarali, kusat čemo baš onu kašu koju zaslužujemo...

(M. N.)

Srpsko-crnogorski ministar vanjskih poslova na ravnogorskome četničkom skupu

HDPZ-ŽK IZBACUJE MESIĆA, MANOLIĆ I BOLJKOVAC OSTAJU!

Čelnici skupine koja se naziva Hrvatskim društvom političkih zatvorenika - žrtava komunizma okupili su se (njih svih petnaest!) na nejavnome mjestu kako bi javnost izvijestili da će iz svoga članstva izbrisati *tovariša Stipu Mesića*. Pritom su se lažno predstavili kao HDPZ, što se može zaključiti iz činjenice da su baš svi mediji koji su ovaj tužni rastanak *drugova i braće* uopće zabilježili, govorili o HDPZ-u, a nitko o "ŽK-u".

No, *među drugove i braću, među boljševike*, i dalje se broje **Josip Boljkovac i Josip Manolić**. Prvi je bio počasni

gost utemeljitelske skupštine HDPZ-ŽK, a poznat je po nalozima za ubojstvo, krvavim obračunima s političkim protivnicima i dugome stažu u jugoslavenskim komunističkim obavještajno-redarstvenim službama. Nakon što je poslije prvih višestranačkih izbora zалутао na položaj ministra unutarnjih poslova, svoju je političku karijeru okrunio kandidaturom na listi Srpske demokratske samostalne stranke i izjavom da su za izbijanje rata 1990./91. krivi *hrvatski ekstremisti*. Drugoga Jožicu bar političkim uznicima ne treba predstavljati: tisuće na

otpusnicama s robije nose njegove potpisne. Tvrdi da nije trovao kardinala **Stepinca**, a posljednjih je godina politički mentor predsjedniku HDPZ-ŽK i nositelj njegove izborne liste.

Svaka ptica svomu jatu leti. Zar je čudo da su se u tome jatu našli Manolić, Boljkovac i Mesić? A nije čudo ni to, da su se *moralne i nacionalne vertikale* iz HDPZ-ŽK tek sada, u svibnju 2005. sjetile pokrenuti postupak za Mesićevu isključenje. Prije, dok je Mesić vraćao svoje dugove, za to nije bilo povoda, zar ne? Ta, vjerovnici su i ostalima isti...

(L. P.)

BOLJKOVAC KAO MILOŠEVIĆEV SVJEDOK OBRANE!

Svojedobni počasni gost utemeljitelske skupštine **Veseličina i Peričina Hrvatskog društva političkih zatvorenika-žrtava komunizma**, a na netom održanim lokalnim izborima kandidat **Pupovčeve Srpske samostalne demokratske stranke**, Josip Boljkovac, oglasio se posljednjih tjadana nizom *zanimljivih* javnih istupa. Poznati nalogodavac političkih smaknuća bez suda ("*Petraka likvidirati!*"), prisjetio se razdoblja nakon prvih demokratskih izbora i zaoštravanja međunarodnih sporova u Jugoslaviji koja se polako ali neumitno pretvarala u lješinu.

Ističući kako govori kao «slobodan građanin, Hrvat i kozmopolit», Boljkovac je podsjetio kako su Srbi nekad bili «konstitutivni narod» u Hrvatskoj, dok su danas nacionalna manjina. Nema, kaže, nikakva razloga da se Srbima taj status ne vrati, a razloge on vidi u srpskome udjelu u tzv. Narodnooslobodilačkoj borbi i činjenici da «zajedno s Hrvatima i pripadnicima drugih nacionalnih manjina, naši su Srbi 90-ih, kao i u NOB-u, spašavali Hrvatsku od agresije».

Pokazujući na taj način kako još uvijek živi u avnojevsko-zavnohovskim maglama, Boljkovac – s autoritetom prvog ministra unutarnjih poslova Republike Hrvatske – zapravo sugerira kako je «ukidanje

ekstremisti, iako su u haškome procesu **Miloševiću** izvedeni dokazi koji pokazuju da takvi s izbijanjem rata nemaju nikakve veze. No, kako se čuje od upućenih, Miloševićeva obrana razmišlja o tome da Boljkovca

OSNIVAČ HDZ-a JOSIP BOLJKOVAC JE NA LISTI SDSS-a U KARLOVCU

ZAGREB - SDSS na lokalnim izborima spriječio i kadrovska izmena. Na petome mjestu liste SDSS-a za Karlovačku županiju načelniči će se Josip Boljkovac, jedan od osnivača HDZ-a iz tzv. antifašističke struje te ministar unutarnjih poslova početkom Domovinskog rata.

Potvrdio nam je to Vojislav Stanićević, predsjednik SDSS-a.

Rijetki istupi Josipa Boljkovca

– S gospodinom Boljkovcem našli smo se na istim antifašističkim vrijednostima i shvaćanjima oko Drugog

svjetskog rata. Riječ je o iskrenom, čovjeku otvorenom duhu, sudioniku NOB-a.

Čini nam se da bi Boljkovac, kao visoki dužnosnik bivše HDZ-ove vlasti, mogao preko naše liste progovoriti o ratnim zločinstvima, oduzimanju stanarskih prava na karlovačkom području, ali i skinuti stigmu sa SDSS-a kao stranke iskorištive za Srbe u Hrvatskoj – rekao je Vojislav Stanićević.

Inače, neki smatraju da je upravo angažman Josipa Boljkovca bio značajan u očuvanju mira od Gorskog kotača do Rijeke tijekom Domovinskog rata što srpske paravojne

macije nisu prekinule cestovinu i bezničku komunikaciju s Prinosom. Podsjetimo, godina Josip Boljkovac riječko javno istupao, većinom da objasni svoju ulogu početkom novinskog rata.

Predsjednik SAB-a u Karlovcu

Nakon distanciranja od Hrvatskih demokratskih zajednica, jedno je jene bio predsjednik Saveza antifašističkih boraca u Karlovcu, predsjednik Komisije za pomilovanje pri Uradu predsjednika Štejpana Šeks.

konstitutivnosti» Srba dovelo do (dakle, legitimne) srpske pobune diljem Hrvatske. U tom se kontekstu valja prisjetiti njegovih izjava, koje je u istome dnevniku ponovio novinar **Branko Mijić**, da je ubojstvo šefa osječke policije **Josipa Reihla-Kira** dovelo do nepovratnog rasplamsavanja rata «u Slavoniji». Time se ponovno optužuju tobožnji hrvatski pozove kao svjedoka. Da se pokaže kako su Hrvati isprovocirali rat! A srpska će se manjina na nj pozivati, prizivajući ponovno planove poput famoznoga Z-4... To, pak, ujedno pokaže kakve je neprijatelje hrvatska država imala ne samo na četničkim balvanima, nego i u ministarskim naslonjačima na Markovu trgu.

(M. P.)

KAKO SE ČISTILA JUGOSLAVIJA – UZ ŠEZDESETU OBLJETNICU TRAGEDIJE U BLEIBURGU

Pred dvadesetak tisuća ljudi i uz izravan televizijski prijenos, u Bleiburgu je 15. svibnja 2005. održana komemoracija 60. obljetnice tragedije u kojoj su nastrale stotine tisuća Hrvata. Misu na blajburškom polju predvodio je vrhbosanski nadbiskup kardinal **Vinko Puljić**. No, blajburšku je obljetnicu obilježilo još nekoliko događaja, osim četničkog pira na Ravnoj gori, održanog pod pokroviteljstvom vlade Srbije i Crne Gore te začinjenog vatrenim govorom **Vuka Draškovića**, ministra vanjskih poslova **bratske** nam i susjedne države koja će - u jednome ili više komada - uz obilnu

Piše:

Tomislav JONJIĆ

hrvatsku pomoći postati našim ključnim partnerom, mjerilom naše vrijednosti u *Regiji* i pokazateljem naše *odanosti* ideji ujedinjene Europe...

Revizija poželjna svagdje, osim kad se radi o dvadesetom stoljeću!

Upravo u vrijeme blajburške komemoracije objavljene su dvije važne publikacije koje na klaonicu iz svibnja 1945.

Slovenska povjesničarka dr. Jerca Vodušek Starič

bacaju novo, puno jasnije svjetlo. Prof. dr. Josip Jurčević objavio je dragocjenu knjigu pod naslovom *Bleiburg. Jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*, koju ćemo - nadamo se - prikazati u nekom od sljedećih brojeva, a zagrebački je časopis *Gordogan* (god. II/XXI, br. 4-5/48-49, str. 36.-49.) objavio opsegom nevelik, ali zato neobično važan članak slovenske povjesničarke dr. Jerce Vodušek Starič pod naslovom "Kako se čistila Jugoslavija?" Povodom objavljanja tog članka, slovenska je povjesničarka dala izjave ili razgovarala s nekoliko hrvatskih dnevnih novina. Članak iz *Gordogana* zaslужuje da ga se potanke prikaže.

U uvodnim rečenicama članka, dr. Vodušek Starič, redovita profesorica s vremene povijesti na mariborskom sveučilištu, podsjeća kako je "bilo nevjerojatno lako biti povjesničar u ono davno vrijeme, kad nismo znali da postoje grobovi koje pred našim pogledima čuva narodna milicija, i kada nas nisu uznenirivali ljudi poput dr. Jože Pučnika ili dr. Ljube Širca, koji su, prikladno, živjeli izvan našeg vidokruga i domašaja. Veliki "majstori" historiografije punili su nam glave "jako bitnim" pitanjima iz marksističke metodologije; temeljima su proglašavali pitanja poput periodizacije naše socijalističke izgradnje ili problema povijesne distance. Sve se to zabilježilo už još uvek primjetni, ali nikako otvoreni, sukob na ljevici, koji se provlačio po raznim revijama i časopisima. Ali njih su ionako čitali samo intelektualci, i to pretežno oni iz redova humanističkih i društvenih nauka, dok je tehnička inteligencija uglavnom šutjela, jer sa svojim logičkim principima nije nalazila pravo mjesto pod socijalističkim suncem. Izgledalo je kao da i nema što reći. Svi smo dobro znali da postoje zabranjeni arhivi i polako smo počinjavali dobiti ovakvo ili onakvo dopuštenje pristupa, da vidimo što to tako posebno u njima ima. Pažljivo smo rukom prepisivali neke "jako" važne komunističke sjednice, za koje se kasnije, primjenom egzaktno povijesne metode, pokazalo da nisu ništa drugo do standardnih primjera komunističke ideološke rasprave i logike, ili bolje rečeno odsutnosti logike, i da izrečeni stavovi sami po sebi u suštini nemaju neke velike povijesne vrijednosti u smislu izvora. S vremenom se pokazalo da sistemi puno bolje definiraju djela nekadanih vlasti, a ta se djela danas mogu najbolje raspoznati u aktivnostima i fondovima Udbi i nekih drugih ustanova koje su funkcionirole na sličnim principima (sudstvo, unutrašnji poslovi, pa čak i pošta). Kada počinjena djela us-

poredimo s evropskim standardima dvadesetog stoljeća, stvari postaju još jasnije. Danas, dakle, ne možemo tvrditi da javnost ili povijest nisu u stanju prikupiti informacije i pokušati razumjeti događaje iz prošlosti i okolnosti tzv. izvansudskih likvidacija za vrijeme i poslije rata, te drugih progona, ili da postoje pravne nejasnoće oko kvalifikacije takvih djela.

Štoviše, danas u svijetu postoji cijeli niz radova povjesničara, sociologa, antropologa i drugih, koji točno ocjenjuju masovne zločine u dvadesetom stoljeću i u kojima su dobro razradene i definicije masovnih ubojstava i genocida, kao i njihovi primjeri.⁶¹ Situacija u nas je druge naravi, puno kompleksnija, manje ovinsa o samoj historiografiji i sličnim znanostima. Radi se o tome koliko su današnje društvo i pojedinačno sposobni suočiti se s tim problemima i koliko ih u tome svjesno sprečava politika. Odsutnost te sposobnosti isto je tako posljedica povijesnog zbijanja i može sama po sebi biti predmet proučavanja povjesničara, a i mnogih drugih, pogotovo psihologa i sociologa.⁶² Da bismo mogli pokazati koji sve faktori još danas igraju ulogu u suočavanju s istinom ratnih i poslijeratnih masovnih ubojstava, pokušaćemo nabrojiti nekoliko činjenica i činitelja u toj dugo priči koja sada traje već šezdeset godina.

Sve je počelo jednom malom "greškom", kada su akteri povijesti davne 1945. u jednom od ključnih civilizacijskih dokumenata dvadesetog stoljeća napravili minucioznu gramatičku promjenu. Radi se o članu 6 točke C Statuta Nürnberskog suda.

Da bismo bolje razumjeli zašto je ta mala korekcija bila od tolike važnosti, moramo se vratiti nekoliko godina unazad. To je

26 ZLOČINI

Kako se čistila Jugoslavija?

Duga i mučna priča o povijesti, stvarnosti i politici - slovenska javnost još je toliko podijeljena u svojem odnosu prema masovnim ubojstvima za vrijeme i poslije Drugoga svjetskog rata da se čini kako ni političari ni povjesničari nisu u stanju doći do interpretacije koja bi zadovoljila sve

**Jerca
Vodušek
Starič**

Bilo je nevjerojatno lako biti povjesničar u ono davno vrijeme, kada nismo znali da postoje grobovi koje pred našim pogledima čuva narodna milicija, i kada nas nisu uznenirivali ljudi poput dr. Jože Pučnika ili dr. Ljube Širca, koji su, prikladno, živjeli izvan našeg vidokruga i domašaja. Veliki "majstori" historiografije punili su nam glave "jako bitnim" pitanjima iz marksističke metodologije; temeljima su proglašavali pitanja poput periodizacije naše socijalističke izgradnje ili problema povijesne distance. Sve se to zabilježilo už još uvek primjetni, ali nikako otvoreni, sukob na ljevici, koji se provlačio po raznim revijama i časopisima. Ali njih su ionako čitali samo intelektualci, i to pretežno oni iz redova humanističkih i društvenih nauka, dok je tehnička inteligencija uglavnom šutjela, jer sa svojim logičkim principima nije nalazila pravo mjesto pod socijalističkim suncem. Izgledalo je kao da i nema što reći. Svi smo dobro znali da postoje zabranjeni arhivi i polako smo počinjavali dobiti ovakvo ili onakvo dopuštenje pristupa, da vidimo što to tako posebno u njima ima. Pažljivo smo rukom prepisivali neke "jako" važne komunističke sjednice, za koje se kasnije, primjenom egzaktno povijesne metode, pokazalo da nisu ništa drugo do standardnih primjera komunističke ideološke rasprave i logike, ili bolje rečeno odsutnosti logike, i da izrečeni stavovi sami po sebi u suštini nemaju neke velike povijesne vrijednosti u smislu izvora. S vremenom se pokazalo da sistemi puno bolje definiraju djela nekadanih vlasti, a ta se djela danas mogu najbolje raspoznati u aktivnostima i fondovima Udbi i nekih drugih ustanova koje su funkcionirole na sličnim principima (sudstvo, unutrašnji poslovi, pa čak i pošta). Kada počinjena djela us-

⁶¹ Na primjer R. Gallately i B. Kiernan, ur., *The Specter of Genocide. Mass Murder in Historical Perspective*, Cambridge University Press 2003. Knjiga je zbir djela raznih autora koji dobro analiziraju metode komunističkih režima.

⁶² Dio problema je vjerojatno i strah duljeg trajanja koji na dijelu populacije ostavljuju masovna ubojstva, kao što Weitz navodi Lüdrika: "Pain and fear, caused by the thorns that lie buried within the inner being, are at least as hard and durable in causing torment and, above all, degradation as the means of compulsion and violence that are felt at the moment the blows rain down upon the body". (*The Specter of Genocide. Mass Murder in Historical Perspective*, 62.) To vrijedi pogotovo za žrtve ali i za ožijuove bližnje, koji još danas teško govore o tim zbijanjima. Na drugoj strani, strani počinitelja, momenti i uzroci drugačije naravi, ali isto tako trajni ili dulje trajanja.

Članak iz zagrebačkoga Gordogona

kušajima revizionističke interpretacije fašizma i nacizma (u tisku to ponekad zvuči sasvim banalno: onaj tko proučava domobrane, njihov je simpatizer)..."

U nastavku teksta auktorica raspravlja o procjenama broja Slovenaca i Hrvata koji su pali u ruke jugoslavenskih komunista i tako postali žrtvom "masovnih ubojstava koje je poslije rata organizirala i izvela država" (kao što je bilo i u SSSR-u), a ne pojedinci ili skupine, kao što se u proljeće 1945. znalo događati u nekim dijelovima Zapadne Europe. U Jugoslaviji taj ubilački stroj nije funkcionirao samo u svibnju 1945., nego su se masovna ubojstva zatočenika nastavila i kasnije, i u lipnju, pa čak i nakon amnestije iz kolovoza 1945., dok su se ubojstva (obična ili *sudska*) u manjim skupinama nastavila još nekoliko godina iza rata.

Na licu mjesta ubijeno je više od 100.000 Hrvata!

S obzirom na instrumentalizaciju podataka koje je svojedobno iznio **Vladimir Žerjavčić**, važna je napomena Jerce Vodušek Starić da djelomični podatci što ih je 2002. objavio Ijubljanski Institut za suvremenu povijest, stvaraju podlogu za zaključak kako je najvjerojatniji broj slovenskih žrtava Drugoga svjetskog rata oko 80.000. Nasuprot tomu, Žerjavčeva procjena je oko 40.000 ljudi, u što se ubrajaju demografski gubitci.

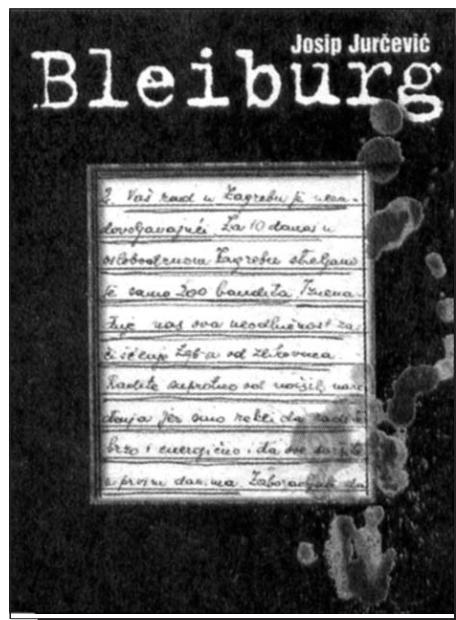
Što se Hrvata, tiče, slovenska povjesničarka podsjeća da neki britanski izvori potvrđuju ocjenu partizanskoga generala **Milana Dolničara**, da je u Bleiburgu u ruke Britanaca pao 235.000 Hrvata, od čega su skoro polovica bili civili, pa piše: "Prema mojim saznanjima, okvirni su brojevi u koje je moguće povjerovati kada se radi o operaciji prema Hrvatima (Bleiburško polje) sljedeći: zarobljenih 120.150 takozvanih kvislinskih vojnika i 100.000 ubijenih na licu mjesta." To "na licu mjesta" uključuje pokolje na samome blajburškom polju, te uz cestu Bleiburg - Maribor.

Umjesno je ovdje dometnuti da je Žerjavčić, koji u Hrvatskoj začudo još uvijek ima status *svete krave*, temeljito kritici prije više od deset godina podvrgnuo prof. **Kazimir Katalinić**. U knjizi *Argumenti: NDH, BiH, Bleiburg i genocid* (Zagreb, 1993.), Katalinić razuđuje niz teških Žerjavčevih metodoloških pogrešaka i površnosti, te

nakon raščlambe svih poznatih svjedočenja o broju Hrvata koji su se u svibnju 1945. povlačili prema zapadu (a neki britanski svjedoci, recimo, procjenjuju da je u tome povijesnom *plebiscitu nogama* sudjelovalo oko 200.000 vojnika i 500.000 civila), oprezno zaključuje: "Koliki je bio, dakle, stvarni broj naših žrtava nakon svršetka rata, da li se je radilo o 130.000 ili o 177.000, ili možda čak i o većem broju, nećemo nikada moći doznati." Katalinićev je rad ostao dosljedno prešućen. Jedini koji ga nije prešutio i koji je Katalinića smatrao "svojim najozbiljnijim kritičarom", bio je **Bogoljub Kočović**, Srbin koji je četiri godine prije Žerjavčića u Londonu objavio raspravu "*Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji*". Kočovića i njegovu metodologiju (istodobno se gradeći da za nj ne zna) Žerjavčić je slijedio u tolikoj mjeri, da ga je Katalinić s pravom prozvao za plagijat.

Bit će da je i to diranje u "dvorskog statističara" (u što se Žerjavčić prometnuo ponajmanje svojim zaslugama) pridonijelo šutnji o Katalinićevoj raspravi. Ali one prave, duble razloge šutnje o znanstvenoj analizi žrtava rata i porača, nesumnjivo treba tražiti drugdje. Naime, makar se članak Jerce Vodušek

Starić iz *Gordogana* primarno bavi prilikama na slovenskoj političkoj i historiografskoj pozornici, upravo se u njemu posve jasno uočavaju oni pravi, opći razlozi te utešne šutnje.

Oni se oslikavaju i kroz osobni položaj slovenske povjesničarke. Iako redovita sveučilišna profesorica, predavač na poslijediplomskim studijima, predsjednica Vijeća za humanistička istraživanja slovenskoga Ministarstva znanosti i dobitnica niza vrijednih nagrada, ona je – kako je zabilježeno u jednom dnevniku – «uvjetno ignorirana u slovenskoj kulturnoj javnosti. Nije mogla naći izdavača za svoju posljednju, fenomenalnu knjigu, nego ju je tiskala u vlastitoj nakladi. Nikad se ne pojavljuje na televiziji, ne pozivaju je da piše za uglednu *Sobotnu prilogu* ozbiljnog *Dela*. Zašto? Tu kći slovenskog partizana obilježavaju kao opasnu desničarku. Istraživala je poslijeratne pokolje, 'crveni teror', Partiju i Udbu, i o tome pisala toliko suspagnuto, dokumentarno, nepristrano i nepamfletski – da su je morali ozbiljno zamrziti...»

Mrtvi nikako nisu htjeli prestati biti problemom!

Polazište takvog stanja stvari slovenska povjesničarka nalazi u srži komunističke ideologije koja je, širena iz Moskve, postavljala tezu o «jedinom pravom antifašizmu». **Staljin** i komuniści su se propagandno okomili na fašizam zapravo tek krajem Drugoga svjetskog rata, dok je Kominterna fašizam prije rata definirala kao «najviši stadij kapitalizma», što znači da su fašizam i građanska demokracija u biti jedno te isto. Ta se teorija u različitim varijacijama pojavljuje još uvijek u znanstvenim objašnjenjima «europske i druge ljevice», bez upozorenja na to da su njezini tvorci Staljin i Kominterna.

Radi toga nije dopušteno znanstveno istraživati žrtve rata i porača. (Kako citatelj ovog osvrta ne bi bio u zabludi, valja opetovati da Jerce Vodušek Starić govori o Sloveniji i slovenskim prilikama. A ako ih mi Hrvati navlas iste vidimo i u našoj domovini, nije kriva slovenska povjesničarka, nego – zastrašujuća sličnost činjenica!) Znanstvena bi analiza pokazala da između fašizma, nacionalsocijalizma i komunizma nema bitnih razlika. Retorika i osveta događale su se nakon rata diljem Europe, naglašava Vodušek Starić, ali je «nešto sasvim drugo kad se

država organizira i ne samo pohapsi sve te ljudi, nego ih poslije i jako sistematicno likvidira, pa još 40 godina čuva ta grobišta, da se ne otkrije broj i identitet žrtava. Prvo ih prikrije, a onda ih čuva da ih netko, makar i slučajno, ne otkopa, što se događalo, recimo, prilikom gradnje autoceste kod Maribora. Pa kad uzmeš u obzir kako je država to napravila i tko je vodio tu državu...»

Usporedno s prikrivanjem žrtava, prikrivala se i dokumentacija. Radi toga nama danas spektakularno zvuči njezina izjava da postoji jugoslavenski Pravilnik o koncentracijskim logorima, na temelju kojega je – uglavnom na lokacijama naslijedenih logora – nastavio funkcionirati jugoslavenski ubilački stroj. Ili, podsjećanje da je jugoslavenski Zakon o javnom tužilaštvu zapravo preveden sovjetski zakon, najpoznatiji po Staljinovu javnom tužitelju **Višinskom...**

Društvena i politička previranja u doba demokratskih promjena pokazala su koliko su duboke rane u dušama ljudi i koliko nagomilane frustracije opterećuju društveni sklad. No, ni nakon raspada Jugoslavije nije dopušten objektivan i znanstven pristup. I u Sloveniji se potezao isti argument: «Svaki je takav pokušaj odmah ocijenjen kao pokušaj diskreditiranja narodnooslobodilačkog pokreta, koji je prije svega bio oslobođilački, i koji nam je donio nacionalnu suverenost, tako da smo 1991. godine mogli ostvariti vlastitu državu.» Rasprava o Dachauskim procesima i staljinskim skretanjima u Partiji, koja se u slovenskom tisku povremeno vodila već osamdesetih godina (*Mladina, Nova revija*), samo je prividno bila rasprava o srži problema. Ustvari se radilo o unutarpartijskim borbama za vlast: «...Srednja odnosno mlađa partijska generacija u Sloveniji je plasiranjem raznih dokumenata i svjedoka u reviji *Mladina* uspjela povući dva politička poteza: kompromitirala je stariju generaciju i objesila joj etiketu 'staljinizma', da bi u kontrastu s njom sebi stvorila 'image' liberalnosti. Tako je za sebe postigla potrebnu distancu od 'starih' i njihove djelatnosti.»

Dokumenti danas svjedoče kako je slovensko političko vodstvo uoči izbora 1990. pokušalo «osujetiti pravne reperkusije poslijeratnih zbivanja i zaustaviti moguće sudske postupke». Usporedno s time, 5. ožujka 1990. objavljena je Izjava o narodnome i građan-

skom pomirenju, a predsjedništvo je naručilo tobožnju znanstvenu verifikaciju podataka, poslavši **dr. Dušana Bibera** i **dr. Tonu Ferencu** «u sve moguće arhive». Ovi su potrošili brdo novca «na traženje dokumenata koje nikad nismo dobili na uvid». Na žalost (neo)komunističkih vladajućih krugova, u isto su vrijeme u inozemstvu objavljivane knjige koje su onemogućavale potpuno

zataškavanje. Knjiga **Nikolaya Tolstoya** bila je vjetar u jedra **dr. Joži Pučniku** i Demisu, koji su inzistirali na utvrđivanju istine i sudskim postupcima protiv osoba za koje postoji utemeljena sumnja da su počinili ratne zločine. No, komunisti pribjegavaju novoj taktici, stalno potežući **kolaboraciju**: «Takva je teza nosila jasnou poruku: budući da ste kolaborirali, dobili ste zasluzenu kaznu». Istodobno, «u javnosti, pa čak i u osobnim odnosima, pojavljivala su se etiketiranja poput: 'crni', desničari, oni koji se bave isključivo prebrojavanjem kostiju, čemu su se čak dodavale riječi poput nekofilija i sl.». A komunistički kandidat **Milan Kučan** svoju izbornu kampanju 1990. bazira na krilatici da je on «nositelj mirnog prelaska u demokraciju, 'bez revanšizma i nasilja', što znači da je svojim protukandidatima, konkretno dr. Pučniku, pripisivao takve motive.» To Kučana, jetko napominje dr. Jerca Vodušek Starič, nije priječilo da komemorativnu misu u Kočevskom Rogu odsluša – s rukama u džepovima.

Godine 1992. došlo je do raspada udružene slovenske demokratske oporbe (Demos), ali i – zahvaljujući

podjednakom omjeru snaga u parlamentu – do formiranja **Preiskovalne komisije o raziskovanju povojnih množičnih pobjeja, pravno dvomljivih procesov i drugih tovrsnih nepravilnosti** (tzv. Pučnikova komisija). Rad te komisije sustavno je sabotiran (čak i iznutra, od samih članova), a kad je parlamentu predložen na usvajanje zaključak, kojim se konstatira da **pravnu i moralnu odgovornost za izvršena poratna smaknuća snosi Komunistička partija, koja je u poratnim godinama imala apsolutnu vlast u Sloveniji**, došlo je do općeg otpora neokomunističkih snaga. Iz njihovih se redova sustavno one moguće i donošenje Zakona o ispravljanju nepravdi, pri čemu su «slovensku javnost tada plašili enormnim sumama koje bi javna blagajna morala isplatići ako bi zakon bio prihvacić».

Godine 1994. predsjednik slovenskog parlamenta naručio je studiju problema ratnih i poratnih žrtava od Instituta za suvremenu povijest. Nakon više od godinu dana rada, usred kojega su zbog otpora da se u istraživanje i analizu uvrste novootvoreni partijski i udbaški arhivi, komisiju napustili mnogi članovi (među njima i J. Vodušek Starič), ta je ustanova priredila dokument od 111 stranica, u kojemu se ocjenjuje: «Sudski procesi s političkom pozadinom imali su mnoge karakteristike staljinističkih procesa. Za razliku od sovjetskih staljinističkih procesa, u Sloveniji se nije (sic!) obračunavalo s političkom opozicijom koja bi mogla biti politički konkurent novoj vlasti». To je pravnopolitička podloga za sadašnju urotu šutnje u Sloveniji; u Hrvatskoj ona – neka nam bude dopušteno primjetiti – nije potrebna, zahvaljujući tomu što smo mi sve svoje probleme s poviješću riješili u preambuli Ustava: ona zamjenjuje sve znanstvene rasprave i dokida potrebu istraživanja.

Takve ocjene i sustav koji do njih dovedi, mariborska povjesničarka smatra «političkim gušenjem povijesti», a svoj članak u **Gordoganu** zaključuje riječima da možda i za naše prostore vrijedi tvrdnja **Jevgenije Albats**, koja u knjizi **KGB: State Within a State. The Secret Police and its hold on Russia's past, present and future** (London – New York, 1994.) tvrdi da nekadašnja sovjetska politička policija nije nestala raspalom Sovjetskog Saveza, nego da je još uvijek nazočna i snažno djeluje na društvene procese...

HRVATSKA I EUROPA - OD BLEIBURGA DO GOTOVINE (RETROSPEKTIVA I PERSPEKTIVA)

U svijetu i u Hrvatskoj slavi se 60. obljetnica završetka Drugoga svjetskog rata. Istodobno Hrvatska pregovara za ulazak u Europsku Uniju. Poznato je, da povijest pišu pobjednici, ali s ove vremenska udaljenosti potrebno je objektivno i uravnoteženo sagledati povijesne događaje od pred 60 godina, da bismo mogli staloženje i razumije odlučiti o našoj budućnosti. Što znači krilatica, da Hrvatska ima budućnost samo ako uđe u Europu? Zar Hrvatska od doseljenja Hrvata na Jadran i otkada su oni prihvatali rimokatoličku vjeru nije već u Europi? O kojoj je Europi riječ?

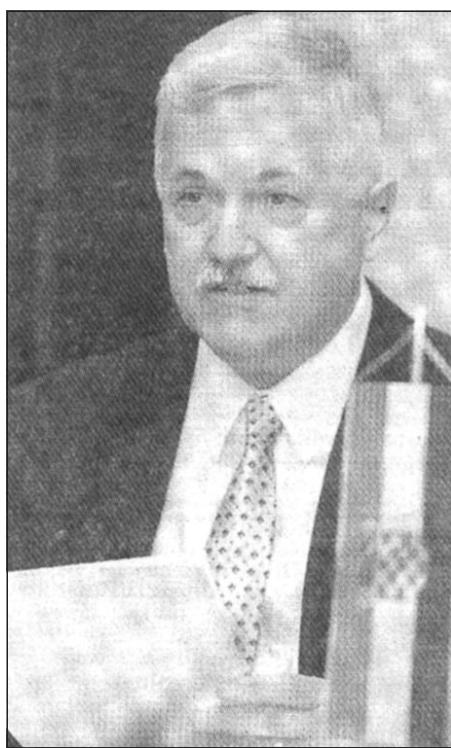
Hrvatska se već nalazi u Europi ne samo starogrčke, rimskepravne i kršćansko-humanističke baštine, nego i u Europi u kojoj su u 20. stoljeću harale dvije krvave i promašene vizije povijesti. Obje su započele kao ljevičarsko-socijalističke vizije. Obje su htjele učiniti povijest univerzalnom, transparentnom, totalnom, totaliziranom i previdivom. Obje su završile u krvavoj kupki totalitarizma. Jedna od ovih vizija je marksističko-komunistička. Ona je prva došla na povijesnu pozornicu i trajala je skoro cijelo stoljeće. Radi toga je poubijala mnogo više ljudi za svoju krvavu utopiju. Druga je vizija europske povijesti, možemo reći, suparnička. Nastala je kasnije i kraće je harala. Ona je donekle bila odgovor na marksistički komunizam. Ispočetka je imala u Italiji i Njemačkoj izrazito socijalističko obilježje, da bi se kasnije u Italiji pretvorila u romantičarski san o obnovi rimskega carstva. To je fašistička vizija povijesti. U Njemačkoj je ona poprimila imperijalističko i rasciško obilježje. To je nacional-socijalistička vizija povijesti. Obje su se ove univerzalne vizije povijesti uzajamno pothranjavale. Obje su svojatale znanstvene temelje, njegovale partijsku državu i kult vođe, obje su maksimalno ispolitizirale i ideologizirale društvo, obje su se temeljile na psihologiji i propagandi mržnje (rasne, nacionalne ili klasne), obje su relativizirali osobnu i društvenu etiku i tvrdile da njihov «uzvišeni» cilj opravdava svako sredstvo.

Europski političari danas mnogo više osuđuju fašizam i nacizam nego komunizam, iako je komunizam duže porobljavao narode i imao krvavije trage. Komunistička krvava utopija europske povijesti pokušala se je, i još se danas pokušava, prikriti iza oznake antifašizma. Komunistički antifašizam je epohalna podvala, koja je služila cilje-

Piše:

Prof. dr. Branimir LUKŠIĆ

vima integracije i represije iznutra, da bi mogla legitimirati totalitarni jednopartijski sustav, i zavaravanju demokratske javnosti prema vani. Od **Lenjinovih** dana pa do **Staljinova** SSSR-a, od Kine do

Dr. Branimir Lukšić

Vijetnama, od Sjeverne Koreje do Kambodge, od **Titove Jugoslavije** do istočne Europe, od Kube i Latinske Amerike do Afrike i Afganistana, komunizam je dokazano ubio preko 100 milijuna ljudi. Fašizam, nacionalsocijalizam i komunizam su zločini u srži svoje ideologije i u svojoj krvavoj praksi.

Koja Europa?

Hrvatska mora zauzeti stajalište prema toj i takvoj europskoj prošlosti, koja je i dio njezine vlastite prošlosti, da bi mogla oblikovati svoju budućnost. Jer bez sjećanja, osobna i nacionalna, nema ni identiteta, a bez svoga identiteta nema narod budućnosti. Njemu će tada diktirati Beograd, Bruxelles, Beč ili Haag. Stvari postaju složenije kad znamo, da se u Hrvatskoj i danas pristupa asimetrično, jednostrano nadvladavanju te nedavne povijesti, jer se donosi deklaracija o

antifašizmu, a ne i o antikomunizmu, jer se komemorira dan antifašizma, a ne i antikomunizma, jer predsjednik države, nekadašnji član komunističke partije, pjeva sa svojim bivšim «drugovima i drugarcima» komunističke pjesme, i govori da bi trebalo izjednačiti branitelje obrambenog rata za oslobođenje Hrvatske s onim borcima koji su se u Drugome svjetskom ratu borili za pobjedu komunizma i za sovjetsku Jugoslaviju.

Da bismo u cjelini sagledali ulogu Hrvatske u Europi, treba najprije raščistiti neke probleme naše nedavne prošlosti. Fašističko-nacističke natruhe prošlosti Hrvatske u Drugome svjetskom ratu treba apsolutno osuditi. To se nažalost radi tako jednostrano, da se zaboravlja na još krvaviju epohu hrvatske prošlosti za vrijeme Titove Jugoslavije i da Josipa Broza neki u Hrvatskoj i danas spominju kao pozitivnu povijesnu osobu, iako ga znanstvenik **Claus Jacobi** svrstava na deveto mjesto na popisu poslijeratnih zločinaca u svijetu, jer je dao ubiti jedan milijun mirnodopskih žrtava, dakle nakon završetka Svjetskog rata (vidi «Večernji list», Zagreb, 13.9.2004.).

Pogledajmo malo pažljivije našu nedavnu prošlost, da bismo mogli odrediti odnos Hrvatske prema Europi. Ustaški zločini su publicirani i osuđeni. I s pravom. Što je s komunističkim zločinima?

Prema dosadašnjim istraživanjima na području republika Slovenije i Hrvatske otkrivene su masovne grobnice sa preko 300.000 pogubljenih osoba, od Tezna kod Maribora, Kočevskog Roga, Macelja, Jazovke, pa do Markovićeve jame i nedavno Lovrinčevića kod Zagvozda. Napomenimo, da je ovo samo jedan dio onoga što još nije otkriveno i otkopano. **To su masovna gubilišta komunističkih žrtava nakon završetka 2. svjetskog rata.** Posebnu pažnju privlači Bleiburg sa svojim Križnim putovima, gdje je **nakon završetka Drugoga svjetskog rata** masakrirano par stotina tisuća ljudi, među njima staraca, žena i djece. Budući da obilježavamo 60. obljetnicu ovoga hrvatskog holokausta, zadržati ćemo se malo više nad ovom tragedijom.

Evo najprije par izjava pobjednika. Počnimo sa «genocidnim brzovjom» Josipa Broza Tita kao vrhovnog zapovjednika jugoslavenske partizanske vojske poslanim kao zapovijed nakon završetka rata 13. svibnja 1945. Taj brzov glasi: «Treća armija izvještava da se na prostoru Konjice – Soštanj prema Dravogradu na-

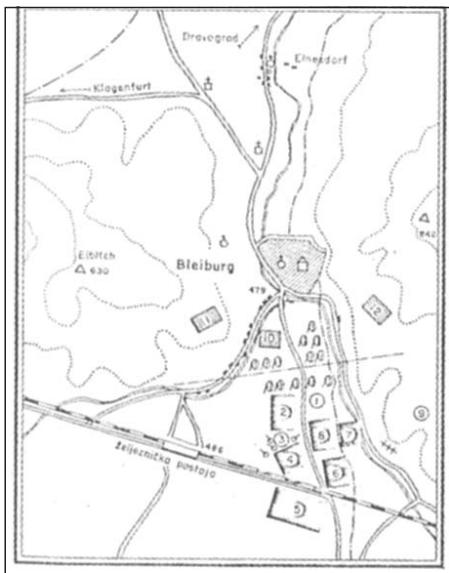
lazi grupa ustaša i nešto četnika, ukupno preko 50.000 ljudi. Sa njima se nalazi Pavelić, Maček, hrvatska vlada i veliki broj zlikovaca. Pokušavaju preko Dravograda predati se Englezima. Jedna Kostina divizija drži prostoriju Neravosinrodo, a druga je kod Šentilja presekla cestu Velenje i Dravograd. Treba da najhitnije kreneće sa vašim snagama iz rejona Celja pravcem Šoštanj – Slovenjgradec, kako bi koncentrisali napad na uništenje ove grupe. Tito » (Izvornik ovoga brzojava nalazi se u bivšem «Vojno-istorijskom institutu» u Beogradu.)

Dodajmo zatim izjavu Titova generala Koste Nadja, čija je treća armija bila odgovorna za sudbinu hrvatskih vojnika, žena, staraca i djece koje je britanska vojska u Austriji predala Titovim partizanima. U beogradskom pornografskom tjedniku REPORTER (izdanje od 13. siječnja 1985., str. 26.) Nadj izjavljuje da je 150.000 protivnika vlasti palo u njegove ruke i da «prirodno, na kraju smo ih likvidirali». General Nadj dodaje, da je odmah javio Titu o ovom «uspehu» i da je to bilo «zadnji ratni izveštaj u Drugom svetskom ratu». Dodajmo, da su prema povijesnim podatcima ubijanja mnogo duže trajala, i da su one najmasovnije likvidacije trajale do kraja svibnja 1945. Smatra se, da je dnevno bilo likvidirano oko 15.000 zarobljenika. Ovo je najveći zločin dnevnog ubijanja zarobljenika u Drugome svjetskom ratu. Najveći broj žrtava koje su nacisti ubijali u Auschwitzu bio je 6.000 zatvorenika dnevno.

Što se zapravo dogodilo na Bleiburgu?

Zapovjednik 8.britanske armije, koja je okupirala te dijelove Austrije, bio je general sir Richard McCreery. Zapovjednik britanskog 5. korpusa bio je general Charles Keightley. Dvije hrvatske armije, koje su se s civilnim pučanstvom povlačile prema britanskim trupama u Austriji, imale su 13. svibnja 1945. u svom sastavu 17 divizija (preko 200.000 ljudi). U 9 sati 14.5. 1945. hrvatski časnik za vezu židovskog podrijetla Deutsch-Maceljski ponudio je Britancima predaju tih dviju hrvatskih armija, svaka po 100.000 tisuća ljudi, zajedno sa oko 300.000 civila.

Treba napomenuti, da je 2. svjetski rat već bio završen, a NDH je prestala postojati kao država u 4.30 sati 15. svibnja 1945. Većina ovoga mora ljudi, vojske i civila prisjerala je na otvoreno polje koje je okruženo šumovitim brežuljcima. Kada su pregovarači sa Titove i britanske strane, brigadir Patrick Scott i komesar Milan Basta, uspjeli prevariti i prijetnjama prisiliti generala Herenčića

Područje Bleiburga u svibnju 1945.

15. svibnja 1945. da hrvatska vojska položi svoje oružje i da podigne bijele zastave predaje, kada su Titovi partizani bili sigurni da se njihove žrtve više ne mogu braniti i da Britanci na namjeravaju intervenirati, lički Srbin, partizanski komesar Milan Basta dao je zapovijed. Što je nakon toga uslijedilo, mogu opisati samo oni koji su bili nazočni toj apokalipsi. Evo svjedočanstva jednog očevideca: »Muškarci, žene i djeca padali su u svežnjevima dok su partizani kosili svojim mitraljezima lijevo-desno po otvorenom polju. Vrlo brzo je toliko ljudi bilo pobijeno, da su se partizani usudili spustiti među preživjele, pa su ih s vidljivom nasladom stali na smrt tuči, udarati čizmama i probadati bajonetama (izjava očevideca Teda Pavića, u knjizi «*The minister and the massacres*», Nikolaj Tolstoj, London 1986., str.104.). Jedan drugi očevidec, Jure Raguz, izjavljuje, da je u blizini video očajna hrvatskog časnika kako ustrjeljuje svoje dvoje male djece, dječaka i djevojčicu, potom suprugu i zatim sama sebe (isto mjesto citata). Kada je 16. svibnja bio dovršen pokolj na Bleiburgu, golema masa razoružanih i prestravljenih Hrvata, bila je gonjena u Jugoslaviju prema stratištima Kočevskog Roga i Križnoga puta.

Postoje dokazi, da je ovo izručenje hrvatskih vojnika i civila, praktički cijele nacije koja se je nalazila u bijegu, Titovim partizanima bila politička odluka, koju je generalu Keightleyu priopćio tadašnji britanski rezidencijalni ministar za Sredozemlje Harold Macmillan 13. 5. 1945., i koja je bila suprotna ranijoj odluci britanske vojske. Napomenimo, da je general Keightley također predao Titu 24. 5. 1945.i one Hrvate koji su bili smješteni kao izbjeglice u Viktring kampu u Aus-

trijskim, dakle koji su po međunarodnom pravu također uzivali pravo azila. Uvjeti predaje partizanskoj komesaru Basti su bili ovi: »Pripadnici hrvatske vojske moraju se tretirati kao ratni zarobljenici uz izuzetak političkih kriminalaca, koje će suditi saveznički sudovi, dok se civilno pučanstvo mora nahraniti i vratiti u Hrvatsku najkraćim putom». (Izjava profesora Danijela Crljena koji je zajedno sa generalom Herenčićem pregovarao o predaji Hrvata u bleiburškom dvoru).

Ratni su se zločini odmah bili nastavili na Kočevlju, gdje se osobito isticala četa od 60 do 70 egzekutora, pripadnika 26. dalmatinske divizije, koja je bacala ljudi u duboke provalje, neke žive i ruku vezanih žicom, a druge ubijene, na čelu koje čete je bio kapetan Nikola Maršić. Zamjenik komesara ove jedinice bio je stanoviti Albert Štambuk, dok je njima pružala zaštitu 11.dalmatinska brigada. Prema izjavi jednog očevidca, mladog partizana pripadnika 11.dalmatinske brigade, za vrijeme njegova boravka od 8 dana tamo 30-40.000 zarobljenika je bilo zaklano i bačeno u 2 obližnje planinske gudure.

Što se pak postupaka britanske diplomacije i vojske u bleiburškoj holokausti tiče, ovdje se obistinio onaj sud o njima, koji je izrekao njihov sunarodnjak poznati pisac J. B. Priestley kad je rekao: »Reputacija engleskog establishmenta i njegovih obožavatelja da njih rese samodopadna obmana o samima sebi, licemjerje i vjerolomstvo odavna je poznata u vanjskome svijetu. Mi smo poznati po našim pobožnim izdajama.» («What happened to Falstaff», u knjizi «*Essays of Five Decades*», Penguin izdanje, London 1969.). Dodajmo, radi potkrjepe ove teze, da je britanska vojska u Austriji poslala u sigurnu smrt predajom Sovjetima golem broj Kozaka, vojske koja se je borila protiv ruskih komunista, djece i žena članova njihovih obitelji, iako se radilo o ljudima koji nisu nikada bili sovjetski građani jer su emigrirali iz Rusije za vrijeme komunističke listopadske revolucije. Ovo je bilo suprotno sporazumu u Jalti iz veljače 1945., da će biti izručeni Sovjetima samo ratni zarobljenici koji su sovjetski državljeni. Velika većina ovih ljudi je poubijvana, ili stradala u nehumanim uvjetima sibirskih logora, što su njihovi izručitelji mogli sa sigurnoću prepostavljati.

Nema sumnje da je partizanska vojska na Bleiburgu, Kočevskom Rogu i nakon toga na ostalim postajama Križnoga puta, odnosno marša smrti počinila ratne zločine i zločine protiv čovječnosti kršenjem odredaba Ženevskih ratnih konvencija iz 1929. No, postavlja se pitanje, je su li izvršeni i zločini genocida nad Hrvatima?

Prema riječima predsjednika **Stipe Mesića** koje je on izrekao na nedavnom skupu u Jasenovcu: «Ubijeni na Bleiburgu su žrtve, ali nisu nevini za druge zločine». Koja to krivnja tereti djecu, žene, starce, ostale civile koju su masakrirani na Bleiburgu, Kočevskom Rogu i na Križnome putu, da oni – prema Mesiću – nisu nevini za druge zločine? Oni su krivi jer su Hrvati i kao pripadnike toga naroda trebalo ih je poubijati. Prema Konvenciji o genocidu (1948.) zločin se genocida sastoji u napadu na određenu rasu, naciju, etničku skupinu ili vjeru s namjerom da se ista eliminira ili smanji u broju, ubijajući ili ozbiljno ranjavajući znatan broj njezinih članova ili pristaša, ili izlažući ih uvjetima za koje se računa da će uništiti ili smanjiti taj kolektivni entitet. Dakle, za genocid je potrebna **namjera da se ljudi uniše baš kao pripadnici**, među ostalim, **određena naroda**. A to se je upravo dogodilo na Bleiburgu, Macelju, Kočevlju, i na marševima smrti koji su uslijedili. Nema dvojbe da se ovdje radi o zločinu genocida koji je počinila partizanska vojska sa znanjem i po zapovjedi svojih vojnih i političkih vođa, na vrhu kojih je stajao Josip Broz.

U svemu ovome postoji stanovita ironija povijesti. Hrvati su jedini europski narod koji je u svojoj novijoj povijesti krenuo sa zapada Europe prema istoku, kada su nakon Prvoga svjetskog rata razvrgnuli državnopravnu svezu sa srednjoeuropskom tvorevinom Austro-Ugarskom i pohitili u državnu svezu sa svojim istočnim susjedima. Kasnije su kao nacija u bijegu od tih istočnih susjeda pokucali na vrata Zapada, s ishodom koji smo vidjeli u Bleiburgu, odakle ih je kolonijalna sila Velika Britanija ponovno poslala istočnim susjedima, sada ne monarhistima, nego komunistima, u masovne masakre, da bi danas britanska vlada bila jedna od najjačih kočnica hrvatskom ulasku u EU.

Trebaju li, radi toga, Hrvati biti antieuropopljani?

Ni govora. Oni to i ne mogu biti, a da time ne iznevjere svoj nacionalni identitet. Jer duhovnu Europu tvore tri stupa: starogrčka filozofska značajka, rimska-pravna tradicija i i kršćanska vizija čovjeka i društva. Sve su ove tri baštine naznačene u hrvatskoj povijesti. Ali duhovna i kulturna Europa nije isto što i EU. Smatram, da bi prebrzi ulazak Hrvatske u ovaku EU, koja se političkim ujedinjavanjem približava superdržavi, ulazak uz sadašnje uvjete, bio vrlo negativan za gospodarstvo, nacionalni identitet, socijalni i moralni život Hrvatske.

Dakle, Hrvatska treba ući u uže europske strukture, ali u strukture koje štite nacionalni identitet i koje ne pokušavaju graditi duh europskog zajedništva prvenstveno na ekonomskim i sigurnosnim interesima. Jer, kako reče **Aleksandar Solženjicin**, «nacije su bogatstvo čovječanstva, njegove poopćene osobnosti. I najmanja među njima ima svoje posebne boje i utjelovljuje jedinstven

General Ante Gotovina

dragulj Božjega plana... Nestanak nacija jednako bi nas osiromašio, kao kada bi svi ljudi bili jednak, imali jednak narav i izgled».

Jesmo za ulazak Hrvatske u europsku zajednicu koja se temelji na viziji zajedničke budućnosti, zajedničke sudbine utemeljene na zajedničkim kulturno-duhovnim vrijednostima, na zajedničkom kodeksu osobnog i skupnog ponašanja, ali nismo za ulazak u europske strukture u kojima se ozakonjuju homoseksualni brakovi i njihovo pravo da usvajaju djecu. Nismo za Europu koja ne spominje Boga u temeljnim odredbama svojega ustava, niti za Europu koja ne dopušta hrvatskome narodu da slavi i časti svoje osloboditelje i pobednike u ratu agresije na Hrvatsku, za Europu koja te osloboditelje stavlja pred politički sud jer su branili svoje, za Europu u kojoj jedan talijanski utjecajni političar ovih dana traži od Hrvatske, da mora dopushtiti prodaju svojih otoka i svoje obale Talijanima, kako bi oni osvojili i okupirali novcem ono, što nisu mogli fašističkim oružjem. Nismo za Europu čiji predstavnik jučer u Splitu tvrdi, da su dalmatinski Hrvati nacionalisti, jer su protiv tog da postanu «gastarbeiteri» u vlastitome domu i da njihova djeca ostanu nezaposlena, dok bi stranci kao vlasnici hrvatskih banaka, hotela, velikih gospodarskih sustava doveli jeftiniju radnu snagu sa istoka.

Hrvati, dakle, ne mogu biti antieuropopljani, jer bi tada negirali svoju povijest i svoj nacionalni identitet. Ali Hrvatska, kao zemlja koja je bila pod komunističkom vlašću skoro pola stoljeća, može dati svoj važan doprinos u oblikovanju jedne drukčije ujedinjene Europe utemeljene na kršćanskoj moralu i vjerski inspiriranom humanizmu. Najznačajniji doprinos koji ujedinjenju Evrope mogu ponuditi nacije koje su bile pod komunizmom jest obrana vlastita identiteta. Za njih je borba za očuvanje toga identiteta bila borba za preživljavanje u komunističkoj diktaturi u razdoblju samoobrane protiv marksističkog totalitarizma. Tzv. «nacionalizam» malih i ugroženih naroda nije osvajački ni imperijalistički, nego patriotizam kao samoobrana vlastita identiteta. I zato je glavna opasnost za te zemlje unutar ujedinjene Europe gubitak vlastita identiteta, nekritičko popuštanje utjecaju negativnih kulturnih modela koji su rašireni na Zapadu.

Točno je rekao pokojni papa **Ivan Pavao II**, da je u tijeku veliki duhovni sraz tih dvaju modela, onoga koji održava bitne vrijednosti za ljudski život, vjeru u Boga kao jamca čovjekova dostojanstva i njegovih prava, obranu obitelji i nacionalnog identiteta, i neoliberalističkog modela koji u konzumerskom hedonizmu i sekularističkom globalizmu vidi vrhovne vrijednosti (Ivan Pavao II, *«Sjećanje i identitet»*, Split 2005., str. 143.-144.). A Hrvatska može u tome srazu dati vrijedan doprinos ujedinjenju Evrope utemeljenoj na duhovnim vrijednostima. Danas je, dakle, pred hrvatski narod postavljena osnovna dilema: domoljubje ili globalizam, država nacija, ujedinjena u solidarnosti s drugim državama nacijama, ili novi svjetski poređak, neovisnost ili jedna svjetska vlada. Sekularistički globalizam je svjetovni nadomjestak za srušenu vjersku univerzalnost, pokušaj da se stvori jedinstvo čovječanstva bez Boga.

Radi toga su dojučerašnji gorljivi pobornici komunističke internacionale danas sebe prorušili u gorljive zagovornike globalističke internacionale. Koja bi, dakle, trebala biti budućnost Hrvatske u Evropi? Ako je kršćanstvo stvorilo Europu kao duhovni i kulturni pojam, i ako je ono temelj njezina moralnoga i političkoga poretka, Europa ne može preživjeti smrt kršćanstva. Biti svjedok toga vjersko-moralnog temelja, usprkos svim svojim nacionalnim slabostima, to je uloga Hrvatske u Evropi, ako Hrvatska ne želi izdati svoj identitet. (Predavanje održano 10. svibnja 2005. u Makarskoj na tribini Matice hrvatske)

DAN HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA – VRBOVEC 2005.

Malo općinsko središte nedaleko od Zagreba - grad Vrbovec - bio je 30. travnja ove godine domaćin bivšim političkim uznicima iz čitave naše domovine. Izabran je za naše godišnje okupljanje kao rodni grad **Petra Zrinskog**.

Ove godine poslužila nas je sreća s vremenom, bio je ugodan proljetni dan prispopodobljen prijelazu travnja u svibanj u kontinentalnoj Hrvatskoj, tako da naši vremešni članovi nisu imali meteoroških problema. Svi prijavljeni održali su riječ, tako da se uoči svečanosti skupilo 350 bivših uznika. Kako ne bi bili izloženi eventualnoj kiši, te da barem stotinjak ljudi može sjediti, čitavu svečanost održali smo u crkvi Sv. Vida. Sveta misa počela je u 11 sati, vodio je kapelan mjesne župe Sv. Vida, dok je veoma nadahnuta i životno poticajna propovijed održao bivši uznik velečasni **Josip Kapš**, župnik iz Trnovca, Brušana, Smiljana i Bužima. Da se nije sam predstavio, po održanoj propovijedi mislili bismo da se radi o čovjeku zrelih, ali nikako ne prezrelih godina. Očito da su životne patnje, odričanja, rad i vjera receptura kako kvalitetno živjeti visoku starost. Stoga zahvaljujemo «našem popu Josi» na izgovorenim riječima, očekujemo ga i sljedeće godine i tako do njegove stote. Misno slavlje uveličao je djevojački crkveni zbor izvrsnim ali i nekonvencionalnim pjevanjem.

Nakon Svetе mise nazočnima se obratio i zaželio dobrodošlicu građanačelnik Vrbovca gospodin **Zlatko Herček**, koji je već prilikom dogovaranja proslave Dana bivših političkih uznika dao do znanja, da mu je osobito draga što smo se ove godine odlučili obilježiti naš dan baš u Vrbovcu, rodnom mjestu Petra Zrinskog.

Prigodni povijesni prikaz zrinsko-frankopanske urote izložio je povjesnik gospodin **Andelko Mijatović**. Predsjednik HDPZ-a gospodin Alfred Obranić u svom govoru aktualizirao je potrebu utvrđivanja povijesne istine kroz svjedočanstva političkih zatvorenika, jer se temeljem sačuvanih dokumenata može potvrditi samo djelić stradanja hrvatskog naroda. Tijekom svečanosti mješoviti zbor i tamburaški orkestar HKUD-a Petar Zrinski iz Vrbovca, pod

Priredio:

Alfred OBRANIĆ

ravnanjem zborovođe gospodina **Franje Simića**, izveli su skladbe **Ivana pl. Zajca, Kodalya, Martinsa, Taclika, i Britvić/Bogliunia**. Sudeći prema komentarima, nastup muzičara i pjevača bio je vrhunski prigodni i umjetnički doživljaj, koji je na koncu kulminirao izvedbom skladbe **U boj, u boj!** iz opere «Nikola Šubić Zrinski». Nakon svečanosti u crkvi svi nazočni uputile se do kule – jedinog ostatka doma Zrinskog - gdje je položen lovorov vijenac u spomen na Petra Zrinskog, ovde rođenog 1621., te otpjevana **Lijepa naša**. Po završetku svečanosti svi sudionici bili su na izvrsnom gulašu u obližnjem motelu, a za cjelokupnu organizaciju koja je bila na zavidnom nivou zahvaljujemo se Podružnici Zagreb na čelu s predsjednikom gospodinom **Marijanom Buconjićem**.

PRIGODNO SLOVO PREDSJEDNIKA HDPZ-A

«Kao i svake godine povodom Dana hrvatskih političkih zatvorenika okupili smo se na našem redovitom godišnjem druženju. Ove godine u Vrbovcu, rodnom gradu bana Petra Zrinskog

(1621.), jednog od dvojice prvih hrvatskih uznika i žrtava tuđinskih strahovlada. Naime, čitava povijest hrvatskog naroda obilježena je tragičnim fenomenom političkog uzništva u borbi za slobodu i državnu neovisnost. Samo zato jer nismo imali vlastitu državu, bili smo stoljećima žrtve tuđih gospodara – Madžara, Turaka, Mlečana, Austrijanaca i Srba, da bismo u završnom činu te tragične povijesti bili žrtve komunističkog totalitarnog sustava u kojem su nažalost kao naredbodavci asistirali i pripadnici hrvatskog naroda, te smo tako postali i žrtva vlastitog naroda.

Svakako da je razdoblje najmasovnijeg stradanja hrvatskog naroda odmah nakon II. svjetskog rata u zločinačkom pohodu partizansko-četničkih postrojbi, kao i poslije u komunističkoj Jugoslaviji i to kako zbog protivljenja totalitarnom komunističkom sustavu, tako i zbog pukog isticanja vlastite nacionalne pripadnosti. Po broju žrtava i broju političkih uznika svakako smo vodeća nacija od svih europskih naroda koji su stenjali pod vlastitom ili sovjetskom komunističkom čizmom.

Vjerujem da smo ostvarenjem vlastite države Republike Hrvatske, otvorili novu stranicu naše povijesti, da će naši potomci u svim sljedećim generacijama spominjati političke zatvorenike kao arhaični pojam iz prošlih stoljeća. Međutim, možete primijetiti da danas, 15 godina od kada imamo vlastitu državu, imamo sve više problema u dokazivanju, da smo mi bili tlačeni i žrtve, a ne agresori odnosno zločinci. Manipulirajući stvarnim činjenicama, neki «belosvetki i domaći» političari nastoje izjednačiti odgovornost za poginule i razaranja podjednako na agresora i žrtvu.

Shvatili smo da je takva manipulacija moguća prvenstveno iz razloga što nemamo stručno i znanstveno obrađeno stradanje hrvatskog naroda. U proteklih 60 godina povijest su pisali oni koji su nas zatvarali, kao što za svjetsku javnost o domovinskom ratu prosudbe daju oni koji su mogli i trebali spriječiti rat, što će reći Vukovar, Srebrenicu i sva druga stratišta.

Župna crkva Sv. Vida

ZRINSKO-FRANKOPANSKO MUČENIŠTVO UGRAĐENO JE U PATNJE SVIH KOJI SU STRADALI ZA HRVATSKU (Govor dr. sc. Andelka Mijatovića, izrečen na Dan hrvatskih političkih uznika, 30. travnja 2005. u crkvi sv. Vida u Vrbovcu)

«Poštovane sestre supatnice, poštovana braća supatnici, poštovana gospodo!

Vama koji ste patili za Hrvatsku nije potrebno govoriti o Zrinskim i Frankopanima, jer ste svi vi njihovo rodoljubje i njihovu državotvornost pa i mučeništvo bana Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, okrutno pogubljenim na današnji dan 1671. u Bečkome Novom Mjestu, ugradili u svoje patnje i u svoje stradanje. Ipak, prigoda nas obvezuje da nešto kažemo

o tim hrvatskim velikaškim rodovima koji su se stoljećima borili za Hrvatsku, izgrađivali je politički, gospodarski, kulturno i u svakom drugom smislu.

Zrinski i Frankopani spadaju među najznačajnije i najpoznatije hrvatske velikaške rodove koji su nekoliko stoljeća, od XI. do XVII. stoljeća, vrlo usko bili povezani s poviješću, prošlošću i sudbinom hrvatskoga naroda i Hrvatske. Stoljećima su članovi tih velikaških rodova bili nositelji i branitelji Hrvatske od nadmoćnjega

Mi bivši politički zatvorenici zaista smo doživjeli satisfakciju za svoje robijanje ostvarenjem neovisne Republike Hrvatske, no zbog prije spomenutih nepravdi instaliranjem laži kao istine kao i opravdane opasnosti izjednačavanja žrtve i agresora, putem zaključaka VII. Sabora HDPZ-a pozivamo Vladu i Hrvatski Sabor, da se osnivanjem posebne zaklade omogući istraživanje i utvrđivanje povjesne istine o stradanju hrvatskog naroda. To je ujedno i poziv svim bivšim političkim uznicima na svjedočenje i suradnju, jer mi smo posljednji živi vjerodostojni svjedoci, s obzirom da su naši suci, tužitelji, istražitelji i čuvari pedantno uništili sve dokaze svoje okrutne djelatnosti.

Prema tome, od nas se očekuje da svojim izlaganjem ili pisanim svjedočanstvom još jedanput u mislima proživimo svoju patnju u cilju utvrđivanja povjesne istine. Tek nakon toga možemo reći da naše robijanje nije bilo uzaludno, jer nam više nitko ne će prozivati domovinu i narod u negativnom kontekstu, a mi ćemo doseći svoj duševni mir. Iako smo u godinama, vjerujem da možemo smoći još toliko snage, da učinimo taj posljednji korak, jer zlo i laž se ne pobjeđuju pasivnim životom već aktivnim djelovanjem. Ako itko zna da je život borba, onda smo to mi bivši politički uznici. Ništa se ne dobiva bez borbe i žrtve i veličina ljudskog života jest u borbi i svijesti, da ono što činimo jest za opće dobro, za dobro domovine, a to znači i za dobro nas samih.»

osmanlijskoga osvajača, ali i odlučni protivnici sve opasnijega habsburškoga carskog apsolutizma i njemačkoga hegemonizma, koji se je u duhu europskoga merkantilizma nastojao učvrstiti u čitavoj Habsburškoj Monarhiji. I prošlost tih dvaju rodova međusobno je isprepletena bračnim vezama, prijateljstvima i sudjelovanjima u skoro svim značajnijim zbivanjima u Hrvatskoj, osobito na bojištima u obrani Hrvatske od osmanlijskoga osvajača. Njihovi ukupni interesi poklapali su se s

Sudionici skupa

hrvatskim nacionalnim i državnim interesima. Po jednom podatku, Zrinski su vodili pedesetak većih vojnih protiv Osmanlija.

Svakako, od Zrinskih nama je najpoznatiji **Nikola Zrinski**, hrvatski ban (1542. – 1557.) i u zapadnoj Madžarskoj zapovjednik Sigeta, utvrde koja je štitila zapadnu Madžarsku, Austriju i Hrvatsku sa sjeveroistoka. Taj je Nikola Zrinski junački i poginuo 7. rujna 1566. braneći Siget s oko 2.300 boraca od oko 100.000 osmanlijskih napadača. Poznato je da su ga Osmanlije pozivali da im predlaže utvrdu Siget, obećavajući mu zauzvrat hrvatsko kraljevstvo. Međutim, tu primamljivu ponudu Zrinski je odbio s jasnom porukom: «Neće nitkor u moju dicu prstom kazati!» tj. ukazivati na njegovo potomstvo kao izdajničko. Njegovi su praunuci hrvatski banovi **Nikola Zrinski** i **Petar Zrinski** kojih se mi posebno sjećamo danas. Nikola je rođen 1. svibnja 1620. u Čakovcu, a Petar je rođen 6. lipnja 1621. u ovom gradu Vrbovcu, koji su Zrinski posjedovali od 1531. Možemo pretpostaviti da je Petar u crkvi sv. Vida, spominje se u Vrbovcu još 1334., možda upravo u ovom prostoru i kršten, da su se i braća Nikola i Petar na ovom mjestu molili i sve ono što se radi u crkvi. Iako su rano ostali bez oca Juraja, na bojištu u Tridesetogodišnjem ratu u Češkoj 1629., i oni su po uzoru na ostale velikaške sinove školovali se izvan Hrvatske, u isusovačkim odgajalištima u Grazu i Trnavi, a obrazovanje su upotpunjivali i u Italiji. Dok su Nikolu zanimala djela književnika **Tassa** i teoretičara **Ma-**

chiavellija, Petra su više zanimali ratne znanosti, posebno topništvo.

Po povratku u domovinu u veljači 1637. braća su, braneći Međimurje i svoje posjede u jugozapadnoj Madžarskoj, doživjeli ratno krštenje sa Osmanlijama iz Kaniže. U XVII. stoljeću Zrinski su imali svoje posjede od jugozapadne Madžarske do Hrvatskog primorja. Budući da je Nikola živio u Čakovcu, posebno je uspostavljao veze s madžarskim velikašima, ali i s drugim uglednicima u Europi. Da bi madžarskom plemstvu predstavio svog pradjeda Nikolu Zrinskog Sigetskog, rod Zrinski i sebe, Nikola je na madžarskom jeziku spjeval i 1651. u Beču objavio djelo «Adrian tenernek syrenaia», a Petar je Zrinski to pjesničko djelo svoga brata prepjevala na hrvatski jezik i objavio ga pod naslovom «Adrianskoga mora sirena» g. 1660. u Veneciji, posvetivši ga «dostojnjim, virnim i vridnim junakom, vse hrvacke i primorske krajine», okupljujući tako oko sebe hrvatsko i madžarsko plemstvo. Braća Zrinski osobito su se istaknula u Tridesetogodišnjem ratu (1618.–1648.) protiv Švedana i u tzv. Erdeljskom ratu (1663.–1664.) protiv Osmanlija. Za njih se može reći da su bili hrvatski integralisti koji su svjesno okupljali hrvatski rod od Međimurja do Dubrovnika i Boke kotorske, pripremajući ga bolju budućnost.

Velikaški rod Frankopani ne zaostaje ništa iza Zrinskih. Potječe od knezova krčkih, a do sredine XV. stoljeća, osim otoka Krka, stekli su posjede u županiji Gackoj s Otočcem, do Slunja i Cet-

ingrada, Pounja, Vrlike, Ostrovice i Skradina. Većinu tih posjeda Frankopani su izgubili u borbama sa Osmanlijama. U XVII. stoljeću njihovi posjedi protezali su se od Bosiljeva i Severina na Kupi do Novoga u Vinodolu. I Frankopani su hrvatskom rodu dali na desetke uglednika: banova, književnika i ratnika. Među poznatijima su knez **Bernardin Ozaljski**, sudionik bitke na Krbavskom polju 1493., poznati branitelj Hrvatske i osobito poznat po protuosmanlijskom govoru koji je kao starac održao pred njemačkim staležima 1522. u Nürnbergu te njegov sin **Krsto Ozaljski** (1482.–1527.), poznati ratnik protiv Osmanlija, Mlečana i Habsburgovaca, «skrbnik i zaštitnik kraljevstva» koje je kao hrvatske zasluznike poznati književnik **Milutin Cihlar Nehajev** prikazao u romanu «Vuci», primorski i karlovački general i ogulinski kapetan (1589.–1652.) **Vuk Krsto Tržački**, njegova djeca književnica **Katarina ud. Zrinski** (1625.–1673.) i pjesnik, prevoditelj i senjski kapetan **Fran Krsto Frankopan** (1643.–1671.) koji se je svom puninom pridružio svomu šurjaku u borbi protiv bečkog apsolutizma.

Budući da se hrvatski i madžarski vladari Habsburgovci nisu brinuli o hrvatskim i madžarskim nacionalnim interesima i nisu ništa poduzimali za oslobođanje od Osmanlija osvojenih hrvatskih i madžarskih zemalja, i Hrvati i Madžari bili su nezadovoljni njihovom vladavinom još od njihova izbora za hrvatske i madžarske kraljeve 1527. To nezadovoljstvo osobito je došlo do izražaja nakon tzv. Erdeljskog rata (1663.–1664.) kad su Osmanlije pretrpjeli velike poraze, a Habsburgovci su, umjesto da progone poraženog neprijatelja, s njim sklopili tajni sporazum. Takav postupak zakonitog vladara **Leopolda I. Habsburgovca** potaknuo je hrvatske i madžarske velikaše, predvođene hrvatskim banom Nikolom Zrinskim, da se oslobole bečke apsolutističke vlasti. Da bi u tomu naumu uspjeli, za pomoć su se obratili prvo tradicionalnom habsburškom protivniku francuskom kralju **Ljudevitu XIV.** koji je braći Zrinski već iskazivao određenu pažnju. U tijeku pregovora s Francuzima u studenom 1664. u lovnu kraj Čakovca ubijen je ban Nikola Zrinski, u Europi vrlo ugledni idejni zagovaratelj jednoga europskog protuosmanlijskog rata i vođa u

hrvatsko-madžarskom protuhabsburškom pokretu. Njega je na banskoj stolici i u pokretu naslijedio njegov brat Petar Zrinski koji je nastavio pregovarati s Francuzima, Poljacima, Mlečanima, pa, kad su svi imali razloga ne pružiti pomoć Hrvatima i Madžarima, oni su se obratili za pomoć i Osmanlijama.

Da bismo lakše shvatili sve relevantne prilike u vrijeme zrinsko-frankopanskog pokreta, potrebno je spomenuti da je Hrvatska u drugoj polovini XVII. stoljeća, u okviru Habsburške Monarhije koja je imala 12.000.000 pučanstva, s 80.000 vojnika i prihodom od 60.000 forinti, imala površinu 18.200 čkm i oko 500.000 pučanstva, s oko 10-15.000 forinti prihoda godišnje te s jednim dijelom pod vlašću hrvatskoga bana i drugim dijelom – Vojnom krajinom – pod upravom bečkoga Ratnog vijeća u Grazu, izložena čestim osmanlijskim pustošenjima, ali i nasiljima njemačke soldateske iz garnizona u Karlovcu, Koprivnici i drugdje. U izvođenju ratnoga plana Zrinski je prvo namjeravao pridobiti važan krajiški garnizon u Koprivnici, a potom provaliti u Kranjsku, osvojiti Ptuj pa i Graz u Štajerskoj. Računao je da će u tu svrhu u Hrvatskoj okupiti 40.000 boraca. Madžarski su velikaši trebali provaliti u Češku i tako Bečki dvor staviti pred gotov čin. Uvjereni da će im Osmanlije stići u pomoć, Petar Zrinski i njegov šurjak knez Fran Krsto Frankopan u početku 1670. ozbiljno su se stali spremati za borbu. Međutim, kad su se uvjernili da im Osmanlije ne dolaze u pomoć, prihvatali su poziv kralja Leopolda I. Habsburškog na pomirbu te su se u travnju 1670. uputili u Beč. Istodobno je habsburška soldateska zaposjela i opljačkala njihova imanja.

U Beču su Zrinski i Frankopan zatvoreni, stavljeni pod istragu, osuđeni na smrt i 30. travnja 1671. u Bečkom Novom Mjestu pogubljeni odsijecanjem glava. Na njihove posljedne trenutke podsjećaju nas pisma koja su uoči pogubljenja uputili svojim suprugama – Petar supruzi Katarini i Krsto supruzi **Juliji**. Slična sudbina zadesila je i Petrovu suprugu Katarinu, koja je teško bolesna umrla internirana u samostanu redovnica uršulinki u studenom 1673. u Grazu, sina **Ivana Antuna** koji je umro u studenom 1703. u zatvoru u Grazu, a Nikolin sin **Adam**

Grb obitelji Zrinski

ubijen je s leđa 1691. u bitci kraj Slankamena. Tako je uništen rod Zrinski. I Krsto Frankopan bio je bez potomstva, pa je njegovom smrću izumro i rod Frankopana u Hrvatskoj. Od zrinsko-frankopanskih imanja bečki je dvor samo u prvih deset godina dobio 90.000 forinti. Uništenjem Zrinskih i Frankopana Hrvatska je uništena vojno, gospodarski i kulturno, odnosno u svakom pogledu i počela se je oporavljati tek u nacionalnom preporodu u prvoj polovini XIX. stoljeća.

O Zrinskima i Frankopanima u Hrvatskoj se nije smjelo govoriti i niti spominjati njihove zasluge za hrvatski narod. Istina o njihovoj sudbini u hrvatskom narodu širila se je više tek nakon 1861., kad je u Hrvatskom saboru zagovaratelj hrvatske nacionalne slobode dr. Ante Starčević, boreći se protiv bečkog dvora, izjavio da «naši Krčki Frankopani, naši Šubići Zrinski bijahu za buntovnike proglašeni i udavljeni samo za to, jer se Nemcem htelo hrvatskih imanja». To je bio početak rasta zrinsko-frankopanskoga kulta u hrvatskom narodu. Tomu su posebno pridonosili Starčevićevi sljedbenici pravaši, ali i pjesnici, književnici i umjetnici stvarajući djela o zrinsko-frankopanskom mučeništvu. Kakav je odnos bečkoga dvora bio prema tim mučenicima, svjedoči činjenica da je u drugoj polovini XIX. stoljeća u Za-

grebu bio problem naći svećenika i crkvu u kojoj bi se prikazala misa za te mučenike, a u obilježavanju 300. obljetnice njihova pogubljenja u Zagrebu je sudjelovao tek neznatan broj sudionika. Sve do 1907. policija je popisivala one koji su sudjelovali u zadušnicama za Zrinskoga i Frankopana. Zrinsko-frankopanski kult posebno je došao do izražaja u školske mlađeži u prvoj polovini XX. stoljeća. Njihovi posmrtni ostatci preneseni su 1919. uz najveće počasti u domovinu i nalaze se u zagrebačkoj prvostolnici.

Iako je hrvatski narod u svojoj teškoj i slavnoj prošlosti dao mnoge mučenike za svoj rod i dom, s opravdanim razlogom su bivši hrvatski politički uznici hrvatske rodoljube i mučenike Petra Zrinskog i Frana Krstu Frankopana, što su «rado spram silnika i u samu pošli smrt» kako reče pjesnik **Harambašić**, uzeli za svoje uzore i kao rodoljubi, poput njih, i sami kroz zatvorske patnje i život hodili uspravno. Slava im i hvala!»

ZA GROB IM SE ZNATI NE ĆE

*za grob im se
znati ne će
imenima njihovim
još dugo majke
klet će
i zvona će
brecati glasno
jer su
ubijali strasno
za grob im se
znati ne će
jer su ništili
od sebe veće
jer oni
koji su pali
pamte
kako su klali
za grob im se
znati ne će
imenima njihovim
još dugo majke
klet će*

Mario BILIĆ

ODRŽANA V. IZBORNA SKUPŠTINA PODRUŽNICE SISAK

U sisačkom hotelu «Panonija» 23. travnja 2005. održana je V. Izborna Skupština Podružnice Sisak. Nakon odsvirane himne «Ljepa naša», predsjednik **Luka Filipović** otvorio je Skupštinu, pozdravio sve prisutne i prema Poslovniku predložio radno predsjedništvo. Za predsjednika je predložio **dr. Željka Matagića**, a za članove predsjedništva gđu **Etu Petrač** i gđu **Rozaliju Lavrnju**. Nakon izbora predsjedništva, minutom šutnje odana je počast svim umrlim članovima HDPZ-a. Potom su izabrana radna tijela u koja su birani: za zapisnicarku – gđa Jadranka Vražić, za verifikacijsku komisiju – **Vladimir Ocvarek, Viktor Stanišić i Božena Zadrović**, za kandidacijsku komisiju – **Vinko Grbac, Silvestrina Lovšin i Dragutin Babić**, te za ovjerovitelja zapisnika – **Stjepan Cvjetičanin** i gđa **Milka Sabljak**.

Predsjedatelj je zatim zatražio potvrdu glasovanjem Skupštine o predloženim radnim tijelima, dnevnom redu i Poslovniku. Navedene prijedloge Skupština je jednoglasno prihvatile. Nakon toga je predsjedatelj pozvao člana verifikacijske komisije, gosp. Vladimira Ocvareka koji je izjavio: «Od 121 člana pozvanih pozivom, odazvala su se 42 člana, pa prema čl. 7. našeg Poslovnika nazočna je više od 1/3 članova te Skupština može raditi i donositi pravovaljane odluke.» Predsjednik je pozvao tajnika **Vladimira Vražića** da podnese financijsko izvješće. Tajnik je to i učinio u poduzećem izlagaju, nakon čega je predsjedatelj pozvao predsjednika Nadzornog odbora, gosp. **Ivana Poljanca** koji je pročitao svoje izvješće. Oba izvješća sastavni su dio zapisnika sa skupštine.

Nakon podnošenja izvješća i završne rasprave u kojoj nije bilo značajnijih primjedbi, predsjednik je dao na glasovanje oba izvješća koja je Skupština jednoglasno usvojila. Zatim je, u skladu s odredbom čl. 9. Poslovnika, predsjedatelj tražio od Skupštine davanje razrješnice dosadašnjim stalnim tijelima Podružnice, što je Skupština i prihvatile. Na redu su bili pozdravni govor i gostiju. Za riječ se javila gđa **Snježana Snajder** u ime Gradskog poglavarstva grada Siska, te je biranim riječima

Piše:

Vladimir VRAŽIĆ

pozdravila Skupštinu s obećanjem da će i ubuduće, kao i do sada, potpomagati našu udrugu, s kojom izvrsno surađuje. Govornica je naglasila da potpora ne ovisi uvijek samo o dobroj volji nego i o mogućnostima u danom vremenu. Gđu Šnajder, za izrečeni govor i utješne riječi, Skupština je nagradila dugo-trajnim pljeskom.

Predsjedatelj je obavijestio Skupštinu da prema čl. 10. Poslovnika treba obaviti izbor novog vodstva Podružnice te je pozvao predstavnika kandidacijske komisije da iznese svoje prijedloge. U ime komisije **Vinko Grbac** podnio je sljedeći pismeni prijedlog: za Upravni odbor – za predsjednika – Luka Filipović; za dopredsjednike Upravnog odbora – **Damjan Perić**; za članove Upravnog odbora – **Ante Brkić, Zdenko Rajić i Ivan Rendulić**; za Nadzorni odbor – za predsjednika - Ivan Poljanac; za članove Nadzornog odbora – Vladimir Ocvarek i Viktor Stanišić, te za tajnika Nadzornog odbora – Vladimir Vražić.

Nakon što su nazočnima priopćeni prijedlozi i zatraženo mišljenje o pojedinim kandidatima, kako nije bilo nikakovih primjedbi, Skupština je prijedlog jednoglasno usvojila. Pred-

jednik je pozvao prisutne na raspravu, te se za riječ javio V. Vražić koji je pročitao svoj opširan govor, koji se odnosio na ukupno stanje u HDPZ-u i u društvu općenito. Navedeni govor je priložen zapisniku, kao i govor **Ivice Tuškana** koji je svoje razmišljanje iznio dokumentirano i bez uljepšavanja. Za riječ se također javila i gđa **Anka Škledar** (stara 93. godine) te je vrlo sabrano iznijela svoj životopis, od Bleiburga - križnog puta do danas. Ona se potužila na državu koja joj ni nakon toliko godina nije kadra isplatiti 2/4 novčane naknade prema Zakonu o pravima bivših političkih zatvorenika. Nakon toga za govornicu je izašao **Karlo Lipak** iz Gline, koji je kritizirao stanje u kojem se naša Hrvatska nalazi kao samostalna država, nabrajajući čime sve nije zadovoljan. Zadnji se za riječ javio dr. Željko Matagić, koji je govorio o teškom stanju u zdravstvu i o novim odlukama u tom području koje će se najviše odraziti upravo na nas, starije osobe, predloživši da Upravni odbor doneše poseban dokument kojim bi upozorio sve one koji će odlučivati o tome, da razmisle dobro u kakvu situaciju će biti dovedeni članovi HDPZ-a i ostale starije osobe. Nakon ovih izlaganja, predsjedatelj je utvrdio da je rad Skupštine protekao u redu. Sve odluke su donesene na zakonit način te je rad skupštine zaključen.

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Tijekom travnja 2005. svojim su prilozima izlaženje našeg čaopisa svojim nesebičnim prilozima pomogli:

Stanko	Svečak	Zagreb	500,00
Branko	Čingel	Zagreb	200,00
Marijan	Božić	Požega	500,00
Tonči	Marinković	Zagreb	300,00
Slavko	Kudrna	Osijek	250,00
Anka	Kenda	Osijek	250,00
Andelko	Mijatović	Zagreb	500,00
Omer	Stunić	Zagreb	200,00
Stjepan	Grandić	Pula	300,00
u k u p n o			3.000,00

Zahvaljujemo se darovateljima, i ubuduće se preporučujući njihovoj susretljivosti.

MISLI O TOTALITARIZMU: SLOBODA SE NE BRANI ZABRANAMA (4.)

"I ANTIFAŠIZAM UKLJUČUJE NAPAST TOTALITARIZMA"

Usporedba komunizma s fašizmom i nacionalsocijalizmom u ljevičarskim se, marksističkim i neokomunističkim krugovima skoro bez iznimke doživljava kao uvreda. Uvijek se kao argument poteže tvrdnja da se upravo komunizam najčešće konfrontirao s nacifašizmom. Pritom se svjesno ignorira činjenica da su tezu o «jedinom pravom antifašizmu» **Staljin** i komunistički pokret formulirali tek krajem Drugoga svjetskog rata (*Jerca Vodušek Starič, Kako se čistila Jugoslavija?*, 2005.), dok je Kominterna fašizam prije rata definirala kao «najviši stadij kapitalizma», što znači da su fašizam i gradanska demokracija u biti jedno te isto. Ta su teza, uz prešućivanje Staljinova autorstva, još uvijek pojavljuje u ljevičarskim objašnjenjima (usp. široku populariziranu raspravu **Reinharda Kühnla**, *Oblici gradanske vladine: liberalizam - fašizam*, Hamburg, 1971., jugoslavensko izdanje, Beograd, 1978.). Istodobno se zaboravlja da ne samo antikomunizam, nego i antifašizam uključuje mogućnost diktature, pa sam po sebi predstavlja "napast totali-

Piše:

Tomislav JONJIĆ

tarizma" (J.-F. Revel, *Die totalitäre Erfahrung*, 1977).

Paradigmatski njemački "Historikerstreit"

Radi toga je **Ernst Nolte**, formulirajući u drugoj polovici osamdesetih godina prošlog stoljeća tezu o europskome odnosno svjetskome građanskem ratu 1917.-1945., u kojem je nacionalsocijalizam samo reakcija na **Lenjinov** i Staljinov komunizam (E. Nolte, *Der europäische Bürgerkrieg 1917-1945. Nationalsozialismus und Bolschewismus*, 1987. i dr.), izazvao pravu buru ne samo u historiografiji i politologiji (gdje će se godinama nakon toga razvlačiti tzv. *Historikerstreit*, sukob povjesničara), nego i u laičkoj javnosti odnosno politici. Njemačka svakako nije najbolje mjesto za slobodnu raspravu o ovim temama, a istodobno je sredina koju one najviše

pritišću i u kojoj su, već na razini svakodnevice, rasprave neminovne. Prošlost ne želi postati poviješću, pa je i kompromisna teza poznatoga njemačkog povjesničara **Martina Broszata** - koji je, uzgred budi spomenuto, svojedobno

Alfred Rosenberg, ideolog nacionalsocijalizma

PRILOZI:

25. Tri makrozločina: Auschwitz, Arhipelag Gulag, Hirošima.

"Polazišna točka svih naših razmatranja o odnosu civilizacije i barbarstva u 20. stoljeću (...) treba uvijek iznova biti pokušaj da se ravnamo prema tri glavna makrozločina. Fenomenologija upućuje na potpuno različite oznake tih zločina koje je počinila nacionalna država;

Auschwitz je bio ideološki nagovješteno, sukcesivno planirano, birokratski vršeno i industrijski provedeno masovno uništenje; žrtve su bili pripadnici društva koji su se razlikovali rasom, te protivnici definirani ratom, oporrom i otporom;

Arhipelag Gulag je bio ideološki neplanirani, birokratski vršeni i paranoidnom logikom provedeni uništavački pohod; žrtve nisu bili samo kulaci i drugi 'klasni neprijatelji', nego potencijalno svi članovi društva, a napose oni koji su se unutar Partije ili vojske mogli smatrati konkurentima u borbi za vlast;

Hirošima je bila anonimna, visoko efikasna i precizna metoda uništenja, na temelju vrhunske tehničko-znanstvene aparature; žrtvom je bilo civilno stanovništvo ratnog protivnika."

Wolfgang Kraushaar, *Sich aufs Eis wagen. Plädoyer für eine Auseinandersetzung mit der Totalitarismustheorie* (1993).

26. Za Marxa je pobjeda komunizma iznad načela demokracije.

"Marx je prije svega želio revolucionarnu pobjedu. Nigdje niti jednom riječju on ne ističe princip demokracije koji bi kao načelo stajao iznad klasne borbe. Naprotiv, s punim prezriom revolucionara i komunista, Marx – ne mladi urednik 'Rajnskih novina', već zreli autor 'Kapitala' – naš pravi Marx snažne lavlje grive koja još nije doživjela obradu brijača iz škole Kautskoga – s kakvim koncentriranim prezirom on govori o 'umjetnoj atmosferi parlamentarizma' u kojoj fizički i duhovni patuljci Thiersi izgledaju kao giganti. 'Građanski rat' poslije besplodno suhe, spletarski pedantne brošure Kautskog djeluje kao osvježavajuća oluja."

Lav D. Trocki, *Terorizam i komunizam* (1925.), u: L. Trocki: *Iz revolucije*, Rijeka 1971.

27. Sovjetski su logori bili strašniji od nacionalsocijalističkih radnih logora.

«Spomenimo kao primjer pitanje sovjetskih logora, što ga je malo prije 1950. potaknuo David Rousset i koje je doživljeno kao skandal. Sartre nije bilo teško dokazati da je koncept logora u filozofskom smislu suprotan konceptu socijalizma i da zbog toga oni ne mogu niti postojati. Tijekom procesa Kravčenku, 1948., gospoda Buber-Neumann je izaz-

malko doradio novinarsko-publicistički tekst **Ladislaus Horyja** o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj - da problem Trećeg Reicha valja *historizirati*, tj. početi mu pristupati historiografski, a ne (primarno) politički (*M. Broszat, Nach Hitler. Der schwierige Umgang mit unserer Geschichte*, 1988), također doživljena negativno, jer su njegovi kritičari i u tome vidjeli *relativizaciju*.

Koji su razlozi različitog odnosa stručne i laičke javnosti prema proučavanju i vrjednovanju totalitarnih ideologija i sustava dvadesetog stoljeća? Posve je očito da odnos prema totalitarizmu tijekom posljednjih osamdesetak godina nije uvjetovan nikakvim znanstvenim, teorijskim, nego skoro isključivo političkim razlozima. Postavljajući dijagnozu i nudeći lijek, **Jürgen Habermas** kao da ne vidi da nije dio rješenja, nego dio problema. Po njemu, politička desnica želi vidjeti samo sličnosti fašizma i nacionalsocijalizma s komunizmom/socijalizmom, dok ljevica ističe samo razlike; u takvoj je atmosferi objektivan pristup totalitarizmu nemoguć: "Ljevica ne bi smjela prešućivati zajedničke specifičnosti totalitarnih režima, te bi morala na obje strane primjenjivati ista mjerila, dok desnica ne bi smjela nivelirati razlike" (*J. Habermas, Die Bedeutung der Aufarbeitung des Geschichts der beiden deutschen Diktaturen...*, 1995). Također preporukom za-

pravo se prešutno priznaje kako se rasprava o totalitarizmima XX. stoljeća ne može zamisliti bez pojma političke ljevice i političke desnice, dakle, bez ideološko-političkoga konteksta i njegovih podjela.

Znanost podvrgnuta političkim interesima

Iskustvo nas uči da je logička pogrješka poznatog filozofa posljedica sustava mišljenja i vrjednovanja koji određuju naš odnos prema prošlom stoljeću. Početkom dvadesetih godina, kao što smo vidjeli, totalitarnim su ideologijama doživljavani komunizam i fašizam, ali odnos prema Sovjetskom Savezu i **Mussolinijevoj** Italiji nije bio isti. Iako s malim rezervama, fašistička je Italija bila sastavni dio liberalnodemokratskog Zajedništva. Stvari će se bitno promijeniti **Hitlerovim** dolaskom na vlast i jačanjem revisionističke Njemačke, te talijanskim savezom s Berlinom. Sturzo je 1936. pisao kako, na spomen totalitarne države, odmah pomicljamo (*at once*) na boljevičku Rusiju, fašističku Italiju, nacističku Njemačku, kemalističku Tursku i "napola socijalistički, a napola razbojnički" Meksiko (*L. Sturzo, The Totalitarian State, 1936*). To nije priječilo anglofrancuske političke vrhove da i idućih godina pokušavaju Italiju istrgnuti iz Hitlerova zagrljaja, pa će još i **Chur-**

chill laskati Duće u *velikomu zakonodavcu*. Prvi znanstveni simpozij o totalitarnoj državi upriličen je u studenome 1939., te se bavio analizom komunističkoga SSSR-a i nacionalsocijalističke Njemačke.

Nekoliko mjeseci kasnije objavljeni zbornik radova (*Symposium on the Totalitarian State. From the Standpoints of History, Political Science, Economics and Sociology, Philadelphia, 1940*) pojavio se

Raspis o "crvenom fašizmu"

vala revoltirane odgovore izjavom da su u njemačkim radnim logorima postojali barem krunji ostaci prava kakvih nije bilo u sovjetskom logoru, gdje je bila zatočena dok je Staljin nije predao Hitleru.

U izvješću Hruščova nema ni najmanje kajanja zbog ne-komunističkih žrtava komunizma. Jedini je stvarni zločin Staljinova režima, što ga ispunjava ogorčenjem, ubijanje velikog broja komunista koji su bili odani sustavu. (...) Prvi su logori u Rusiji otvoreni u lipnju 1918., otprilike šest mjeseci nakon što su Lenjin i njegova partija preuzeli vlast.»

Alain Besançon, Zla kod stoljeća. O komunizmu, nacizmu i jedinstvenosti Šoaha (1998., hrv. izd. 2002.)

*

28. U konc-logor po Lenjinovoj zapovijedi

«Lenjin je 9. kolovoza 1918. brzovatio Izvršnom komitetu provincije Pensa, da se 'kulake, svećenike, bjelogardijce i druge sumnjive elemente strpa u koncentracioni logor'».

Nicolas Werth, Ein Staat gegen sein Volk. Gewalt, Unterdrückung und Terror in der Sowjetunion, u: *Schwarzbuch des Kommunismus*, München-Zürich, 1998.

*

29. Sovjetska historija ne sadrži «negativne stranice»!

“Povjesničari i sociolozi se još uvijek sjećaju da je sredinom sedamdesetih godina nacrt jednog od posljednjih svezaka

Historije KPSS bio oštro kritiziran zbog navođenja nekih incidenta koji su se odigrali u doba staljinističkih represija od 1947. do 1949. godine. Tom je prilikom Sergej Trapeznikov, jedan od šefova ideološke službe neprekidno ponavljao kako 'sovjetska historija ne sadrži i nikad nije sadržavala negativne stranice'”.

Viktor Zaslavski, Neostaljinistička država. Društvene klase, etničko pitanje i konsenzus u sovjetskom društvu (1985.)

*

30. Pripovijest o antifašizmu klopka je za naivine.

«Antifašizam, međutim, predlaže hemiplegičnu verziju demokracije, napola istinitu, napola lažnu. Napola istinitu s njezine negativne strane, jer je i više nego istina da je fašizam zakleti neprijatelj demokratske slobode. Ali napola lažnu, jer jer režim na koji se pozivaju oni koji sebe smatraju najradikalnijim protivnicima fašizma nije ništa manje diktatorski i tiranski od Hitlerovog.»

François Furet, Prošlost jedne iluzije: ogled o komunističkoj ideji u XX. stoljeću (hrv. izd. Zagreb, 1997.)

*

31. Sustav službene laži u socijalizmu.

“Među tipično socijalističke moralne slabosti možemo ubrojiti pojmu koju bi možda najprimjereno mogli nazvati 'sistemom službene laži'. Radi se o činjenici da u svim socijal-

u doba naizgled čvrstoga sovjetsko-njemačkog savezništva, zasnovanog pak-tom **Ribbentrop-Molotov**. Na osude zapadnog novinstva njemački su nacionalsocijalisti ("antikomunisti") i europski (pa i jugoslavenski) komunisti ("antifašisti") odgovarali združenim filipikama o *plutokratskim, imperialističkim i ratnohuškačkim* režimima koji su samo produljena ruka ili instrument *židovsko-masonske urote* protiv čovečanstva. Činilo se kako totalitarni režime ne dijele samo zajedničke misione korijene, nego i mržnju na liberalni Zapad. Kad je Hitler u lipnju 1941. napao Sovjetski Savez, preduhitriši na taj način - kako govore noviji podatci iz sovjetskih arhiva - udar Crvene armije, stvari su se stubokom promjenile. Ne samo ministarstva rata i ministarstva vanjskih poslova, nego i *znanstvenici*, jednom otkrivaju da su bili *u zabludi* i da se pojam totalitarizma može odnositi samo na Njemačku i Italiju, eventualno i na njihove ratne saveznike. Toj pragmatičnoj instrumentalizaciji znanosti u političke svrhe, poznato je danas, uvelike su pridonijeli njemački politolozi koji su se pred nacionalsocijalističkim hajkama i paljevinama knjiga sklonili u inozemstvo. Trenutak je tražio da se zaboravi kako su neki od njih (poput, recimo, **Franza Neumann-a**) i sami duboko nadahnuti markizmom, dojučerašnjim smrtnim neprijateljem.

ističkim državama – premda ne u svima u istoj mjeri – vlast u cjelini nadzire izvore informacija i puteve njihova širenja: sredstva informiranja, odgoj, propagandu, kulturu itd. (...) Premda je manipuliranje informacijama značajka svih društava i sistema, ono je u socijalističkim državama podignuto na razinu službene državne i partijske politike, a povrh toga je manipulacija informacijama najstroži monopol vlasti".

Janez Stanič, Bijele pjege socijalizma (1985.)

*

32. Diktatura znači neograničenu primjenu nasilja

"Znanstveni pojam diktature ne znači ništa drugo nego ničim ograničenu, nikakvim zakonima i absolutno nikakvim pravilima omeđenu vlast, vlast koja se oslanja neposredno na nasilje."

Vladimir I. Lenjin, Geschichtliches zur Frage der Diktatur (1920), u: V. I. Lenjin, *Werke*, Bd. 31.

*

33. Mi istrjebljujemo buržoaziju kao klasu!

"Mi ne vodimo rat protiv pojedinaca, mi istrjebljujemo buržoaziju kao klasu; okrivljenika prvo treba upitati, kojoj klasi pripada, kojeg je podrijetla i kojim se pozivom bavi. Ta pitanja odlučit će o njegovoj sudbini."

Alexander Solschenizyn

Der Archipel GULAG

Folgeband

Arbeit und Ausrottung
Seele und Stacheldraht

Scherz

Arhipelag Gulag, glavno djelo Aleksandra Solženjicina

Kad je godina 1945. pokazala da slom nacionalsocijalizma, a ranije i fašizma, ne znači istodobno pobedu slobode, *željezna zavjesa* iznova je postala razdjelnicom između demokracije i totalitarizma. Nastupilo je razdoblje procvata literature o totalitarizmu. Težište sad više nije na Hitleru, nego na - komunizmu. Istini za volju, u teorijskim se raspravama i

analizama sovjetsko-kineskog totalitarizma, s njihovim izvedenicama u satelitskim državama, ne zaboravlja spomenuti nacionalsocijalizam, ali je to opet u jasno naglašenoj pragmatičnoj, političkoj funkciji: nacionalsocijalizam jest definitivno mrtav, ali ga se oživljuje kao paradigmu odnosno ilustraciju prave naravi komunizma i opasnosti koje od njega prijete.

Takav pristup, s malim izuzetcima (opet motiviranim pragmatičnim razlozima, kao u slučaju Jugoslavije koja je nakon 1948. doživljavana kao važna napuklina u sovjetskom sustavu), ostaje na snazi do sredine šezdesetih godina. Jačanje represije u komunističkom svijetu (**Brežnjevljeva** era u Sovjetskom Savezu ili **Maova** "kulturna revolucija" koja je požnjela milijune žrtava), pa čak ni izvoz komunističke revolucije (Indokina, Afrika, gušenje praškog proljeća, **Che Guevara**) posve su zasjenjeni politikom popuštanja i *studentskim* previranjima 1968. Koncept totalitarizma smatra se potrošenim, a mir se pojavljuje kao središnja krilatica. "Tko se izjašnjava antikomunistom, biva smatran hladnoratovskim huškačem koji ne prepoznaže znakove vremena" (E. Jesse). Marksizam ulazi u modu, **The Beatles** pjevaju Maou, a brutalni razbojnički poput Ernesta Che Guevare postaje idolem mlađih.

(nastavit će se)

Martin Latsis, jedan od šefova sovjetske političke policije (Čeke), prema: **P. Scheibert, Lenin an der Macht. Der russische Volk in der Revolution 1918-1922** (1984)

*

34. Samo su zločini komunizma usporedivi s nacionalsocijalističkim zločinima!

"Historijska usporedba nacionalsocijalističkih i komunističkih zločina mora biti dopuštena kad to tema traži, i to već i zbog toga što usporedba ne znači poistovjećenje (što je česta pogreška onih koji ne znaju razlučivati). Jedinstveni vrhunac čine NS-zločini, ali su oni istodobno usporedivi s komunističkim nedjelima".

Immanuel Geiss, Zum Historiker-Streit, u: **"Historikerstreit". Die Dokumentation der Kontroverse um Einzigartigkeit der nationalsozialistischen Judenvernichtung**, (1987)

*

35. Boljševizam i fašizam srodne su ideologije.

"Fašizam i boljševizam ne počivaju na suprotstavljenim načelima, oni oba znače negaciju istih načela slobode i reda."

Francesco Nitti, Bolschewismus und Faschismus, München, 1926, prema: **W. Wimpermann, Faschismustheorien** (1989)

(Priredio i preveo: Tomislav Jonjić)
(nastavit će se)

BLAŽENI ALOJZije STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XV.)

KONAČNI RASKID S JUGOSLAVENSTVOM

Što su se Hrvatska seljačka stranka i Maček svojom politikom više približavali srpskim, pogotovo srbijanskim političkim krugovima, to se je hrvatski narod sve jače udaljavao od njih i bivao sve nezadovoljniji njihovom politikom, priklanjajući se Ustaškomu pokretu, koji je tako sve više rastao i postajao sve značajniji politički čimbenik. Hrvatski se narod nije zadovoljavao nikakvim polješenjima, kao što su autonomija, federacija ili konfederacija u okviru Jugoslavije. On je htio živjeti u punoj slobodi u svojoj samostalnoj i nezavisnoj hrvatskoj državi, za što se nisu borili Maček i Hrvatska seljačka stranka ni bilo tko drugi, nego jedino Ustaški pokret pod vodstvom dr. Ante Pavelića. Pad popularnosti Hrvatske seljačke stranke i istodobno porast ugleda Ustaškoga pokreta naročito su bili vidljivi nakon stvaranja Banovine Hrvatske.

Jačanje Ustaškog pokreta

Ove političke promjene u hrvatskomu narodu uočili su kako inozemni diplomatski predstavnici, tako i domaći političari u tadašnjoj Jugoslaviji. Sir Donald Campbell, britanski poslanik u Beogradu, sredinom kolovoza 1940. u svomu polumjesečnom izvješću je javljaо, da "u Hrvatskoj situacija nije sasvim jasna, ali izgleda da dr. Maček donekle gubi podršku zbog razočaranja među njegovim sljedbenicima koja rezultira iz političke suradnje u vladu sporazuma u kolovozu 1939." i da frankovci uz tobože aktivnu talijansku podršku donekle napreduju (256). Dva mjeseca kasnije, dakle sredinom listopada iste godine, Campbell je opet u svome polumjesečnom izvješću tvrdio, da "Hrvati počinju sumnjati u djelotvornost Sporazuma" zbog pretjeranih zahtjeva svojih voda, koji tako "olakšavaju posao talijanskim zaštitnicima", kako on to zlobno naziva, "Pavelićeve propagande koja napada samo načelo Sporazuma i nastoji postići odvajanje od Srbije, dok dr. Maček pomalo gubi podršku" (257). Prema izvješću njemačkoga diplomata Ulricha von Hassella, što ga je poslao svojoj vadi sredinom studenoga 1940., "Maček kao sadašnji vođa Hrvata saglasio se sa zajedničkom državom", ali je "zbog ulaska u vladu izgubio na terenu u odnosu na separatiste" (258), dakle ustaše. Kako tvrdi prof. Boban, još

Piše:

Ivan GABELICA

"podkraj studenog 1939. njemački povjerenik u Jugoslaviji izvještavao je o jakoj unutrašnjoj opoziciji protiv Mačeka, koju čini nacionalistička grupa oko Pavelića", a koja "postavlja mnogo veće zahtjeve, do samostalne hrvatske države". Po mišljenju istoga povjerenika, navodi dalje Boban, "Pavelićeva grupa ima mnogo pristalica, naročito među omladinom" (259). Lane, američki poslanik u Beogradu, kaže Boban, "izvještavao je da frankovačka aktivnost na selima protiv Mačeka nije bez uspjeha, ali se vjeruje da Maček i dalje ostaje neosporni vođa HSS" (260). Slično su o političkim prilikama u Hrvatskoj odpravniku poslova slovačkoga poslanstva u Beogradu govorili slovenski političari dr. Fran Kulovec i dr. Miho Krek (261), ali i dr. Anton Odić, šef Mačekova kabinetra (262).

Dakle, iz svih tih izvješća jednoglasno proizlazi, da Mačekov utjecaj u hrvatskome narodu opada, a Pavelićev i ustaški raste. Dio tih izvješća naglašava, da porast Pavelićeva i ustaškoga utjecaja nije takav, da bi mogao ugroziti vodeći položaj Mačeka i Hrvatske seljačke stranke u hrvatskomu narodu. Prema tim tvrdnjama valja biti krajnje oprezan, jer potječe od osoba, koje su bile vrlo zainteresirane za opstanak Jugoslavije.

Stepinčev "Dnevnik" pruža daleko više podataka o političkim prilikama u Hrvatskoj nego li izvješća inozemnih diplomatskih predstavnika. Bl. Alojzije Stepinac je svakodnevno bio u dodiru s ljudima iz svih hrvatskih društvenih slojeva, s njima je razgovarao i te razgovore i događaje su on ili njegov ceremonijar, a od 28. ožujka 1941. i njegovi tajnici, suslavno unosili u "Dnevnik". Kako nije pripadao ni jednoj političkoj stranci ili pokretu, a "Dnevnik" je pisan za vlastitu upotrebu a ne za javnost, njegovi podatci o političkim previranjima u hrvatskomu narodu daleko su cjeivotižni i objektivniji. Značajno je za taj "Dnevnik", da iz njega neprekidno proizlazi Mačekov paničan strah, da će mu vodeći politički položaj preoteti ne samo Ustaški pokret nego čak i Katolička crkva. No, njegova nagodbenička politika, koja ga je često

dovodila u nemoguć položaj, neminovno je, barem što se tiče Ustaškoga pokreta, k tomu vodila. Opisujući kako je 5. siječnja 1937. Stepinca posjetio dr. Ilija Jakovljević, urednik "Hrvatskog dnevnika", glasila "Hrvatske seljačke stranke", koji se je došao tobože zanimati, kako stoji stvar sa zaključenjem konkordata, dr. Nežić je zabilježio, da su nadbiskup i on posumnjali, da bi to bio pravi razlog njegova dolaska, pa su zaključili, "da se ili "Hrv. Dnevnik" kao takav ili (ako je došao u ime dra Mačeka ili Selj. Stranke) boje vrlo druge hrv. grupe Starčevićanaca koji iz dana u dan dobivaju sve više na terenu".

Nadbiskup Stepinac u Mariji Bistrici

Potrebno je napomenuti, da se pod izrazima starčevićanci, frankovci, hrvatski nacionalisti i separatisti, koji se ponекada susreću u "Dnevniku" čak jedan uz drugi, razumijevaju sljedbenici dr. Ante Pavelića, pa time i pripadnici Ustaškoga pokreta, bez obzira jesu li ili nisu položili ustašku prisegu. Dakle, iz Nežićeve se zabilješke vidi, da su ustaše već prije toga počele u narodu brojem naglo rasti. Riječi "koji iz dana u dan dobivaju sve više na terenu" nikako se ne mogu drugčije shvatiti. Nežić uz to bilježi i svu težinu Mačekova položaja, u koji se je doveo svojom politikom: "Jasno je da je situacija za Mačeka vrlo teška: Ako se odluči za ulaz u vladu, pogibelj je da će ga minirati frankovci i starčevićanci, ako pak nejde (!), nema

O ideološkim se pitanjima burno raspravljalo uoči svjetskog rata

izgleda da bi pasivnom politikom mogao što postići budući se **Stojadinović** nagođio manje više sa svim susjednim državama"(263).

Na žalost, Maček je nastavio s politikom spašavanja Jugoslavije, pa su samo zbog toga srpski političari pristali na stvaranje Banovine Hrvatske kao na privremeno rješenje, dok ne mine ratna pogibelj. Ali je to morao platiti daljim padanjem svoga ugleda u narodu. Naime, 28. srpnja 1937., dakle nešto više od dvije godine prije nastanka Banovine Hrvatske, u "Dnevniku" je zapisano, da se je Hrvatska seljačka stranka "zamjerila hrvatskoj inteligenciji", pa se je "dobar dio Hrvata, a napose omladine okupio oko radikalno - hrvatske ideologije", odnosno "da se mladež zanosi dr. Antonom Pavelićem"(264). Umjesto da iz ovakvoga raspoloženja među narodom izvuče potrebne zaključke i promijeni politiku, Maček je ustrajao na svomu političkom putu, što je kasnije dovelo do Banovine Hrvatske i obrane Jugoslavije u Drugome svjetskom ratu. Uz to je bio vrlo isključiv prema drugčijemu političkom mišljenju, pa je povodom toga 17. ožujka 1938. navedeno u "Dnevniku", "da HSS teško podnosi bilo kakvu kritiku svoga rada, što sigurno nije najbolji znak, da su prilike tamo zdrave"(265).

Kako je već rečeno, Banovina Hrvatska nije ispunila očekivanja ni nadbiskup

kupa Stepinca ni onoga dijela hrvatskoga naroda, koji se je nadao, da će u njoj doći do poboljšanja hrvatskoga narodnog položaja, pa je sve više raslo razočaranje u Mačeka i Hrvatsku seljačku stranku, a povjerenje u Pavelića i Ustaški pokret. To je zapazio i sam Stepinac, pa je u "Dnevniku", što ga je opet počeo voditi, 28. studenoga 1939. pribilježio, kako čuje, da Pavelić "sve više dobiva prishtaša", a 10. ožujka 1940., znači nešto oko dva i pol mjeseci kasnije, da Mačeku "opozicija pak raste iz dana u dan" i da ne zna "kako će to svršiti"(266). Politička raslojavanja u hrvatskomu narodu su se ubrzo nastavljala, a ustaška politička koncepcija je svakoga dana jačala. Na to su utjecala i vanjskopolitička zbivanja, koja su rušila nepravedni i hrvatskomu narodu nametnuti versailleski poredak. S tim u svezi je Stepinac 31. kolovoza 1940. u "Dnevniku" zapisao: "Ne sumnjam ni najmanje da će nacionalni hrvatski pokret vidno porasti nakon ovih zadnjih vijesti i vjerujem da će silno početi padati oduševljenje za HSS i Mačeka. Ta Budak mi je jučer pokazao pismo u kojem mu 60 svećenika šibenske dijeceze odobrava program i obećaje vjernost", pitajući se, "tko da ih ukroti (ukori? - op. I. G.) nakon što su doživjeli toliku žalosna iskustva sa raznim organizacijama HSS", a zatim je nastavio: "Činjenica je da su komunisti uvijek i svuda glasali za HSS gdje nisu nastupili sami a katolička crkva nema većeg protivnika nego je komunizam", da bi na kraju naglasio: "Žučljiva borba između nacionalista (Pavelić) i HSS (Maček) i dalje se nastavlja kako svjedoči ovaj letak", kojim ustaše napadaju Krnjevića, glavnoga tajnika Hrvatske seljačke stranke(267).

Stepinčev strah od unutarhrvatskog sukoba

Bez obzira na to što nije ni sam odobravao politiku te stranke, Stepinac se nije javno izjašnjavao ni za ustašku političku koncepciju. Kao crkveni velikodostojanstvenik htio je ostati po strani, izvan tih stranačkih sukobljavanja, kao što je to sam naveo u "Dnevniku" 7. ožujka 1940.: "Jasno je da se ja kao predstavnik Crkve ne mogu miješati u te političke stranačke akcije hrvatskih grupa makar se trude i HSS i Frankovci i Starčevićanci da se izjasnim za njihovu orientaciju"(268). Ali poznajući jedne i druge, on se je bojao sukoba između HSS-ovaca i ustaša. Ustaše su se zaista neustrašivo borile za hrvatsku državnu nezavisnost i vjerovali su, da će im uspjeti ostvariti taj san mnogih hrvatskih

naraštaja, odnosno kako je to navedeno u "Dnevniku" 22. srpnja 1940.: "Naši nacionalisti su uvjereni da će dobiti slobodnu Hrvatsku"(269). Uostalom žrtve se mogu podnositi samo za ono, u što se vjeruje, da je ostvarivo. Koliko su pak oni bili spremni na svaku žrtvu za ostvarenje toga cilja, toliko je banovinska vlast bila ne samo spremna nego je i primjenjivala represiju (zatvore, logore, zabranu tiska i sl.), da ih u tome sprječi. No, ideja je jača od svake sile, pa je tako bilo i u ovom slučaju. A Stepinac se je bojao, da će u tomu sukobu između ustaške ideje i HSS-ovske sile doći do krvoprolića u hrvatskome narodu, pa je, sav očajan takvim stanjem stvari, u "Dnevniku" 29. kolovoza 1940. zabilježio, kako se boji, da će kod rješenja hrvatskoga pitanja "teći hrvatska krv", jer ne vjeruje, "da će HSS pustiti vlast iz ruke bez ikakve oporbe Paveliću i nacionalistima"(270).

Ipak, krvoproliće je, barem uoči rata i u prvim ratnim danima, bilo izbjegnuto. Dana 20. siječnja 1941. k Stepincu je, kako stoji u "Dnevniku", došao dr. Mile Budak i zamolio ga, da utječe na "bana Šubašića neka ne kuša ostvariti namjeru sa koncentracionim logorom, jer bi moglo doći do strašnog ubijanja među Hrvatima". Stepinac je obećao, da će to učiniti, ali je rekao, da ne zna "kakav će biti uspjeh, jer predstavnici HSS počinjavaju sve veće pogreške iz dana u dan"(271). Unatoč pokušajima, da utječe na bana, Stepinac nije mogao ništa postići, pa su osnovani sabirni logori, u koje su vlasti Banovine Hrvatske, koje su potjecale iz redova Hrvatske seljačke stranke, zatočile nepočudne im ustaše, ali, na sreću, do pokolja nije došlo ni tada ni kasnije. Naime, nadbiskup je posjetio bana i 3. travnja 1941. i zamolio ga, "da pusti iz internacije zatvorene nacionaliste, da ih Srbi ne bi poubijali kao što se groze". Na Mačekov nagovor ban je pristao, "da najprije stavi tamo pouzdane hrvatske žandare", a da zatim ustaše "za par dana premjesti opet u Lepoglavu i onda pusti kući"(272). I tako pokolja u travanjskim danima 1941. zaista nije bilo.

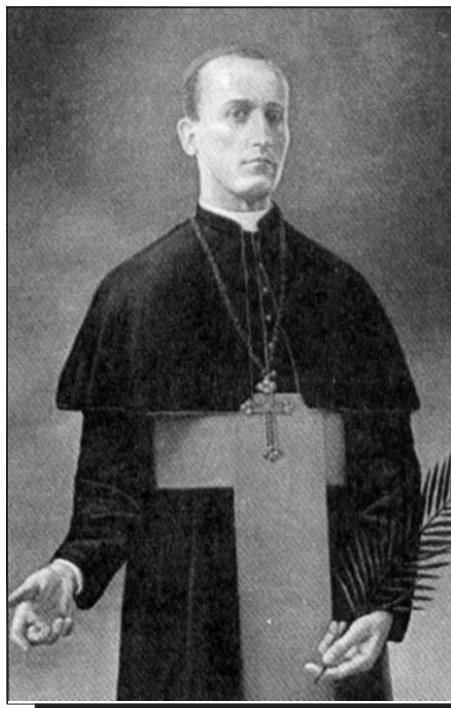
Ove, ali i druge, prije spomenute, bilješke iz "Dnevnika" pokazuju, da je u zadnjih pet - šest godina prije uspostave Nezavisne Države Hrvatske Ustaški pokret bio u stalnome porastu, a Hrvatska seljačka stranka u opadanju. Sadržaj bilješki je u tome dijelu podpuno podudaran s izvješćima inozemnih diplomatskih predstavnika i izjavama nekih slovenskih i hrvatskih političara, pa je

nedvojbeno istinit i vjerodostojan. Kako se ti podatci iz "Dnevnika" odnose na dulje vremensko razdoblje nego navedena izvješća i izjave, oni pružaju cjelevitiju sliku o političkim previranjima u hrvatskomu društvu. Budući da se u njima često govori, da ustaše "iz dana u dan sve više dobivaju na terenu" i slične riječi, s pravom se može zaključiti, da je za vrijeme Banovine Hrvatske Ustaški pokret bio ne samo respektabilan politički čimbenik, nego ravnopravan Hrvatskoj seljačkoj stranci, pa možda čak i jači od nje. U tome nikoga ne smije zavesti u zabludu plebiscitarna podrpa Mačeku na parlamentarnim izborima 11. prosinca 1938., jer glasovi, koji su pali za Mačekovu listu, nisu bili glasovi za Mačekovu politiku nego protiv politike beogradskih režima, odnosno, kako je to pisalo u studenome 1938. ustaško glasilo "Hrvatski politički vjesnik": "Svi ćemo glasati za listu dra Mačeka, ali time ne odobravamo njegovu politiku niti dajemo povjerenje vodstvu HSS. (...) Mi glasujemo protiv postojanja ove države i njenih granica. (...) Između više zala treba birati najmanje" (273). Prema tome, Ustaški pokret je bio glas znatnoga dijela hrvatskoga naroda, pa je Stepinac o toj činjenici morao voditi računa.

Povoljne ocjene ustaša

Naravno, kao što su pratili izjave i ponašanje prvaka Hrvatske seljačke stranke i pisanje njihovih novina, tako su to isto nadbiskup i njegovi suradnici činili i u pogledu Ustaškoga pokreta. I dok su s Hrvatskom seljačkom strankom bili gotovo u stalnomu sukobu, s Ustaškim pokretom je stvar bila posve drugčija. Ustaškim stajalištima i ponašanjem Stepinac je bio vrlo zadovoljan. Povodom jednoga Budakova članka u "Hrvatskomu narodu", on je u "Dnevniku" 26. siječnja 1940. zapisao: "Veseli me ova izjava 'Hrvatskog naroda' iz koje izvire sigurno dobra volja i pijetet prema vjeri otaca" (274).

Dana 28. kolovoza 1940. primio je u posjet Budaka. Razgovarali su dva puna sata. Budak je na nj ostavio izvanredan dojam. I dok mu je Maček "jedan pravi kumek", za Budaka je u "Dnevniku" istoga dana napisao, da se u njemu "krije čestita hrvatska duša". U razgovoru su raspravili razna pitanja koja se tiču rada i djelovanja Ustaškoga pokreta prema Katoličkoj crkvi. Složili su se, da "današnja Banska Vlast ne čini gotovo ništa u pobijanju boljševizma". Na kraju zabilješke o ovom razgovoru Stepinac

je iznio svoj sud o Ustaškomu pokretu: "Iz svega sam video, da ova grupa (ustaše - op. I. G.) iskrenje misli sa Katoličkom crkvom nego li HSS. Ali sam naglasio i to da ja ne mogu biti član ni jedne ni druge stranke nego želim biti izvan stranačkih sporova i pomoći sve koji žele dobro našem narodu. Vremena su strašna uistina". Pri tomu je mislio na nadolazak ratne kataklizme i na pogibelj od boljševizma. Zato je u razgovoru i rekao Budaku: "Znam samo to da je najstrašnije zlo za nas komunistička Rusija. Ukoliko se, rekoh Budaku, budete borili protiv komunista biti će to najbolja reklama za vas kod hrvatskog svećenstva" (275). Ove misli ponovio je u "Dnevniku" i 30. kolovoza iste godine, kada ga je Budak opet, zajedno s dr. Mirkom Pukom, posjetio: "Dr. Budak me je molio neka ne pravim poteškoća svećenicima, koji se deklariraju za nacionaliste, jer ni oni ne traže od svećenika da budu članovi njihove organizacije, ali da ju i ne napadaju. Odgovorio sam, da ćeu jednakom mjerom mjeriti jednima i drugima, dok god ne zadiru u dogme crkve, jer je naša zadaća spašavati duše, a ne voditi stranačku politiku. Moram u duši priznati, da je Mile Budak jedna iskrena duša i sigurno misli lojalno dobro Crkvi katoličkoj, što nažalost ne mogu reći o destruktivnim elementima u HSS" (276).

Ova bilješka ima posebnu vrijednost, jer potvrđuje, da Stepinčev sud o Budaku i Ustaškomu pokretu, dan prije dva

dana, nije prenagljen, budući da se i sada ponavlja. Usپoredimo li ove razgovore s Budakom, a posebno ono što je rekao o Ustaškomu pokretu i osobno o Budaku, s onim što je u više navrata govorio o Hrvatskoj seljačkoj stranci i osobno o Mačeku, nameće se kao siguran zaključak, da su Stepinčeve simpatije bile na strani Ustaškoga pokreta. On je u njemu, a ne u HSS-u, video onu političku snagu, koja je spremna i sposobna suprotstaviti se boljševizmu i velikosrpstvu i zaštititi prava Katoličke crkve i ostale duhovne vrijednosti hrvatskoga naroda. U stajalištima i ciljevima toga pokreta nije video ništa što bi bilo protivno katoličkim moralnim načelima, pa mu se nije ni suprotstavljao.

A ustaše se nisu samo riječima nego i djelima suprotstavljali boljševizaciji Hrvatske. Nakon uspostave diplomatskih odnosa između Kraljevine Jugoslavije i Sovjetskoga Saveza nastala je poplava prikazivanja ruskih filmova u hrvatskim, pa i u zagrebačkim, kinodvoranama, ali i drugi oblici komunističke promidžbe. Vlasti Banovine Hrvatske nisu ništa protiv tomu poduzimale. Ali ono što su propustile te vlasti, učinile su ustaše. U mjesecu kolovozu 1940. u tri zagrebačka kina prikazivali su se ruski sovjetski filmovi. Prema onomu što je zapisano u "Dnevniku" 14. kolovoza te godine, Budak je dao uputu svojim sljedbenicima, "da na svaki način sprječe prikazivanje sovjetskih filmova u Zagrebu". I oni su to učinili. "Na to je izašla od redarstva zabrana da se film ne smije prikazivati". Nakon toga Stepinac se u "Dnevniku" pita: "... zar cenzori nisu vidili o čemu se radi? Zar "Hrvatski dnevnik" nije znao što pametnije pisati nego voditi propagandu za sovjetski film?" (277).

Konačan raskid sa svakim jugoslavenstvom

Ideje Ustaškoga pokreta bile su zahvatile sve dijelove hrvatskoga naroda, pa i svećenike. Mnogi katolički svećenici, osobito bogoslovni, odlazeći na studije ili zbog drugih razloga u Rim, stupali su u svezu s Pavelićem i prenosili njegove poruke ustaškim prvacima u Hrvatskoj. Kad su za to saznale, jugoslavenske su vlasti to pokušale preko biskupa sprječiti. Osobito su bili na udaru svećenici iz dalmatinskih biskupija. U tu svrhu je jugoslavenski poslanik u Vatikanu u više navrata tužakao svećenike i Stepincu, ali uzalud. Prema "Dnevniku", k njemu je 17. listopada

1940. došao "naš poslanik kod Vatikana g. Mirošević - Sorgo", da opet "tuži neke svećenike iz dalmatinskih biskupija da pristaju i pomažu Pavelića". Stepinac ga je na to upozorio, "da je Pavelić stvorio Beograd i ludi centralizam" (278), pa je ovaj neobavljen posla otišao. No, jugoslovenske vlasti nisu se mirile s ovim neuspjehom kod nadbiskupa Stepinca, pa su se obratile za pomoć Vatikanu, ne bi li spriječile nacionalno djelovanje hrvatskih svećenika. Kako je zabilježeno u "Dnevniku" 16. studenoga 1940., "jučer je odputovao nuncij u Beograd nakon boravka od 7 dana u Zagrebu". Nuncij je došao "po želji Sv. Oca da se informira povodom tužbe sa strane Kr. Vlade o političkoj akciji svećenstva na strani Pavelića". Kaže se, da je vlada ogorčena, "a i Maček je u dvosatnom razgovoru s nuncijem iznio svoje žaljenje". Dakle, Maček je bio podpuno solidaran s beogradskom vladom u suzbijanju rada na uspostavi hrvatske državne nezavisnosti. Nasuprot tomu, Stepinac je stajao na stajalištu, da "Pavelić nije stvorila katolička Crkva nego luda beogradска politika". Kad je nuncij izložio tužbu protiv svećenstva, ustao je nadbiskup "kao predsjednik Konferencije i u ime cijelog Episkopata iznio sva gravamina (pritužbe na nezakonitosti - op. I. G.) Crkve katoličke u Jugoslaviji protiv beogradskih nepravda i nasilja". Rekao je otvoreno, da će se Jugoslavija sama raspasti, "ako se ne uvede pravda". A sama "Crkva odnosno biskup ne može zavezati jezika narodu koji trpi od nepravde svake ruke". Tada je nuncij vidio, da ima toga puno više zbog čega se Crkva može žaliti na vladu nego vlasta na Crkvu (279). Time je, izgleda, ovaj slučaj bio završen.

Tu je, vidi se, Stepinac odlučno nastupio u obranu ne samo svećenstva nego i prava hrvatskoga naroda na državnu nezavisnost, pa i samoga Pavelića i Ustaškoga pokreta. Po njegovim riječima, ustaška borba je, u stvari, legitimna borba potlačenoga naroda protiv tuđinskih nasilja i nepravda. Jedino tako se mogu protumačiti njegove riječi, "da je Pavelić stvorio Beograd i ludi centralizam", da "Pavelić nije stvorila katolička Crkva nego luda beogradска politika" i da "Crkva odnosno biskup ne može zavezati jezika narodu koji trpi od nepravde svake ruke". Ustaški podhvati, dakle, nisu ništa drugo nego normalan, prirođan i očekivan odgovor na postupke srpskih vlasti prema hrvatskomu narodu. Riječi izgovorene nunciju na ovomu susretu dostoje su njegova po-

vijesnoga govora održanoga na suđenju mu pred jugoslavenskim komunističkim sudom u Zagrebu 3. listopada 1946.

Neprekidan rast Ustaškoga pokreta u narodu i susreti s njegovim prvacima nedvojbeno su imali odlučan utjecaj na Stepinčev raskid s jugoslavenstvom i u državotvornom smislu. Nastupio je splet triju političkih čimbenika, koji su kod njega izazvali podpuni duševni preokret i raskid s mladenačkim zablude. Prvi čimbenik je bilo velikosrpsko ponašanje srpskih političkih krugova i nakon stvaranja Banovine Hrvatske, koji nikako nisu pristajali na ravnopravnost hrvatskoga sa srpskim narodom, bez obzira na političke ustupke, koje je službeno hrvatsko političko vodstvo prihvaćalo. Srbi su htjeli i dalje sve poluge vlasti zadрžati u svojim rukama, što je ugrožavalo opstanak hrvatskoga naroda. Drugi je čimbenik bila Hrvatska seljačka stranka, prožeta jugoslavenskim, prokomunističkim i liberalističkim elementima, koji su bili u stalnom sukobu s temeljnim moralnim načelima Katoličke crkve, a uz to, postigavši sporazum s dijelom srbjanskih političara i dobivši time mrvice vlasti, podpuno se je odvojila od naroda i nije štitila njegove nacionalne nego samo svoje vlastite probitke. Naravno, Stepinac se uz takvu stranku i njezinu politiku nije mogao vezati. Treći čimbenik bio je Ustaški pokret, koji je toliko bio narastao, da se je za njega moralo reći, kako svojim težnjama za uspostavom hrvatske državne nezavisnosti predstavlja glas naroda, o čemu je svatko bio dužan voditi računa. Politički beskompromisani, spreman na osobnu žrtvu i prožet najčišćim rodoljubljem, u njegovu nauku i u životu njegovih prvaka nije bilo ništa, što bi se protivilo katoličkim moralnim načelima.

Susret ovih triju političkih čimbenika doveo je do toga, da je Stepinac, odbacujući u ime morala i nacionalnih probitaka hrvatskoga naroda, kojemu je dušom i tijelom pripadao, prva dva, a time i svaki oblik jugoslavenstva, prihvatio hrvatsku državnu nezavisnost kao jedino opravdan politički cilj, za što se je borio samo Ustaški pokret. I nije slučajno, da je odprilike u isto vrijeme u "Dnevnik" zapisao, "da se Srbi nisu ni za trenutak opametili" (prva trećina kolovoza 1940.), "da je život Srba i Hrvata u jednoj državi nemoguć", iz čega se "vidi da će se Jugoslavija raspasti" (12. 9. 1940.), da su u Hrvatskoj ubojstva "na dnevnom redu, napadaju se svećenici i časne sestre, crkve se pljačkaju i robe,

seljaci otimaju crkvene zemlje i tako redom" (22. 7. 1940.), da "bandska vlast gubi iz dana u dan sve više autoritet", a istodobno "zločini rastu, ubojstva, pljačke, otimačine, preljubi, krađe" (16. 8. 1940.), i da je za sve to kriva politika Hrvatske seljačke stranke (13. 10. 1940.), s jedne strane, a zatim da Ustaški pokret "iskrenije misli sa Katoličkom crkvom nego HSS", da će ustašama biti najbolja reklama "kod hrvatskoga svećenstva", ako se budu "borili protiv komunista", da se u Mili Budaku "krije čestita hrvatska duša" (28. 8. 1940.), da ne sumnja "ni najmanje da će nacionalni hrvatski pokret (ustaše - op. I.G.) vidno porasti" (31. 8. 1940.) i slično, s druge strane.

To znači, da je upravo vrijeme od mjeseca srpnja do mjeseca listopada 1940. ono razdoblje, u komu je kod Stepinca završio proces konačnoga političkog sazrijevanja i odbacivanja jugoslavenstva i u državnopravnom smislu te solidariziranja s težnjom za uspostavom hrvatske državne nezavisnosti. Svakako je to bilo i pod utjecajem Ustaškoga pokreta, u kojemu je tada video jedinu pozitivnu snagu u hrvatskomu narodu, a u njegovim ciljevima prepoznao glas naroda, kojega je on dužan slijediti.

Bilješke:

256. Ljubo Boban: Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928.-1941. sv. 2., Zagreb, 1974., str. 355.
257. Isto, str. 167.
258. Isto, str. 153.
259. Isto, str. 186.
260. Isto, str. 186.
261. Isto, str. 187.
262. Isto, str. 270.
263. Bilješka 67., str. 64.
264. HDA, MUP DOS 301681, kutija 3, omotnica 36, str. 17.
265. HDA, MUP DOS 301681, kutija 3, omotnica 36, str. 21.
266. Bilješka 127., str. 65., i bilješka 160., str. 66.
267. Bilješka 130., str. 66.
268. Bilješka 160., str. 66.
269. Bilješka 129., str. 65.
270. Bilješka 151., str. 67.
271. Bilješka 131., str. 66.
272. Bilješka 63., tjednik "Danas" pod naslovom "Ratna psihozu", Zagreb, 21. 8. 1990., str. 66.
273. Ljubo Boban, nav. dj., str. 184.
274. HDA, MUP DOS 301681, kutija 3, omotnica 36, str. 29.
275. Bilješka 151., str. 67.
276. HDA, MUP DOS 301681, kutija 3, omotnica 36, str. 34.
277. Bilješka 129., str. 65.
278. Bilješka 130., str. 67.
279. Bilješka 163., str. 66.

(nastavit će se)

PRILOG ŽIVOTOPISU DRA MILE BUDAKA (VIII.)

(SV. ROK, LIKA, 30. KOLOVOZA 1889. — ZAGREB, 7. LIPNJA 1945.)

Budak je 5. studenoga 1943. bio «na vlastitu molbu» razriješen dužnosti ministra vanjskih poslova i istovremeno umirovljen¹⁷⁵. Na njegovo mjesto imenovan je za ministra vanjskih poslova **Dr. Stjepo Perić**, tadašnji hrvatski poslanik u Sofiji, koji je preuzeo vođenje ministarstva 18. studenoga¹⁷⁶.

Vjerojatno, najvažnija dva mjeseca u radu hrvatskog poslanstva u Berlinu u toku Drugog svjetskog rata bili su rujan i listopad 1943. Budak je provodio najvažnije tadašnje korake hrvatske vanjske politike preko poslanstva u Berlinu. To je bilo u suprotnosti s dotadašnjom i kasnijom hrvatskom praksom, kada se je sve rješavalo u Zagrebu, uglavnom između Poglavnika i njemačkog — odnosno do proljeća 1943. i talijanskog — poslanika. Nema sumnje, da podpuna izmjena brzogjava između Budaka i **Ratkovića** može razjasniti tadašnju Budakovu diplomatsku aktivnost. Također nema sumnje, da prema onome što nam je do sada poznato, Budak je mnogo puta u toj aktivnosti nastupao osjećajno, srcem, i općenito govoreći nediplomatski u uobičajenom značenju te riječi. Njegov je cilj bio razjasniti pitanje hrvat-

Piše:

**Dr. Jere JAREB,
Loretto, Pennsylvania, SAD**

ske granice na Jadranu i prema Italiji, u čemu je **Hitlerova** Njemačka imala tada glavnu riječ. Drugi dio te diplomatske aktivnosti bio je obrana hrvatskih gospodarskih i vojničkih interesa.

Potrebno je spomenuti još jedan podatak o Mili Budaku kao hrvatskom ministru vanjskih poslova. Prema njegovoj izjavi komunističkom sruku istražitelju, Budak je osobno poslao u Švicarsku **Peru Digovića** i savjetovao mu, da se ne vraća, osigurao mu finansijska sredstva za život, i dao mu 34.000 švicarskih franaka, da objavi knjigu o Dalmaciji¹⁷⁷.

Budak je još jednom za vrijeme rata pokušao javno progovoriti o hrvatskoj situaciji. Dnevnik **Hrvatski Narod** u tri svoja izdanja, od 1. do 3. prosinca 1943., donosio je najavu političkog sastanka Ustaškog Stožera Zagreb u kino dvorani Europa — koja se je nalazila u prolazu između Šufflayeve (Masarykove) i Samostanske, odnosno Varšavske ulice — u subotu 4. prosinca u 6:30 sati navečer,

na kojem je Doglavnik dr. Mile Budak trebao govoriti o temi: «Zašto je baš ovako?» **Hrvatski Narod**, u svom izdanju od 4. prosinca donosi kratku vijest, da je taj sastanak «iz tehničkih razloga» odgođen¹⁷⁸.

Na sjednici Doglavnika Vijeća od 3. travnja 1944., Budak kaže, da je bio zamoljen, da održi govor na radiju, prigodom Desetog Travnja 1944., «nu to je naknadno opozvano». Početkom travnja 1944. kolale su glasine, da će Budak biti poslan ponovno u Berlin, te Budak na toj sjednici «izjavljuje na priče o njegovom ponovnom postavljanju za njemačkog poslanika poslanika u Njemačkoj, da mu je ministar Perić jednoć kazao, dok si je oblačio kaput na odlazku, bi li htio opet u Berlin, a on mu odgovorio, da ne bi, jer bi i **Kasche** bio proti tomu, na što da je Perić kazao da ne bi bio. Nije podao tome ozbiljnosti»¹⁷⁹.

Doglavnik od 6. svibnja 1934. do 10. svibnja 1943. i od 20. srpnja 1943. do 6. svibnja 1945.

Ovo poglavlje ne bi bilo podpuno, da se ukratko ne osvrnemo na Budaka kao Doglavnika Ustaškog Pokreta. Kako smo već vidjeli, Budak je bio imenovan doglavnikom 6. svibnja 1934. Istog dana bio je imenovan doglavnikom također **Marko Došen**. To je početak prvog doglavničkog vijeća. Poslije 10. travnja 1941. bili su imenovani slijedeći doglavnici: **Ade-maga Mešić, Dr. Jozo Sunarić, Slavko Kvaternik, Andrija Betlehem, Luka Lešić, Stipe Matijević, Ivan Čelan, Dr. Ljudevit Šolc i Janko Tortić**. Ovih devet doglavnika bilo je imenovano u razdoblju između 8. svibnja 1941. i 2. travnja 1942. U istom razdoblju dr. Jozo Sunarić razriješen je doglavničke dužnosti 13. kolovoza 1941. i Luka Lešić 1. travnja 1942. To je prvo doglavničko vijeće od 2. travnja 1942. do 10. svibnja 1943., kada su svi doglavnici bili razriješeni dužnosti, brojilo devet doglavnika.

Mile Budak kao ministar

Prvo doglavnicičko vijeće — prema svim dosad poznatim izvorima — nije se nikada sastalo ni vijećalo, te zapravo i ne bi se smjelo smatrati vijećem. Svaki pojedinac imao je doglavnicičku dužnost, ali vijeće kao takovo nije postojalo.

Na 20. srpnja 1943. Poglavnik je imenovao četiri nova doglavnika: Budaka, Ademagu Mešića, **Miška Račana** i **dru Matu Frkovića**; na 19. kolovoza **Juru Pavičića**, i na 2. rujna 1943. generala **Vilka Begića**. Ovih šest doglavnika počeli su održavati zajedničke sjednice — organizirali su se kao vijeće — pod predsjedanjem postrojnika Ustaškog Pokreta **dru Lovre Sušića**, 17. rujna 1943. U razdoblju od 17. rujna 1943. do 3. travnja 1944. to je doglavnicičko vijeće održalo 18 sjednica i na 7 od njih bio je prisutan i Poglavnik. Budak je prisustvovao svim tim sjednicama. Dr. Mile Budak točno je označio značenje tog drugog doglavnicičkog vijeća na sjednici od 21. prosinca 1943.: «Nosimo odgovornost a nemamo mogućnosti što na situaciji promjeniti. Izgleda, da smo likvidirani, samo se traži formula. Nemamo povjerenja u vladu»¹⁸⁰.

Dr. Mate Frković smatra, da je zadnja sjednica doglavnicičkog vijeća održana koncem travnja 1944., pod predsjedanjem Poglavnika:

«Bilo je toliko važnog materijala, da nismo bez njegove prisutnosti htjeli raspravljati i donositi odluke. Sjednica je trajala oko 7 sati. Naša shvaćanja o brojnim državnim problemima i potrebi uklanjanja nedostata, bila su u očitoj suprotnosti s njegovim. Nastala je jedna vrlo mučna situacija. Nikako uskladiti dva različita stanovišta. U toj, prilično napetoj atmosferi, ustaje Poglavnik i kaže: Ako vi baš uporno insistirate na vašim prijedlozima i zahtjevima, onda ja moram odstupiti! Nastao je mučan tajac, i mi smo se ozbiljno i upitno pogledavali, kao da na taj način tražimo neki izlaz iz te neugodne situacije. Nakon nekoliko minuta šutnje ustaje pokojni dr. Mile Budak i, bez sporazuma s ostalim članovima Vijeća izjavljuje: Poglavnice!

B. Mussolini i A. Pavelić

Ako smo već tako daleko došli, da se neke teške pogreške ne mogu ukloniti, a one otežavaju našu državnu konsolidaciju, onda Ti primi na sebe svu odgovornost, a mi ćemo uzeti, kao da se nismo ni sastali, ni razgovarali'. Naravno, Poglavnik je bio udobrovoljen, i ovaj je prijedlog prihvatio, a mi smo se povukli, i više nikada i ni o čemu nismo vijećali. To je bila zadnja sjednica 'Doglavnicičkog vijeća', kojom je on preuzeo odgovornost za vođenje naše cijelokupne državne politike»¹⁸¹.

Stvarno, poslije ove sjednice, o kojoj ne postoje bilješke dra Lovre Sušića, Doglavnicičko vijeće nije se više redovito sastajalo. Prema Sušićevim bilješkama, održane su od tada do konca rata samo četiri sjednice. Budak je bio prisutan na sve te četiri sjednice. Dvije od njih su bile nevažne, održane u stanu Mile Budaka, 10. lipnja i 14. prosinca 1944. Na sjednici od 14. prosinca 1944. dr. Sušić bilježi ovaj zaključak: «Konstatira se, da je položaj Doglavnicičkog vijeća još do danas neuređen. Ako se nema u njih povjerenja, treba postaviti druge. Kao ustaše ne mogu se sami zahvaliti a pogotovo na kritične prilike danas. Doglavnicičko vijeće trebalo bi biti neke vrsti krunko vijeće»¹⁸².

Dvije posljednje sjednice održane su u prisutnosti Poglavnika 8. i 14. ožujka 1945. Na sjednici od 8. ožujka odobrena je rezolucija protiv zaključaka savezničke konferencije na Jalti. Na sjednici od 14. ožujka Poglavnik je izložio zašto do tada nije odobren novi ustav islamske vjerske zajednice u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Poglavnik je također istraživao mogućnost, da se ponovno sazove Hrvatski Državni Sabor. «Poglavnik iznosi, da bi bilo dobro i potrebno, kad bi se opet mogao sastati Hrvatski državni sabor pogotovo povodom zaključaka u Jalti a napose u svrhu donošenja deklaracije slične onoj vlade i Doglavnicičkog Vieća»¹⁸³.

VI.

Budak je na preslušanju 26. svibnja 1945. u Zagrebu komunističkom sucu istražitelju, **dru Ferdi Čulinoviću**, iznio pojedinosti o svojem povlačenju iz domovine 6. svibnja 1945. Budak kaže, da je desetak dana prije povlačenja doznao od dra Mate Frkovića, doglavnika i ministra unutrašnjih poslova, »gdje će ići: «vlada, doglavnici i Državno vijeće. Određeno mjesto za nas bio Turracher Höhe u Koruškoj, 1763 metara visine u kojem postoje tri hotela, koji su bili određeni za nas». Za odlazak iz

Zagreba, «mogu reći da se uopće nisam spremao za b i jeg, jer sam tek u subotu 5. svibnja saznao, da se sutra kreće». «U Turracher Höhe smo došli 7. V. u večer i krenuli smo (poslije nekoliko dana — Jareb prema Turrachu, zatim preko Predlitza u Tamsweg. Radilo se na tom da dođemo do Engleza. Glavni organizator i vođa kolone bio je [Dr. Nikola] Mandić predsjednik hrvatske državne vlade. Mandić je odmah tražio zapovjednika u Tamswegu. To je bilo 14. maja. Tu se Mandić javio Englezima. Ja nisam sudjelovao u organizaciji plana za predaju i odlazak prema Englezima i prema tome mi stvari nisu detaljno Poznate. Mandić je rekao predstavnicima engleskih vlasti prilikom našeg susreta sa njima: 'Molimo vas mi tražimo vašu zaštitu i želimo da nas dovedete u vezu s vašim vlastima da se kod nas srede prilike'»¹⁸⁴.

Oko podne 17. svibnja skupina dra Nikole Mandića, u kojoj je bio Budak, prebačena je engleskim kamionima iz Tamswega u logor Spittal na Dravi, gdje je noćila. Slijedećeg dana, 18. svibnja, ta je skupina bila odvedena na izručenje jugoslovenskim vlastima i predana im na kolodvoru u Rosenbachu, skupa s doadmiralom Nikolom Steinfelom, ministrom oružanih snaga, i njegovim glavarom ureda, zrakoplovnim pukovnikom Ivanom Tudorom, koji su bili doveđeni iz zatvora u Klagenfurtu. Ta skupina brojila je skupa sa ženskim osobama i djecom 69 osoba. U izručenoj skupini bio je dr. Mile Budak i njegovo najmlađe dijete, kćerka Grozda, rođena 1925.¹⁸⁵ Izručena skupina zadržana je toga dana, 18. svibnja, u Jesenicama. «Sutradan 19. svibnja odpremili su sve u Škofju Loku i točno 21. svibnja 1945. god. 15 najvažnijih osoba na čelu s drom Nikolom Mandićem — Jareb pod pratnjom partizanskog kapetana Ognjanovića sa 30 svojih bandita preko Ljubljane doveli u Postojnu. Dva sata iza dolazka odveli su Doktora Nikolu Mandića, doktora Milu Budaka, Doglavnika Ademagu Mešića u štab 4. partizanske armije.

Tu ih je dočekao zapovjednik iste **Peko Dapčević** i zapovjednik t. zv. oklopne armije **Petar Drapšin**. Ovaj potonji bio je osobito naprasit i do skrajnosti vulgaran. Kratko nakon što su se vratili doktor Mandić, doktor Budak i Ademaga Mešić strpali su nas u autobuse koji su krenuli prema Zagrebu. U 9 sati navečer

Dr. Vjekoslav Vrančić, državni tajnik u Ministarstvu vanjskih poslova

smjestili su nas u redarstvenu sgradu u Petrinjskoj ulici i strpali u kriminalnu ćeliju broj 5»¹⁸⁶. Ne navodeći datume, Dr. Nikola Mandić na preslušanju u Zagrebu 29. svibnja, kaže o izručenju, da su bili doveđeni u Rosenbach: «Tamo je bila partizanska vojska i preuzeo nas je jedan major i odvezao u Škofju Loku a odanle preko Ljubljane u Postojnu, gdje su s nama razgovarali generali Dapčević i Drapšin. Nakon toga smo preko Ljubljane upućeni u Zagreb»¹⁸⁷.

Prije nego nastavimo o sudbini Mandićeve grupe od 15 osoba, povraćene u Zagreb između 21. i 25. svibnja, potrebno je reći nešto o skupini od 54 osobe, koje su poslije 21. ili 24. svibnja ostale u logoru Škofjoj Loki, u kojem su se također nalazile i neke druge osobe, izručene Jugoslaviji poslije 18. svibnja. Prema **Vladimiru Frkoviću**, koji je bio izručen 18. svibnja i bio tada prisutan u Škofjoj Loki, dvije grupe iz te skupine bile su strijeljane nedaleko Škofje Loke 25. svibnja: «Drugoga

dana 25. svibnja došli su partizani s drugom listom, na kojoj su bili barun [Alpi] Rauch, [Franjo] Keller, [Ivan] Prpić (rođak dra Mile Budaka), Lucijan Blažeković, ustaški poručnik Dina Milinković, liečnik PTS-a Poglavnikovih Tjelesnih Sdrugova dr. Schaffer i drugi profesor Josip Pavelić — Jareb. Mi preostali pratili smo ovu grupu s brežuljka, na kojem su se nalazile naše barake i vidjeli smo, kako su ih partizani na glavnoj cesti, oko 500 metara od nas, ukrcali u neki plavi autobus. Oko 15 do 20 minuta zatim vratio se taj plavi omnibus prazan natrag. Čuli smo iz daljine neko pucanje strojnica; odmah su neki među nama pomisljali, da se u taj čas negdje u blizini strielja ta grupa. Drugi su to pucanje tumačili kao slavlje partizana, jer je upravo toga dana bio rođendan Tita. Titov rođendan je slavljen 25. svibnja — Jareb.

Poslije podne prozivali su jednu grupu samo ženskih, njih oko 12, koje su radile u raznim državnim uredima, a među njima je bila stara majka pukovnika Juce Rukavine, nadalje gdje Blažeković, i njena kćerka Cela, Grozda Budak, kćerka ministra dra Budaka, i njena rođakinja Ana Budak, te Mirna Frković, 22 godine stara kćerka ministra Ivice Frkovića, dok su njegova mlađa kćerka Jasna i sin Vladimir ostali i nadalje u logoru. I ova je grupa bila odvedena s tim famoznim plavim omnibusom... točkice u originalu — Jareb. Opet smo čuli strojopuščanu paljbu! Upravo je bilo veliko nevrieme — oko 2 sata poslije podne — a padala je jaka kiša i tuča, ali to partizane nije smetalo u njihovom 'oslobodilačkom' radu. Na uzrujana pitanja preostalih u logoru, kamo ih to voze, odgovarali bi partizani ravnodušno, da su odvedeni do jednog porušenog mosta, gdje se moraju pretovariti u drugi kamion i zato, da se taj plavi omnibus tako brzo vraća. Međutim o onima, koji su bili prevezeni tim plavim omnibusom, do danas nema ni traga ni glasa»¹⁸⁸.

Dakle, Budakovo najmlađe dijete, kćerka Grozda, i njezina sestrična

Ana Budak, kćerka Budakovog brata **Paje**, bile su — prema Vladimиру Frkoviću — strijeljane nedaleko Škofje Loke u Sloveniji 25. svibnja 1945.

U grupi dra Nikole Mandića, koja je iz Postojne bila prebačena preko Ljubljane u Zagreb između 21. i 25. svibnja, bilo je 15 osoba, i to: Dr. Nikola Mandić, Dr. Mile Budak, **Dr. Julije Makanec**, **Dr. Pavao Canki**, Nikola Steinfel, Juco Rukavina, Ade-maga Mešić, general **Lavoslav Milić**, **Dr. Bruno Nardelli**, general **Viktor Prebeg**, **Josip Djebić**, **Dr. Ferdo Čaćić**, **Dr. Aleksandar Benak**, zrakoplovni pukovnik Ivan Tudor i **Marko Lovoković**. Prvih devet osoba — od navedenih petnaest — bit će izvedeno skupno pred sud 6. lipnja. Tih petnaest osoba navedeno je u saopćenju, koje je objavilo jugoslavensko novinstvo u drugoj polovini lipnja 1945.¹⁸⁹ Ali i nezavisno od tog novinskog saopćenja, postoje slike o tim osobama. Na prvoj slici, slikanoj u dvorištu redarstvenog zatvora u Petrinjskoj ulici u Zagrebu i na njoj se sasvim jasno vidi Dr. Nikola Mandić između Dra Julija Makanca i Dra Mile Budaka. Josip Djebić mi je također, u pismu od 6. ožujka 1978., identificirao osobe na toj slici, koje su također istovjetne sa saopćenjem, objavljenim u jugoslavenskom novinstvu. Djebić mi je također naveo u tome pismu, da su ćelju broj 5 «komunisti prekrstili u 'Ozna br. 1 za grad Zagreb'».

Dr. Mehmed Alajbegović, posljednji hrvatski ministar vanjskih poslova

dra Nikole Mandića. Druga slika objavljena je u knjizi, Mirko Peršen, *Dugi dani: Lepoglava škola revolucionara* (Zagreb: Alfa, 1975.), sučelice stranici 233. Slika prikazuje osobe u ćeliji broj 5 redarstvenog zatvora u Petrinjskoj ulici u Zagrebu i na njoj se sasvim jasno vidi Dr. Nikola Mandić između Dra Julija Makanca i Dra Mile Budaka. Josip Djebić mi je također, u pismu od 6. ožujka 1978., identificirao osobe na toj slici, koje su također istovjetne sa saopćenjem, objavljenim u jugoslavenskom novinstvu. Djebić mi je također naveo u tome pismu, da su ćelju broj 5 «komunisti prekrstili u 'Ozna br. 1 za grad Zagreb'».

Bilješke:

¹⁷⁵ HN, V, 878., 6. XI. 1943. To je jedno od rijedkih razriješenja dužnosti «na vlastitu molbu». Hrvatski književnik Antun Bonifačić pisao je o Budaku kao ministru vanjskih poslova, ali, nažalost, taj njegov članak nisam mogao pronaći među mojim novinskim izrecima: Antun Bonifačić, «Četiri hrvatska ministra vanjskih poslova sjećanja», *Hrvatska* (Buenos Aires), XII., 4. (267.), 28. II. 1959.

¹⁷⁶ Okružna nota hrv. MVP, 18. XI., poslana među ostalima i njemačkom poslaniku u Zagrebu, Krizman, *nav. dj.*, 225.

¹⁷⁷ «Zapisnik saslušanja M. Budaka...», Krizman, *isto*, 2, 51, bilj. 76 i Jelić-Butić, *nav. dj.*, 273, bilj. 206. Digović je objavio tu knjigu u Švicarskoj. Pero Digović, *La Dalmatie et les problèmes de l'Adriatique* (Lausanne: Librairie de l'Université — F. Rouge & Cie S.A., 1944., 571 stranica). Knjiga je izšla početkom 1944., jer je na koncu knjige navedeno, da je dotiskana u prosincu 1943. Meštovićev predgovor datiran je travanj 1943.

¹⁷⁸ HN, V, 899.-902., 1.-4. XII. 1943.

¹⁷⁹ Jareb, «Bilješke...», *nav. dj.*, 190.

¹⁸⁰ *Isto*, 177.

¹⁸¹ Isto, 156. V. Nikolić, *Pred vratima domovine*, II, 169-170.

¹⁸² Jareb, «Bilješke...», *nav. dj.*, 192.

¹⁸³ Isto, 196.

¹⁸⁴ «Zapisnik saslušanja M. Budaka...», Krizman, *Ustaše i Treći Reich*, 2, 331.

¹⁸⁵ Popis izručenih — napisan u Spittalu na Dravi — pohranjen je u ostavštini Dra Lovre Sušića, ali na njemu nisu navedeni doadmiral Nikola Steinfel i glavar njegova ureda, zrakoplovni pukovnik Ivan Tudor.

¹⁸⁶ Jozo Marušić Gjebić Marušić, «Predsjednik Hrvatske Državne Vlade Dr. Nikola Mandić», *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto, Kanada), br. 4 (82.), travanj 1967., 3. Pisac je bio Mandićev tajnik i kasnije glavar ureda predsjedništva vlade, te je bio skupa s njime izručen Jugoslaviji 18. V. 1945. Josip Davorin Kamil Krvarić, «Kako je 1945. izručena Hrvatska Državna Vlada», *Godišnjak Hrvatskog Domobrana 1954*. (Buenos Aires, 1953.), 203-212, donosi drugčiju kronologiju poslije izručenja. Taj je članak pisani uglavnom na temelju podataka Vladimira Frkovića, sina ministra ing. Ivice Frkovića, koji je bio u Mandićevom izručenoj skupini i imao tada 15 godina života. Prema tom članku, Mandićeva skupina bila je preseljena željeznicom iz Jesenica u Škofju Luku 20. V. poslije podne. Stigli su u Škofju Luku 21. V. (208). Odvođenje grupe Dra Mandića iz Škofje Loke ovako je navedeno: «Četvrtoga dana 24. V. došao je komesar pred vrata naše velike barake i počeo prozivati pojedine osobe. Najprije je prozvao članove Vlade, te više dužnostnike i častnike i dao im analog, da se spremi za odlazak. Istoga dana oko podne, stajali su prozvani pripravni za pokret... Njihove obitelji ostale su i dalje u logoru» (209). Ako se uzme ova kronologija, Mandićeva grupa nije mogla biti u Zagrebu prije 25. svibnja 1945. Vladimir Frković inače ne zna ništa o sudbini Mandićeve grupe, odvedene iz Škofje Loke, «Od Škofje Loke, gdje su bili izdvojeni članovi vlade, za njih se nikada ništa nije pozitivna moglo dozнати. Partizani su u nekoliko izloga na Jelačićevom trgu izložili slike tih izručenih članova Vlade s nadpisom: "Zlikovačka ustaška vlada dra Pavelić nalazi se u našim rukama!" Prema svemu izgleda, da su svi izručeni članovi Hrvatske Vlade već putem strijeljani» (211).

¹⁸⁷ «Zapisnik saslušanja Nikole Mandića 29. V. 1945.», A-VII, NDH, SUP-Zagreb, MF 23; Krizman, *Pavelić u bjekstvu*, 25.

¹⁸⁸ Davorin, *nav. dj.*, 209-210. Od osoba koje su, prema V. Frkoviću, strijeljane 25.

V., njih 8 nalazi se na Sušićevom popisu izručenih 18. V. Frković navodi, da su u logoru Škofja Loka poslije strijeljanja od 25. V., ostali još samo četiri odrasla muškarca, kojih nema na Sušićevu listu izručenih 18. V., i to: «državni odvjetnik Vidnjević, satnik Rude Ritz, satnik Kojić, te jedan bolničar, vojničar iz PTS-a Poglavnikovih Tjelesnih Sdrugova» (210). Budući da na Sušićevu listu izručenih ima još 22 odrasla muškarca, mora se zaključiti, da su i oni bili strijeljani nedaleko Škofje Loke na 25. svibnja 1945.

¹⁸⁹ Krizman, *Pavelić u bjekstvu*, 26.

(nastaviti će se)

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXVI.)

2498. PERČIĆ, Ana (Stjepan) - rod. 29.08.1920. u Vrkovljanim. Osud. 1947. presudom Okružnoga narodnog suda Varaždin po ZPND čl. 3. t. 14. na 6 god. zatvora.

2499. PERČIĆ, Marija (Stjepan) - rod. 16.03.1927. u Vrkovljanim. Osud. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl. 3. t. 14. na 4 god. zatvora.

2500. PERČIĆ, Stanka (Ivan) - rod. 08.01.1921. u Brajkovcima. Osud. 1949. presudom Okružnog suda Pula po KZ čl.303. na 3 god. zatvora.

2501. PEREKOVIC, Katica (Antun) - rod. 13.03.1922. u Gornjem Bogičevcima. Osud. 1945. presudom Vojnog suda Komande grada Zagreba po UVS čl. 13. na 20 god. zatvora.

2502. PERGER, Kata (Đuro) - rod. 23.11.1929. u Crikvenoj. Osud. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 20 god. zatvora.

2503. PERIĆ, Stanka (Petra) - rod. 01.01.1908. u Stolcu. Osud. 1951. presudom Okružnog suda Mostar po KZ čl.125. na 20 god. zatvora.

2504. PERIĆ BAKIĆ, Jasmina (Tomo) - rod. 13.05.1961. u Zagrebu. Osud. 1981. presudom Okr. suda Zagreb po KZJ čl. 134/1 na 6 mjes. zatvora.

2505. PERIN, Marija (Ignac) - rod. 01.12.1923. u Zagrebu. Osud. 1947. presudom Kotarskog suda 1. Rajona grada Zagreba po ZOSNT čl. 5. st. 1. na 8 mjes. zatvora.

2506. PERKO, Ljubica (Antun) - rod. 21.06.1921. u Ludbregu. Osud. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 14. na 2 god. zatvora.

2507. PERKOVIĆ, Anka (Tito) - rod. 18.06.1926. u Borovljami, Bjelovar. Osud. 1945. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 11. 18. na 2 god. zatvora.

2508. PERKOVIĆ, Kata (Jure) - rod. 01.01.1914. u Brinju. Osud. 1947. presudom O.S. Gospic po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.

2509. PERKOVIĆ, Mara (Mile) - rod. 29.01.1924. u D. Andrijevcima. Osud. 1946. presudom Vojnog suda Požega po čl. 3. st. 1. na 3 god. zatvora.

2510. PERKOVIĆ, Marica (Petar) - rod. 02.02.1919. u Donjim Andrijevcima. Osud. 1946. presudom Div. vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

2511. PERKOVIĆ, Marija (Petar) - rod. 01.01.1919. u Darvaru. Osud. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 g. i 6 mjes. zatvora.

2512. PERKUŠIĆ, Matija (Marko) - rod. 10.04.1919. u Zagrebu. Osud. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 4. na 1 god. zatvora.

2513. PERLIĆ, Dragutin (Ivan) - rod. 25.08.1910. u Hrvatskom Leskovcu. Osud. 1947. presudom Kot. suda Zagreb po JATAKOVANJE na 3 god. zatvora..

2514. PERLIĆ, Nada (Stjepan) - rod. 13.02.1921. u Zagrebu. Osud. 1945. presudom Okružnoga narodnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 3. na 5 god. zatvora.

2515. PERNAR, Roza (Ivan) - rod. 01.01.1919. u Globovcu. Osud. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.11. na 3 god. zatvora.

2516. PERŠI, Kata (Gabrijel) - rod. 09.04.1911. u Batini, Zlatar. Osud. 1947. presudom Okr. suda Varaždin po ZPND čl. 3. t. 14. na 6 god. zatvora.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

2517. PERŠIN, Anka (Franjo) - rod. 20.03.1915. u Crkveni. Osud. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 20 god. zatvora.

2518. PERŠIN, Dragica (Ilija) - rod. 12.07.1899. u Marinovcu. Osud. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 10 god. zatvora.

2519. PERŠIN, Dragica (Mijo) - rod. 12.07.1899. u Osijeku. Osud. 1947. presudom Okružnog suda u Bjelovaru po ZPND čl. 3. t. 14. na 10 god. zatvora.

2520. PERTOVIĆ, Marija (Ivan) - rod. 01.01.1886. u Orahovici. Osud. 1948. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl. 4. st. 1. na 2 god. zatvora.

2521. PERKUŠIĆ, Marija (Ivana) - rod. 10.09.1929. u Kamenmostu, Imotski. Osud. 1950. presudom Okr. suda u Splitu po ZPND čl. 3. t. 14. na 10 mjes. zatvora.

2522. PEŠUT, Katarina (Đuro) - rod. 01.01.1894. u Zagrebu. Osud. 1949. presudom O.S. za grad Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

2523. PETAK, Bara (Nikola) - rod. 14.09.1910. u Selmiku. Osud. 1947. presudom Okružnoga narodnog suda Varaždin po ZPND čl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.

2524. PETAK, Kata (Adam) - rod. 07.10.1900. u D. Markovcu. Osud. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.

2525. PETAK, Milka (Đuro) - rod. 13.02.1920. u Latovčanima. Osud. 1947. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.

2526. PETELKA, Milka (Slavko) - rod. 10.11.1904. u Varaždinu. Osud. 1945. presudom Vojnog suda 10. Korpusa Vojne oblasti Zagreb po UVS čl. 14. na 4 god. zatvora.

2527. PETRAČIĆ, Zora (Nikola) - rod. 17.04.1913. u Petrinji. Osud. 1945. presudom Okružnoga narodnog suda Banija po ZPND čl. 3. t. 3. na 6 god. zatvora.

2528. PETRAK, Cecilija (Mato) - rod. 20.09.1916. u Pavlovcu, Vrbovec. Osud. 1945. presudom Kom. Bjelovarskoga voj. podr. po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.

2529. PETRAK, Katica (Mijo) - rod. 07.04.1923. u Dugoj Resi. Osud. 1946. presudom Okružnoga narodnog suda Karlovac po ZPND čl. 2. na 1 god. zatvora.

2530. PETRANOVIĆ, Nada (Špiro) - rod. 23.11.1910. u Križevcima. Osud. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 14. na 20 god. zatvora.

2531. PETRAS, Martin (Stjepan) - rod. 06.11.1911. u Novigradu. Osud. 1945. na 2 god. i 6 mjes. zatvora.

2532. PETRIČANEĆ, Mara (Mijo) - rod. 22.04.1919. u Šušnjari. Osud. 1946. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 9. t. 1. na 5 god. zatvora.

2533. PETRIČEVIĆ, Elizabeta (Andrija) - rod. 19.11.1918. u Cerniku, Slavonski Brod. Osud. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

2534. PETRIĆ, Štefica (Franjo) - rod. 08.08.1922. u Zagrebu. Osud. 1945. presudom Okružnoga narodnog suda Zagreb po na3 god. zatvora..

2535. PETRINIĆ, Ana (Josip) - rod. 01.01.1890. u Pregradi. Osud. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

(nastavit će se)

ANDRIJA ARTUKOVIĆ JE PROTUZAKONITO IZRUČEN I OSUĐEN (II.)

Izručenju i suđenju **dr. Andrije Artukovića** Hrvatska je republikanska stranka posvetila čitav br. 157 (lipanj 1987.) svoga časopisa *Republika Hrvatska*. Pisac članka *Andrija Artuković pred jugoslavenskim sudom, dr. Ivo Korsky*, jednomu poglavju svoje opširne i temeljite rasprave daje naslov *Tko je pokrenuo postupak za izručenje*. Korsky je već

tada, na temelju sasvim fragmentarnih podataka i par naičegled općenitih izjava za javnost, «pogodio duh cijelog slučaja» i zaključio da je pravi poticaj za izručenje i suđenje došao s američke strane. I, povrh toga, da nije u krivu bio progonitelj nadbiskupa **Stepinca**, zloglasni jugoslavenski javni tužitelj **Jakov Blažević**, kad je procjenio da je izručenjem Artukovića Washington Jugoslaviji dao «dar veoma sumnjive vrijednosti», budući da je zagrebački proces skinuo veo tajni s NDH i kod mladeži, zasićene višedesetljetnom jugoslavenskom propagandom, izazvao novi interes za događaje iz Drugoga svjetskog rata.

Kriv prije suđenja i bez obzira na suđenje

Zahvaljujući dokumentaciji koja je postala dostupna tek u novije vrijeme, **Christopher H. Pyle** ide dalje. Protivno presumpciji nevinosti osumnjičenika, američke su vlasti Artukovića odlučile tretirati kao krvca, bez suđenja i prije suđenja. Radi toga se nisu obazirale na njegova procesna prava, niti su se zabrinjavale zbog toga što su partizanski pokolji nakon rata i brojni montirani politički procesi morali biti jasan znak za oprez. Pravnici Ureda za posebne istrage (*Office of Special Investigations*, OSI) ignorirali su i pravilo *ne bis in idem*, svjesno previđajući da je sudski povjerenik već ranije kao nepouzdane i nedostatne otklonio izjave tobožnjih jugoslavenskih svjedoka: «Poput komunista, pravnici u Ministarstvu pravosuda nisu vjerovali da pravo treba biti nepristrano i štititi i na jozloglašenju osobu od neutemeljenog progona. Kao strančari u konkretnoj stvari protiv konkretnog neprijatelja, nisu brinuli o integritetu samog zakona.»

To se događalo i u nekim drugim slučajevima, pa je takvo ponašanje OSI-ja doživljavalo snažnu kritiku sudaca koji su ovoj američkoj službi predbacivali skoro institucionaliziranu suradnju KGB-a i OSI-ja («a joint OSI – KGB venture») ili, u drugom slučaju, «neoubičajene suradničke napore Ureda za specijalne istrage i sovjetskih vlasti». Zagovarajući izručenje iz političkih razloga, vladini su pravni stručnjaci morali tako postupati, jer su znali «da 'dokazi' koje je Jugoslavija predočila protiv Artukovića, ili su ih otkrili istražitelji OSI-ja, nisu dostatni da bi poduprli osudu po američkim standardima dokazivanja». Pyle navodi kako je zamjenik državnog odvjetnika

Piše:

Tomislav JONJIĆ

David Nimmer izrijekom priznao da «s ovim predmetom ne bi išao pred američki kazneni sud», a onda sarkastično dodaje, da u doba **Nixona, Cartera i Reagana** Ministarstvo pravosuđa nije bilo ustanova posvećena zaštiti prava, nego zapravo odvjetničko društvo koje je zastupalo stanovite klijente i njihove (političke) interese.

No, unatoč američkom pritisku, Jugoslavija je u prvo vrijeme okljevala. Radi toga je u jesen 1983. jedan istražitelj OSI-ja doputovao u Jugoslaviju, u potrazi za dokumentacijom. U ožujku 1984. istražiteljski, pravničko-povjesničarski tim OSI-ja izabrao je dokumentaciju koja bi se mogla predočiti sudu, pa je 5. travnja 1984. zagrebački odvjetnik **Mario Kos**, koji je postavljen kao branitelj po službenoj dužnosti, zamolio američke vlasti da osumnjičeniku prenesu službenu obavijest da je protiv njega ponovno pokrenut postupak. Iako su imale takvu zakonsku obvezu, američke joj vlasti nisu nikad udovoljile. Novi je zahtjev za izručenje formalno podnesen u kolovozu 1984.

**REPUBLIKA
HRVATSKA**

Republika Hrvatska, broj posvećen procesu Artuković

Politička predstava s uhićenjem

U zoru 14. studenoga 1984. američke su redarstvene vlasti bez ikakva valjana razloga (osim ako se takvim smatra potreba za demonstracijom odlučnosti i organiziranjem političkog igrokaza) helikopterima i plovilima blokirali pristup Artukovićevoj kući. Bolesni i stari osumnjičenik, suočen s tim morbidnim spektaklom, doživio je srčani udar. Liječnici su njegovo stanje ocijenili kritičnim. Istog je jutra OSI organizirao tiskovnu konferenciju, na kojoj je priopćeno da je uhićen «najopasniji visoki rangirani nacist, koji je ikad stupio na američko tlo». Prešućeno je, napominje Pyle, da je taj «najopasniji nacist» star 86 godina, da se njegovo prebivalište zna tri i pol desetljeća, da je skoro potpuno slijep, da je preživio nekoliko srčanih udara, te pati od Parkinsonove i Alzheimerove bolesti. Vlasti su mu uskratile puštanje na slobodu uz polog jamstva, jer da je «vrlo opasan», iako se Artuković kretao u invalidskim kolicima, a ni 50-tih godina, kad se branio sa slobode, nije pokušao pobjeći.

Postupak za izručenje započeo je u veljači 1985. pred sudcem **Volneyom Brownom Jr.** Ministarstvo pravosuđa je inzistiralo na tome da je Artukovićev mentalno stanje, tj. njegova sposobnost da mu se uopće sudi, potpuno irelevantno u postupku izručenja, te da se o tome može raspravljati samo na suđenju u Jugoslaviji. Sudac je, međutim, ocijenio da bi vođenje postupka protiv osobe

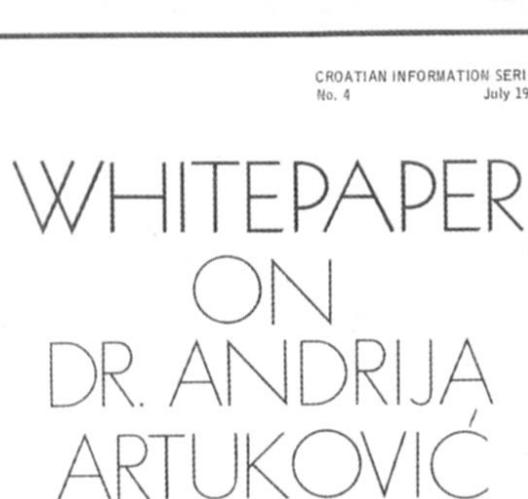
Bajro Avdić, lažni svjedok

koja nije kadra shvatiti njegovo značenje bilo teška povreda Šestoga amandmana. Suprotstavljenia mišljenja vještaka optužbe i obrane o Artukovićevu sposobnosti da stoji pred sudom razriješio je posebni vještak suda, koji je našao da Artuković načelno nije sposoban za vođenje postupka, ali da ga se takvim – uz pomoć snažnih lijekova – povremeno i privremeno može učiniti. Bilo je to dovoljno da se krene u razmatranje konkretnih inkriminacija.

Iskazi sedamnaest svjedoka koji su predočeni američkom судu Artukovića nisu uopće spominjali (njih deset!), a od sedmorice koji su ga spominjali, petorica ga nisu nikad vidjela. Sve se svelo na iskaze **Franje Truhara** i **Bajre Avdića**. Truhar je svjedočio o stradanju **Ješe Vidića**. Zastupajući zahtjev za izručenje, OSI je izjavio kako raspolaže samo jednim Truharovim iskazom, iako je na raspolaganju imao čak četiri, međusobno kontradiktorna. Time je, izravnim kršenjem zakona, OSI u zabludu doveo ne samo obranu, nego i sud. Što se Avdićeva iskaza tiče, postupak je bio sličan: stručnjaci OSI-ja su znali da novi Avdićev iskaz proturječi ranijemu, a da su i ranijega američke vlasti ocijenile neuvjerljivim, ali su sve te spoznaje odlučili prešutjeti i obrani i суду. (Slična će se predstava odigrati i na zagrebačkom procesu, pa će i pisci voluminoznih velikosrpskih pamfleta, poput **dr. Milana Bulajića**, naravno, iz svojih računa, na koncu morati priznati da je Artuković proglašen krivim i osuđen za zločine koji se nikada nisu dogodili!) Sudsku su raspravu, pored hrvatskih iseljenika, budno pratili i predstavnici različitih židovskih organizacija. Jednom od Artukovićevih branitelja, **Garyju Fleischmanu**, upućivane su prijetnje i predbacivanja kako on, kao Židov, uopće može braniti «osumnjičenoga nacističkog ratnog zločinca».

Kršenje osumnjičenikovih elementarnih prava

Sudac Brown je u ožujku 1985. ocijenio da se Artukovića može izručiti zbog postojanja osnovane sumnje da je odgovoran za ubojstvo Ješe Vidića. Za ostale točke zahtjev za izručenje nije postojao, pa je taj propust jugoslavenske vlade na brzinu ispravljen. No, naglašava Pyle, «nijedan od zločina za koji je ocijenjeno da daju razloga

McAdamsova knjiga o slučaju Artuković

Andrija Artuković osuđen na smrt

je u samici, a nije bilo moguće ustanoviti je li ga liječnik uopće pregledao niti znaju li liječnici uopće u kakvom se stanju on nalazi. Kad je sudac **John R. Kronenberg** poka-zao pripravnost Artukovića ipak pustiti uz kauciju tijekom trajanja žalbenog postupka, predmet mu je na brzinu oduzet.

Još prije konačne odluke o pravnim lijekovima, tročlano je sudsko vijeće u veljači 1986. odlučilo da se osumnjičenika može predati komunističkoj Jugoslaviji, jer mu se time, neovisno o rezultatu žalbenog postupka, «ne nanosi nepopravljiva nepravda». U odluci se navodi kako je udovoljenje zahtjevu Ministarstva pravosuđa u skladu s interesima javnosti, budući da se njime «promiču odnosi dviju zemalja», a njegovo pravo na pošteno suđenje je u Jugoslaviji – zajamčeno. Artukoviću nije dopušteno pozdraviti se s obitelji ili braniteljima. On je 12. veljače 1986. prebačen u zračnu luku, gdje ga je čekao jugoslavenski zrakoplov. Ovu tragičnu sagu o instrumentalizaciji američkog pravosuđa zaključio je službenik Ministarstva pravosuđa **Murray Stein**, izjavljujući: «To je u biti naša trajna politika, oslobođiti se tih ljudi što brže možemo. Nastojimo se prema stranim vladama ponašati onako kako želimo da se one ponašaju prema nama».

O pravu i zakonu nitko nije govorio. Svima je sve bilo jasno; i onda i danas...

Iz velikosrpskih se krugova priznaje da je Artuković osuđen za zločine koji nisu postojali

RODNA RUEKA

(Uni)

*Sputana,
robuješ obali između rodnog kamena.
Tamo,
gdje je kamen tvrd
ne da zdrobiti, pokoriti,
gdje ti je upornost svladana;
zamoliš da te pusti.
Ponekad te rasprši u kapi,
nekad te zgusne u slap.
Ljuta u slапu, kuneš ga.
Kletva je tvoja velika.
Teci, rodna rijeko.
Još sam tu.
Dok moje oči gledaju
smaragdnu boju tvojih vala - tecи.
Nek' ljubav neka iskonska,
k'o kamen tvoje obale,
obuzima moje poglede!
Teci!*

Ivan DUJMOVIĆ

POVLAČENJE HRVATSKE VOJSKE IZ LIKE U TRAVNJU 1945.

Dana 4. travnja 1945. ujutro partizani su napali Gospić, Lički Osik i Perušić. Oko sat vremena poslije početka napada, hrvatski vojnici iz Gospića i okolice počeli su se povlačiti prema Pazarištima. U isto vrijeme s vojskom išlo je i dosta civila. Postrojba hrvatske vojske koja se je nalazila na brdima iznad Ličkog Osika i Mušaluka, više sati je pružala otpor napadaču. U to vrijeme na položaju kod Ličkog Osika nalazila se je i jedna jedinica njemačke vojske, koja je također davala otpor. Za vrijeme borbe, napadač je s Ljubova predovao prema Perušiću i rijeci Liki, pa je tako navedena vojska na Ličkom Osiku zapala u okruženje i na kraju bila zarobljena. Pred napadačem vojska iz Perušića povukla se je prema Otočcu i dalje.

Vojska koja se je povlačila iz Gospića i okolice, oko tri sata poslije podne okupila se je u Donjim Pazarištima. Nakon kraćeg odmaranja u ovom naselju, naša vojska ispalila je dvije topovske granate na Gospić. Novodošli u Gospić na ove ispaljene granate uzvratili su istom mjerom. Poslije ovoga su hrvatske snage nastavile s povlačenjem. Kad se je počelo snoćavati, nalazili smo se u blizini Gornjih Pazarišta. Ovdje smo par sati odmarali i spavali. Poslije ovog odmora nastavili smo put u nepoznato. Usporedo s nama išlo je i dosta civila a već je i noć poodmakla. Oko pola sata poslije našeg odmora, a i hoda, s desne strane s nekog brdašca netko je zapucao na nas. To nas je jako uznemirilo, a posebno civile. Za vrijeme ove pucnjave djeca i žene počele su glasno plakati, konji rzati i slično. Pet-šest vojnika je otrčalo u smjeru iz kojeg su došli pucnji. Za oko pola sata ova petorka se je vratila, nakon što je napadače rastjerala. Poslije ovoga nastavili smo put prema Kuterevu. Civili i jedan dio vojske u više skupina i pravaca nastavili su put prema Krasnu i dalje.

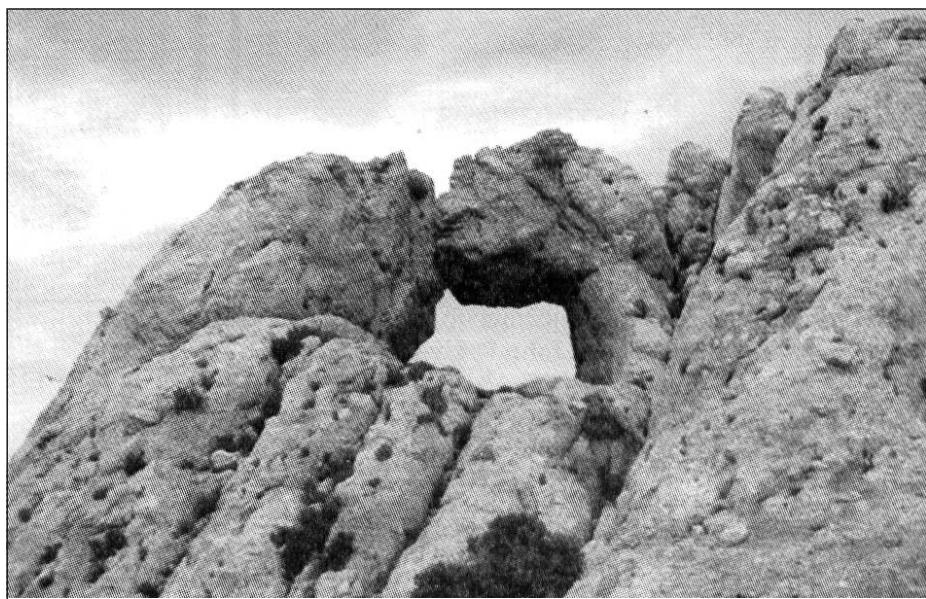
Sljedeći dan nakon povlačenja iz Gospića došli smo u Kuterevo oko devet sati ujutro. Sa nama je bio pukovnik **Delko Bogdanić** i bojnik **Slavko Hajdinović**. Ovog dana partizani su napali Otočac. U tom napadu od mosta kod

Piše:

Mile DOMAZET

naselja Švica partizani su pucali iz topova na Otočac. Nešto prije početka noći, po zapovijedi Delka iz Kutereva krenuli smo prema Svici. Po dolasku nas je Delko rasporedio u lančanom položaju na planinskom dijelu iznad Svice. Za ovo vrijeme oko Otočca još su trajale borbe. Ovim rasporedom vojske i zauzimanjem navedenih položaja, Delko je planirao izdati zapovijed za napad na partizane koji su se nalazili u Svinci i napad na njihove položaje odakle su pucali topovi na Otočac. U

Nakon jela nastavili smo se odmarati. Oko deset sati, zapadno od Kutereva vidjeli smo veći broj partizana u koloni koji su išli prema moru. Da nam oni ne bi presjekli put za povlačenje, izdana nam je zapovijed za pokret u smjeru Krasna. U tom hodu brzo smo išli da bi pretekli protivnika. Po dolasku u Krasno zauzeli smo položaje u okolini crkve Velike Gospe. U naselju Krasno nalazio se je dio naše vojske koja se je također povukla iz Gospića i okolice. Nakon nekoliko sati našeg boravka na području Krasna, zapazili smo više vojnika na jednom brdu južno od Krasna. Na naš glasni upit "Tko je tamo?", dobili smo odgovor: "Ovdje Devetnaesta dalmatinska!".

Velebit

završetku ovih priprema nastupila je noć. U našem dalnjem očekivanju zapovijedi za napad dobili smo obavijest da je Delko odustao od napada i zapovijedio da se vratimo u Kuterevo.

Još za dana, dok smo mi boravili na položaju iznad Švice, prestala je pucnjava kod Otočca. U to vrijeme sigurno je naša vojska napustila Otočac, što je sigurno i bio razlog da je Delko odustao od svog plana za napad. Po povratku u Kuterevo otišli smo na spavanje u potkovlje štala. Sutra ujutro dovezeno nam je nešto hrane iz Senja.

Odmah poslije ovog odgovora nastavili smo s povlačenjem. Za kratko vrijeme izvršen je i napad na naselje Krasno. Naše povlačenje počelo je šumskim dijelom od Krasna, u smjeru Oltara. U ovom hodu poslije Krasna naišli smo na snijeg. To je bio vjerojatno negdje ispod Zavižana. U hodu po snijegu dobro smo se umorili pa smo se morali zaustaviti radi odmora. Za vrijeme odmora, ležali smo na snijegu naslonjeni jedan drugome na noge, pa smo tako malo i pospavali. Poslije odmora nastavili smo put prema Oltarima, a tamo smo stigli ujutro oko

osam sati. To je bilo osmog travnja. Po dolasku na Oltare oko podne, iz Senja nam je dovezeno nešto hrane. Na Oltarima smo ostali cijeli dan i sljedeću noć. Idućeg dana ujutro partizani su napali naselje Vratnik. Nakon borbe koja nije dugo trajala, branitelji su se povukli prema Senju. Nedugo poslije pada Vratnika, partizani su napali i Senj. Za vrijeme borbe u Senju, hrvatska vojska koja se je tada nalazila na Oltarima i šire, dobila je zapovijed za povlačenje prema Senju i dalje.

Za vrijeme našeg povlačenja, kada smo prošli Sveti Juraj kod Senja, smanjivao se intenzitet borbi. Da bi se ovo razjasnilo, jedan naš zapovjednik poslao je dvojicu motoriziranih izviđača da izvide što je sa Senjom. Za kratko vrijeme ova dvojica su se vratila i izvjestila zapovjednika da je Senj pao. Odmah nakon ove obavijesti promjenili smo smjer i nastavili s povlačenjem prema Velebitu u više mjerova i skupina. Jedna veća skupina naših vojnika u povlačenju stigla je u naselje Senjska Draga. U ovom naselju naišli su na veći broj protivničkih vojnika. Prilikom ovog susreta odnosno sudara došlo je do teških borbi u kojoj je poginulo mnogo naših vojnika. Puno godina poslije ovog događaja spominjale su se ove žrtve u Senjskoj Dragi.

Druga skupina od oko 50 vojnika povlačila se je u smjeru Velebita, prolazeći s desne strane Senjske Drage, u udaljenosti od nje oko pola kilometra. U ovoj grupi bilo je dosta mlađih vojnika koji su unovačeni prije možda tri mjeseca. Malo nakon prolaska kraj Senjske Drage, s jednog brdašca ispod nas zapucano je na nas iz strojnica. Od ove pucnjave počelo se je bježati na sve strane a naročito oni unovačeni vojnici. Jedan između nas, iskusniji vojnik, **Grgo Simatović** iz naselja Sveti Marko pokraj Perušića zavikao je: "Ne bježati! Naprijed! Pucajte!" On je prvi počeo pucati na napadača a za njim i ostali. Usred pucnjave smo se prebacivali u zaklone od kamena do kamena, krećući se prema mjestu odakle je pucano na nas. Kad smo se približili vrhu brdašca s kojeg je pucano, napadači su se povukli. Nekoliko novaka koji su bježali, u šumovitom dijelu nedaleko brdašca naišli su na zasjedu protivnika. Poslije ovog nastavili smo sa našim hodom prema unutrašnjosti Velebita.

U ovom našem hodu naišli smo na jednu pećinu ispod kamene uzvisine.

Tada smo već bili jako umorni, a počelo se je i snoćavati. Ušli smo u pećinu i smjestili se da se odmorimo i brzo smo i zaspali. Nakon možda dva sata, na uzvisinu iznad pećine došli su napadači i počeli povremeno pucati iz strojnica. Ispaljivali su i svjetleće rakete. Ova

Delko Bogdanić

pucnjava nas je probudila, ali smo ostali na istom mjestu, računajući da ne znaju za nas. Nakon oko sat vremena oni su prestali pucati i povukli se, a mi smo nastavili s odmorom. Poslije odmora u pećini, pri kraju te noći nastavili smo hodom prema Kuterevu, Janjua pokraj Perušića Kapele i dalje šumom prema sjeveru.

U doba zalaska sunca stigli smo na strminu iznad istočne strane Kutereva, kuda je prolazio i uži makadamski put. U vrijeme hoda ovom stazom, k nama je iz šume prišao jedan mladi vojnik naše vojske i ispričao nam, da je tuda prošla jedna veća skupina naših vojnika u smjeru Janjča i da je s njima bio i on. U tom hodu primijetili su ih partizani koji su zapucali na njih i otišli za njima. Također nam je ispričao da je u ovoj pucnjavi ranjen, radi čega nije mogao stizati kolege, pa se je sklonio ovdje pokraj puta. Na temelju ovoga razgovora, odustali smo od našeg puta prema Janjču i dalje, a dogovorili smo se da idemo u Gornja Pazarišta. Kad se je snoćilo, krenuli smo pokraj Kutereva prema Pazarištima, a s nama je išao i ovaj ranjeni vojnik. Kad smo prošli Kuterevo, nakon pola sata hoda zašli smo u jedan zaklon radi odmora i tu smo ostali cijelu noć.

Nakon prospavane noći i odmora, nastavili smo put. Ranjeni vojnik koji je išao s nama bio je iz Kosinja. Kada smo prolazili pokraj Kosinja odnosno sela Rudinika, ovaj ranjeni vojnik otisao je kući. Kad smo došli na Stirovaču, malo smo odmorili, a potom nastavili hodati. Istog dana poslije podne stigli smo do prvih kuća u Gornjim Pazarištima. Domaćini ovih kuća dali su nam nešto za jesti. U ovom zaseoku smo i noćili. Sljedeći dan ujutro krenuli smo u centar Gornjih Pazarišta. Kad smo došli u ovo naselje, u njemu se je nalazilo dosta naših vojnika, a od zapovjednika bili su tu Delko Bogdanić, Slavko Hajdinović, **Franjo Crvenka**, **Petri** i drugi. Toga dana organizirana je kuhinja i spremljen ručak. Poslije ručka nastavili smo se odmarati. U ovom naselju smo i prenoćili.

Drugi dan boravka u naselju Gornja Pazarišta oko devet sati napali su nas partizani. Za vrijeme napada mi smo se povukli na Velebit iznad ovog naselja. Za nama su napadači pucali iz bacaca. Oko tri sata poslije podne napadač se je povukao a mi smo se postupno opet vratili u ovo naselje. Kad smo se ponovno skupili u naselju, netko je od prisutnih upitao zapovjednika Delka što ćemo sad. Na ovo pitanje Delko je odgovorio: "Neka se snalazi kako tko zna." Poslije ovoga i drugih kraćih razgovora, došlo je do rastajanja po grupama. Većina ovih grupa otišla je prema svojim rodnim naseljima, gdje su se skrivali u šumama iznad naselja, a neke grupe su otišle prema sjevernom i zapadnom dijelu Hrvatske. Delko Bogdanić s malom grupom istog dana otišao je u nepoznatom smjeru. Nekoliko mjeseci poslije ovog razlaza pričalo se je da je Delko poginuo iznad Donjeg Kosinja. Slavko Hajdinović i još neki s njim zadržavali su se u Primorju odakle ih je netko potajno malim brodom preko mora prevezao u Italiju. Ovaj razlaz iz Gornjih Pazarišta započeo je 14. travnja i trajao je više tjedana.

U sklopu povlačenja hrvatske vojske iz Gospića i drugih mjesta Like koje je započelo 4. travnja, neke njene skupine stigle su u Bleiburg, neke na Križni put a neke u sabirne logore u Zagrebu i drugdje. Kako su prošli hrvatski vojnici s ovog područja od dana napuštanja Gospića i drugih mjesta Like te opisanog razlaza na Velebitu, posebna je tema.

OBILJEŽEN 4. TRAVNJA, DAN GOSPIČKIH ŽRTAVA

U Gospicu je, u ozračju smrti svetog oca Ivana Pavla II. i proslave blagdana Blagovijesti, zaštitnika gospicke župe i katedrale, obilježena crna šezdeseta obljetnica gospicke žrtava. Pred 60 godina, 4. travnja 1945. podivljale partizanske postrojbe uše su u Gospic. Četrdeset osam sati žarili su i palili po gradu i okolnim zaposjednutim prostranstvima ostavljajući iza sebe pustoš i smrt. U 17 sati u gospickoj katedrali Navještenja Blažene Djevice Marije, u spomen na ovo tragično stradanje hrvatskog naroda i za spas duša pobijenih, služena je sveta misa zadušnica. Koncelebriranu svetu misu služio je riječki nadbiskup msgr. dr. Ivan Devčić uz krčkog biskupa Valtera Župana, šibenskog biskupa Antu Ivase i gospicko-senjskog biskupa dr. Milu Bogovića. U koncelebraciji je sudjelovalo četrdesetak svećenika, dva đakona, časne sestre i sjemeništari Gospicke-senjske biskupije.

Na početku svete mise biskup gospicko-senjski dr. Mile Bogović obratio se puku riječima da blagdan zaštitnika naše katedrale slavimo u iznimnim prilikama, u ozračju smrti pape Ivana Pavla II., koji je prije pet godina utemeljio našu biskupiju, a našu župnu crkvu podigao na rang katedrale. Prisjećamo se i obilježavamo i 60. obljetnicu smrti i stradanja mnogih, koje su ubili partizani kad su na današnji dan prije 60 godina ušli u Gospic. O tim stradanjima dugo se nije smjelo govoriti. Među žrtvama su i gospicke župnik Dragutin Kukalj i gospicke kateheta Vladimir Kargačin. Stradali su mnogi i iza rata, kao i ovdje danas s nama nazočni hrvatski politički uznići.

U molitvi vjernika, svoju molitvu pročitala je vjernica, politička uzница prof. Manja Kovačević: "Danas, 4. travnja 2005. godine u zemlji prastaroj, u zemlji Hrvatskoj rastvara se lepeza sjećanja na brojne žrtve nakon Drugoga svjetskog rata, koje se zagrljene smrću izvinuše iz našeg grada u zvjezdane prostore hrvatske povijesti. Riječima i sjećanjima ostaše zabilježene u vječnosti.

Stoga, u ozračju ovog misnog slavlja kojem prati veličanstveni uskrsni *Aleluja*, Gospodine Bože, zahvaljujemo Ti na daru slobode koja je kroz slojeve mukotrpne hrvatske stvarnosti problistala i prosajila svom snagom u praskozoru novih dana mučeničkog grada Gospicu koji je postao znak našem narodu kako se pati, žrtvuje i umire za krst časni i slobodu zlatnu.

Gospodine Bože, zahvaljujemo Ti na čudesnom djelu utkivanja patnje, žrtve, krvavog hoda hrvatskog čovjeka u stvarnost našeg grada kao svjetlokaza do čiste slobode, do Trog zvjezdanog vrhunca.

I dok osluškujemo danas glas žrtava križnog puta, bezumlja i mržnje nakon Drugog svjetskog rata, žrtava koje počivaju

Piše:

Ivan VUKIĆ

na oporoj i tvrdoj ličkoj grudi, zahvaljujemo Ti na tim žrtvama koje dodiruju naše pravove, jer žrtve postaše pragovi s kojih struji novi život.

Gospodine Bože, zahvaljujemo Ti na daru žrtava upečaćenih u božanski spasiteljski plan u koji si utemeljio i žrtve naših branitelja, invalida i ostalih patnika u Domovinskom ratu i time otvorio prostore za dublju spoznaju vrijednosti vjere i slobode.

Zahvaljujemo Ti, Gospodine Bože, što si nas poveo na biblijski i hrvatski tabor duhovnog preporoda i pomirenja na primjeru mnogih biblijskih i hrvatskih mučenika i blaženika kao što je bio Alojzije Stepinac.

A Tebi, Majko Marijo, u koju je Bog položio riječ koja se utjelovila u osobi Isusa

Besedište je otvorio Ivan Vukić riječima: "Pomahnite partizanske postrojbe uše su u Gospic 4. travnja 1945. Četrdeset osam sati ubijali su gdjegod bi koga zatekli, bez obzira na to jesu li žene, muškarci, nedorašle djevojke i mladići. Nakon ovoga četrdesetosmosatnog krvoprolića nastupaju postrojbe za likvidaciju. Ubijaju po popisima koje su dobili od svojih odbornika još dok su bili u šumi. Na popisima su žrtve za koje su sumnjali da bi mogle biti opasnost novoj komunističkoj vlasti.

Utemeljili su i vojni sud. Svakog dana, šest mjeseci, u dva navrata, u četiri sata u jutro i u sutan, odvode skupine od 20 do 25 sužnjeva na strijeljanje i vješanje. Najpoznatije je stratište i skupno grobište uz groblje Svetе Marije Magdalene u Gospicu. Povampireni 'antifašisti' to stratište i skupno grobište nisu ni skrivali. Često su tu vršili smaknuća javno, prisiljavajući puk, uglavnom žene i malodobnu djecu, da to dođu gledati.

Komemoracija u Gospicu

Krista po Duhu Svetom, danas na dar donosimo svoju ljubav bez mjere kroz vihor i oluju, kroz plamen smrti, kroz koji smo prošli idući s Tobom do Golgotе, do Uskršnja.

Daj, nam časnu budućnost, Ti srce povijesti naše, Kraljice, Majko Hrvata, moli za nas!"

U Pučkome otvorenom učilištu u Gospicu u 19,30 sati, besedištem (tribinom), Hrvatsko društvo političkih zatvorenika - Podružnica Gospic priredila je obilježavanje crne šezdesete obljetnice **4. travnja, dana gospicke žrtava**. Predstavljena je knjiga autorice, žene političke uznice, gospode Kaje Pereković. U knjizi na 500 stranica svjedočanstva su nekoliko tisuća žena robijašica, žrtava Titovih "antifašista".

Kasnije su na ovom prostoru, na grobovima pobijenih izgradili cestu, parkiralište i nogometno igralište. Na jednoj od skupnih grobnica izgradili su javni zahod, a kosti pobijenih odvezli su na smetlište".

Nakon pozdrava Domovini Hrvatskom himnom i dužnom počasti, uz zvuke Mirozova, svim žrtvama koje su svoje živote dali za Hrvatsku, knjigu **NAŠE ROBIJANJE** predstavili su hrvatska politička uzница prof. Manja Kovačević i hrvatski politički uznik i književnik Andrija Vučemil. O sudbinama robijašica govorila je autorica knjige Kaja Pereković.

Politička uzница, dopredsjednica gospicke podružnice prof. Manja Kovačević, izdanak stare poznate gospicke obitelji Frković, svjedokinja ovih događanja, i sama

Procesija gospičkim ulicama

žrtva, spas od pokolja njene obitelji našla je velebitskim bespućima. Predstavljajući knjigu **NAŠE ROBIJANJE** obratila se nazočnima riječima: Knjiga **NAŠE ROBIJANJE - HRVATSKE ŽENE U KOMUNISTIČKIM ZATVORIMA** – okovane golubice Kaje Pereković otkriva nam njezin dug hod kroz labirint patnji u jugoslavenskim, komunističkim zatvorima poslije 1945., patnje koja je duboko ucijepljena u njezin životopis i rasvjetljena snagom njezina duha.

Stoga, susret s knjigom **NAŠE ROBIJANJE** bit će prožet zgušnutim emocijama izazvanim težinom robijanja hrvatskih žena, spoznajom potrebitosti žrtve za više vrijednosti, proniknućem za smisao žrtvovanja i poticajem na razumijevanje i poštivanja žrtava robijanja kao odgovor na dubok zahtjev autoričina domoljublja. U pristupu knjizi **NAŠE ROBIJANJE** dotaknut će se prije svega nedohvatni u dubini misterij, tajnu ljudske žrtve, patnje fizičke i duhovne u posebnim okolnostima na robiju, ali u veličini tog misterija da je upravo kroz tu mrežu žrtve isprepletena različitim doživljajima i reagiranjima strujilo svjetlo strpljivosti, nade, otpora, svjetlo koje tama nije obuzela, koje je bljesnulo u punom sjaju vizije žene robijašice, vizije slobode domovine Hrvatske.

To je još jedan čin sveukupne ljudske drame kojoj se u prilogu izkaza u zapisima robijanja mogu utisnuti riječi starozavjetnog psalmista: "Mrežu namjestiše stopama mojim, stisnuše dušu moju, iskopše preda mnjom jamu, sami nek u nju padnu".

Upravo snaga života kao sinteza dva suprotna stanja, stanja izazvana progonom, okovanosti tijela, surovosti postupaka i stanja nade, (vjere koja je bila) izdržljivosti, ustrajnosti koja izvire iz duha, iz slobodne volje, koja je bila graditeljica robijaške moralne egzistencije i moralne osobnosti daje žrtvi moć svjetionika, koji razmiče maglu robovanja, malodušja, ravnodušnosti u našem zajedničkom kretanju obali slobode. Upravo je veličina žrtve iz htijenja žrtve, što

robijašice, okovane golubice ne čini očajnicama u očajnom stanju zatvora, nego u sebi slobodnim kao najvišom vrijednosti čovjeka. Stoga složili bismo se sa **Shakespeareom** koji kliče u Hamletu: 'Kako je remek djelo čovjek. Kako neiscrpiv u svojim mogućnostima... sposobnostima? Zapravotim ispunjava odgovor na pitanje smisla života na pitanje smisla života. Ovim mislima pridružit će poruku **Halila Džubrana**: 'Kad je tmina oko nas, recite, ova je tmina zora još nerođena, mada su noćne boli ovladale mnome, ipak će se kao i na brdimu roditi zora u meni.' I zaista, zora se rodila u autoricu knjige **NAŠE ROBIJANJE**, rodila se mnogim robijašicama, robijašima, patnjicima, stradalnicima i prekrila cijelu domovinu Hrvatsku. Smatram da je to potrebno posebno naglasiti danas, u naše vrijeme, u vrijeme egzistencijalnog vakuma, robotiziranja čovjeka, samodopadljivosti, sebeljublja i pohlepe za kojekakvim užitcima, bez morala i smisla življenja, zbog čega se relativizira, potiskuje u zaborav žrtva i poništavaju njene vrijednosti, odnosno da se pri tom zaboravlja da je upravo snaga žrtve i odricanja od čari života poganska sila

za naprijed, da je to test ljudskog dostojanstva i smisla postojanja.

Za pristup žrtvi robijanja koja se svom silinom probija kroz retke i među recima knjige **NAŠE ROBIJANJE**, zapisi kroz koju i iz koje se iščitava ne samo osobna povijest robijašica u Lepoglavi, Požegi, Staroj Gradiški i drugim zatvorima, nego i povijest žrtava mnogih hrvatskih robijaša, stradalnika i invalida Domovinskog rata.

Robijaška patnja sinonim za žrtvu u sebi predstavlja svojevrstan svijet koji postoji u robijašu, stradalniku, mučeniku, svijet koji se u njemu pojavljuje i prolazi, a ponekad i ne prolazi nego se u njemu potvrđuje i produbljuje, što očituje i ova knjiga.

Nezaobilazno je pitanje stoga: Zašto žrtva? Odgovor na njega daje ova knjiga. Na sceni zatvora, zatvorskih ćelija, svojevrsnih kaveza, kako to opisuje autorka, odvijala se teška drama u kojoj se suprotstavljaju dva svijeta jedan nasuprot drugom, silnik, egzekutor čija je uloga pojednostavljena u metodi svirepih i rafiniranih obračuna i robijašica koje ogoljene do srži pod teškim križem nacije kreću u neizvjesno sutra s vjerom i nadom u pobedu pravde. I upravo prožimanje trpljenja i ljubavi prema višim idealima ne iskazuje se samo pasivno iščekivanje rješenja, već naprotiv kao pritajeni vulkan živi u dušama robijašica i robijaša i pod pritiskom emocija javlja se i utihne kao poruka i znak.

Upravo u knjizi **NAŠE ROBIJANJE** položena je istina ispisana riječu koja pokriva tu istinu bez poetskih avantura i sazvučja. I upravo tu istinu, tu izvornost nagonještava sam naslov knjige **NAŠE ROBIJANJE**. To je poema o ženama robijašicama u jugoslavenskim zatvorima i nakon povratka preporodne samoće i prije nego li ostane iza obzora ovog svijeta, obraća se onima među kojima je živjela i koji ju prepoznaju kao nedostatak sebe samih, pa i kao mogućnost da nadu potvrdu u sebi samima.

Spomen ploča na zidu

Knjizi naše robijanje dodali bismo pod naslov **Križni put robijašica od prve postaje do izlaska na slobodu**. Postaje na Križnom putu žena robijašica označene su u naslovima poglavlja knjige. Tim kalvarijskim putem do hrvatske Golgotе svoj robijaški križ nosile su 3016 žena iz svih dijelova Hrvatske.

Autorici knjige **NAŠE ROBIJANJE** dala je svoje svjedočenje Gospicanka **Milka Alić**. U nagorjelom sačuvanom svome notesu upisala je osuđenice koje su skupa s njom iz Gospicā 29. studenoga 1945. godine upućene na izdržavanje kazne u Staru Gradišku.

Prisjetimo ih se na današnji dan, kada se 1945. godine dogodio krvavi Veliki petak u našem gradu, kada su stradali i ubijeni brojni Hrvati. To su: **Matija Abramović, Roža Bašić, Nena Butković, Ankica Čanić, Marinika Čanić, Ivka Čulina, Zora Devčića, Kata Franić, Ljuba Frković, Mara Frković, Ivka Golac, Vera Grospić, Ivka Hodak, Manda Kosović, Ivka Lilovac, Mara Lenić, Marija Lisac, Ivka Matijević, Eva Majerović, Roža Nikšić, Manda Ojunović (Bugarica), Anka Pavičić (Đimova), Manda Pavelić (Glumica), Kata Pavelić (Francuzica), Kata Pleše, Ruža Rosandić, Mara Sanković, Marija Svetić, Tona Šaban, Ika Šaban, Pepa Šikić, Kata Tomljenović, Manda Tomljenović (Crna), Manda Tomljenović (Pećarica), Olga Ugarković, Luja Vrban, Ana Vrban, Milka Alić.**

Teško je izdvojiti bilo koji dio, bilo koju robijašku sudbini i trpljenje u knjizi, jer svaka za sebe je zatvoreni krug patnje, ali i silna vjera u slobodu.

Ipak izdvojiti ču završni dio Križnog puta od 14 postaja koji je inspirativno napisala robijašica **Mila Petek**. Isusa polaže u grob. 'Isuse, i ja sam ukopana kao Ti. Ukopana u tamnici. Visoki zid dijeli me od svijeta, a

straža me brižno čuva. Ali ja vjerujem da će i ja uskrsnuti na novi život. Jest, ja vjerujem u taj život, u taj novi odlomak moga života, koji će biti onakav, kakav Ti želiš. A ja vjerujem u još jedan život, život vječni, gdje će s Tobom uživati u vjeke vjekova. Amen! Isuse, smiluj mi se!'

I na kraju autorici knjige **NAŠE ROBIJANJE** Kaji Pereković zahvaljujemo na daru robijaških zapisa kao trajnog svjedočanstva raspete Hrvatske riječima iz Knjige Makabejcima: 'Neka znaju da su se progonstva zbila ne na propast, nego na povratak našeg naroda'.

U punoj dvorani mnogi su bili ganuti do suza. Potražnja za kupnju knjige bila je velika i broj donesenih knjiga za prodaju bio je nedostatan. U utorak 6. travnja u 18 sati u gospičkoj katedrali preuzvišeni gospičko-senjski biskup dr. Mile Bogović služio je misu zadušnicu za pokojnog svetog oca Ivana Pavla II. Katedrala je bila popunjena do zadnjeg mjesto, tako da je puk stajao i ispred katedrale. Na kraju misnog slavlja gospički župnik vlč. **Ante Luketić** pozvao je vjernike, da se pridruže povorci, koja će krenuti na gradsko groblje Svetе Marije Magdalene i nazočiti otkrivanju spomen ploče **U SPOMEN HRVATSKIM MUČENICIMA**, sudjelovati u molitvi i blagoslovu spomen ploče.

Velika povorka okupljenog puka iz Gospicā i okolnih mjesteta, Perušića, Otočca, Senja i Brinja na čijem čelu je bio preuzvišeni biskup dr. Mile Bogović, krenula je ulicom uz katedralu do Županijskog zatvora. Ispred glavnih ulaznih zatvorskih vrata povorka je krenula ulicom do gradskog groblja Svetе Marije Magdalene, cestom smrti, kojom je na stotine i stotine sužnja odvođeno na smaknuće. Spomen-ploču otkrili su hrvatski politički uznici **Mirko Mesić** i **Tomo Javor**. Na

spomen-ploči postavljenoj na ogradni zid groblja ispred kojeg je stratište i skupno grobište žrtava Titovih "antifašista", ispisan je tekst:

U SPOMEN HRVATSKIM MUČENICIMA

ZASTANITE NA TRENUTAK NA OVOM MJESTU, PROČITAJTE I ZAPAMTITE OVE RIJEČI. SANJALI

SMO SLOBODNU HRVATSKU. ZBOG TOGA NAS OVDJE ISPRED GROBLJA UMORIŠE 1945. PARTIZANSKI PUŠČANI HITCI, NOŽEVI I VJEŠALA. KOMUNISTI NAM USKRATIŠE KRŠĆANSKI POKOP, ODUZEŠE NAM PRAVO NA MIRAN POČINAK, U SMRTI NAS JOŠ JEDNOM PONIZIŠE - DIO NAM KOSTIJU ODVEZOŠE NA SMETLIŠTE, NA SKUPNIM NAM GROBNICAMA IZGRADIŠE JAVNI ZAHOD, CESTU, PARKIRALIŠTE I IGRALIŠTE.

U SLOBODNOJ HRVATSKOJ BEŠČUTNO PREKO PAŠE NAŠE ZEMNE OSTATKE I PREKRIŠE ASFALTOM, ISPOD KOJEG LEŽE DIJELOVI NAŠIH KOSTIJU KAO TRAG KRVAVO PREKINUTIH ŽIVOTA I SNOVA O SLOBODNOJ HRVATSKOJ.

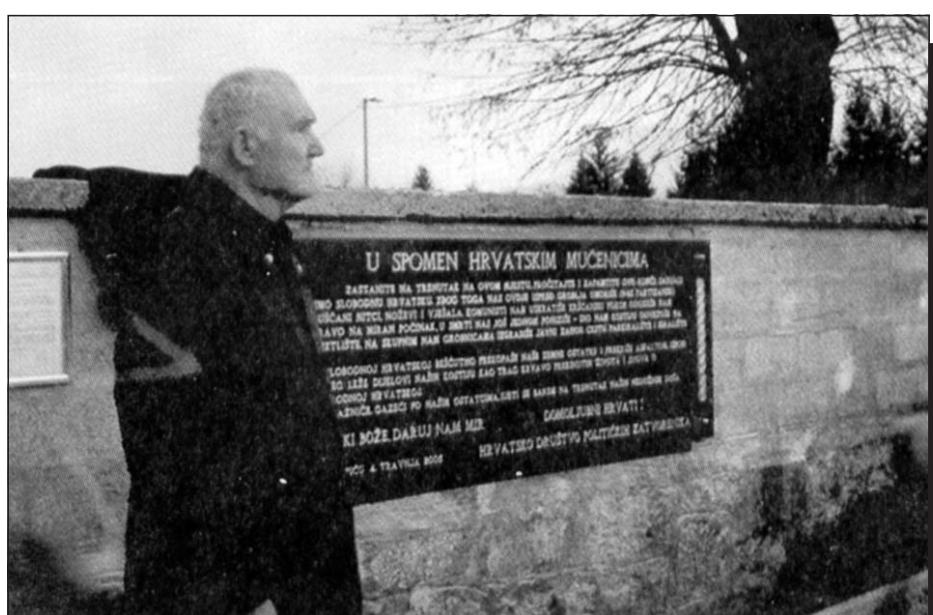
PROLAZNIČE, GAZEĆI PO NAŠIM OSTACIMA, SJETI SE BAREM NA TRENUTAK NAŠIH NEDUŽNIH DUŠA.

VELIKI BOŽE, DARUJ NAM MIR.

U GOSPIĆU, 4. TRAVNJA 2005.

DOMOLJUBNI HRVATI I HRVATSKO DRUŠTVO POLITIČKIH ZATVORENIKA

Molitvu je predvodio gospički župnik vlč. Ante Luketić, a blagoslovio ju je hrvatski politički uznik vlč. u miru **Josip Kapš**. Na krvave događaje u Gospicu i na bezumne

I. Vukić pored spomen-ploče

S predstavljanja knjige K. Pereković

zločine "antifašističke" pobjede na ovom mjestu ispred groblja svjedočio je **dr. vet. Milan Grošpić**. Gospoda Kaja Pereković pročitala je odlomke svjedočenja koja je priredio **prof. Nikola Bičanić**, a koji radi bolesti nije mogao naznačiti ovom tužnom, ali uzvišenom i dostojanstvenom dogadaju. Svjedočenje mu je dao politički komesar cijele partizanske formacije, koja je ušla u Gospic, intelektualac i publicist, nekadašnjeg sudionika Velebitskog ustanka 1932., **Šime Balen**, u Balenovu stanu u ulici Račkog 9 u Zagrebu, u proljeće 1990., pred prve naše višestranačke izbore:

"Dana 3. travnja, pred ulazak partizana u Gospic partizansko vodstvo održalo je sastanak, na kome se raspravljalo kako se treba ponašati prema civilima i vojnicima koje zateknu u gradu. Donesena je odluka da sve starije od 16 godina treba pobiti, bez obzira na vojničku i političku osobnu pri-padnost ili pripadnost rodbine.

U partizanskom vodstvu bilo je više Hrvata, a najznačajniji je bio **Jakov Blažević**. Po Balenu hrvatski partizani bili su predlagatelji ove pomahnitale odluke.

Rukovođeni zapovješću svoje komunističke partije predvoditeljice hrvatskih i jugoslavenskih 'antifašista'- da nema Boga!- i kraja vjerni svome ideoškom sloganu, koji u ličko-srpskoj verziji glasi: 'Nosim kapu sa tri roga i borim se protiv Boga, protiv crkve i oltara i milosrdnije sestara', komunisti-dični 'antifašisti' i na području Gospica rušili su i oštećivali crkve, raspela 'krajputaše' i na kraju Drugog svjetskog rata, u miru, kada je trebalo umuknuti oružje i kada je trebala djelovati pravna država "antifašisti" su uz tisuće civila i zarobljenih hrvatskih vojnika, u smrt odagnali više katoličkih svećenika.

Ubili su nakon bestijalnog mrvarenja ličko-senjskog arhidiakona, biskupskog dele-

gata za gospički, perusički i udbinski kotar poznatog liturgijskog pisca, župnika i dekana gospičkog vlč. Dragutina Kukalja. Izmrvaren je i ubijen, iako se za vrijeme rata i NDH nije zanosio politikom, zbog čega je bez straha ostao uz svoj hrvatski katolički puk. Potaknut kršćanskim milosrdjem po svom nečaku gimnazijalcu **Dragecu Delaču** i međnjaru **Mili Aliću** slao je odjeću i hranu zatvorenicima, među kojima je bilo i Židova. Po svojoj uljudnosti i dobroti stekao je pravo, da ga u suglasju sa svojim kriterijima, Židovi proglaše Pravednikom među narodima. Ubili su na zvјerski način i gospičkog katehetu Vladimira Kargačina. Ne smije se zaboraviti mučenika, poznatog katoličkog pisca i pjesnika, prevoditelja i polemičara, župnika crkve Sv. Josipa u Ličkom Osiku, 70 godina staroga **dr. Frana Biničkog**. Njega su "antifašisti" u gospičkoj kaznionici zatvorili među zatvorenike oboljele od tifusa. Namjerno zaražena tifusom, polumrtva, namjerno kasno, prebacili su u gospičku bolnicu u kojoj je 1. svibnja 1945. u teškim mukama umro. Katoličkog župnika u Gornjem Kosinju **Bruna Vernacu** 'antifašisti' su 1945. u njegovom župnom stanu izboli nožem. Od zadobivenih rana, zbog velikog gubitka krvi, nakon nekoliko dana je umro. Katoličkog župnika 34 godine starog iz Udbine i Podlapca, **Matu Moguša**, 'antifašisti' u partizanskim odorama sa skupinom nedužnih Hrvata iz Udbine odveli su u gospički zatvor gdje su ih na najstrašnije načine mučili 1946. i ubili. Časnu sestru Družbe milosrdnica sv. Vinka 34 godine staru **Žarku Ivasić** 'antifašisti' su strijeljali u gospičkom groblju. Svjedoci kažu da ju je na vlastiti zahtjev strijeljala partizanska krvnica, 'antifašistička jurišnica' **Zorka Šolaja**. Bila je jalna na njezinu nepokolebljivu vjernost Bogu i na njezinu čednost.

U svome pomahnitalom 'antifašističkom' zanosu, komunisti i dojučerašnji četnici s

petokrakom na čelu, iz gospičke su bolnice prognali časne sestre Sv. Križa iz Đakova, nakon njihova 50 godišnjeg besprijeckornog rada u njezi bolesnika i stručnoj pripomoći liječnicima. Divnu bolničku kapelicu pretvorili su u skladište.»

Uz molitvu, povorka se uputila do groba uz senjske žrtve, u kome su pokopani dijelovi kostiju mučenika ubijenih na stratištu ispred groblja. Kada je Elektro-Lika 7. rujna 1999. kopala rov za polaganje električnog kabela, uzduž cijelog ogradnog zida groblja otkopala je kosti pobijenih. Djelatnici HDZ-a Podružnice Gospic pokupili su te kosti, koje su nakon zatrpanjavanja rova ostale na površini, i uz crkveni obred, privremeno ih pokopali uz senjske žrtve. Očekivali su da će im hrvatska vlast u Gospicu na njihovo traženje dati lokacijsku dozvolu za izgradnju spomen obilježja u kojem bi ove prekopavane kosti našle trajan počinak i mir. Kako nisu dobili dopuštenje za uređenje stratišta i skupnog grobišta u memorijalni prostor, ovaj grob uredili su kao trajno rješenje na kojem na nadgrobnoj ploči piše:

U SPOMEN HRVATSKIM MUČENICIMA

PARTIZANI NAS POBIŠE 1945. GODINE. MALEN DIO

PREKOPANIH NAŠIH KOSTIJU POKOPAN JE OVDJE 2000.

SMRTNIČE, DOK OVO ČITAŠ, SJETI SE BAREM NA

TRENUTAK NAŠIH NEDUŽNIH DUŠA.

VELIKI BOŽE, DARUJ NAM MIR.

S ovog groba uputili smo se na grob strijeljane sestre Žarke. Mračilo se. Uz molitvu, polaganje cvijeća i paljenje svjeća oglasilo se zvono sa zvonika crkve Navještenja Blažene Djevice Marije, navješćujući Zdravo Mariju. U duhu smo bili sjedinjeni mi živi i naši mrtvi. Osjećala se ona pozitivna vibracija zajedništva i povezanosti vjernog hrvatskog puka sa svojom crkvom i svojim svećenicima, osjećaj koji ulijeva nadu i vjeru u bolje sutra.

"Možda je ovo znak", reče vlč. Ante Luketić. "Molim Vas donesite u župni ured vjerodostojne dokaze i svoja svjedočenja o ovim tužnim i tragičnim dogadajima. Napisat ćemo knjigu koja će o ovim tragičnim zbivanjima svjedočiti, da se ne zaborave, da se ovako nešto više nikada ne ponovi". Nadam se, da će Božja providnost otvoriti oči i uši vlastodržaca da ne zaborave svoje hrvatske mučenike, koji su sebe dali Domovini, a hrvatska vlast im onemogućava dostojan kršćanski počinak. Možda se oko njihove žrtve okupimo i nadiđemo naslijedene protimbe i prijepore. Možda nam sviće novo, bolje sutra. Bože daj!

DA SE NE ZABORAVI – KOMEMORACIJA U RUŠEVU

Kad su 21. srpska i 6. lička 1945. "oslobodile" područje Đakova, svojim su "oslobodenjem" mnoge građane oslobostile, osim imovine, čak i života. Od sredine travnja 1945. godine u mjestu Ruševu pobijeno je oko 200 hrvatskih vojnika i civila, po svjedočenju rodbine žrtava. U pozivu građanstvu naznačeno je: «U današnje vrijeme moramo se prisjetiti tih teških trenutaka i dostojanstveno obilježiti taj spomen dan 17. travnja, označiti loka-

Spomen-ploča u Ruševu

cije stradanja: križem, svjećama, komemoracijom i sv. misom u 11 sati ovdje u Ruševu.»

Unatoč kišnom vremenu stiže pučanstvo iz Požege, Slavonskog Broda i Đakova kao i iz okolnih sela. Grobnice nepoznatih komunističkih žrtava nalaze se po obroncima Dilja i Krndije. Nažalost ni nakon šezdeset godina mlađi naraštaji nisu doznali gdje su grobnice i kosti njihovih očeva i djeđova. Povijest se još taji, nažalost sve je manje svjedoka jer vrijeme čini svoje a svjedoci umiru.

Ista opasnost za Hrvatsku bila je i 1990. Četničke kame i jugosoldateska opet su ugrozile našu mladost. Ali Božja volja i zajednička snaga skršile su pohlepu i moć neprijatelja. Sad imamo svoju Hrvatsku! Udruge nastale u Domovinskom ratu žele upozoriti na pro-

Piše:

Kaja PEREKOVIC

teklo vrijeme od šezdeset godina kad su pod geslom "bratstva i jedinstva" izvršeni zločini u kojima je stradalo više od 500.000 hrvatskog puka i vojnika.

HDPZ-ogranak Đakovo, domovinske udruge HVIDRA, HDLSD i Hrvatski domobran iz Đakova u Ruševu poduzeo znak križa i spomen ploču sa sljedećim natpisom:

HRVATSKOJ DOMOBRANSKOJ VOJSCI 1941.-1945. I CIVILIMA ĐAKOVŠTINE - RUŠEVA I OKOLNIH SELA, UBIJENIMA BEZ SUDA OD SREDINE KRAJA 1945. GODINE.

MASOVNA UBOJSTVA IZVRŠILI SU PRIPADNICI PARTIZANSKE VOJSKE IZ SASTAVA JEDNE BRIGADE VI. LIČKE I 21. SRPSKE DIVIZIJE.

SPOMEN-OBILJEŽJE PRIGODOM 60. OBLJETNICE STRADANJA PODIŽU OBITELJI ŽRTAVA, HDPZ - OGRANAK ĐAKOVO I HRVATSKO DRUŠTVO LOGORAŠA SRPSKIH LOGORA IZ DOMOVINSKOG RATA ĐAKOVO
17. 4. 2005. LAKA IM HRVATSKA ZEMLJA

Sv. misi zadušnici, koju je predvodio vojni kapelan vlc. Ante Mihaljević nazočili su, iz Požege dožupan Tomislav Radonić i gradonačelnik Ronko kao i domaći načelnik općine iz

Čaglina, gospodin Ivan Dužin, te predstavnici udruge Hrvatski domobran iz Požege g. Franić i predstavnici HDPZ-a iz Osijeka i Sl. Broda. Za podizanje spomenobilježja zaslужni su članovi Inicijativnog odbora: Ivo Tubanović, Igor Švab, Ivica Peršin i Mato Lukačević. Križ je blagoslovio vojni kapelan vlc. Ante Luketić. Kratkim govorom nazočne su pozdravili: načelnik općine Garčin Ivan Dužin, gradonačelnik Požege Ronko i dožupan Županije požeško-slavonske Tomislav Radonić koji je svojim prigodnim govorom uzveličao značenje žrtve.

Ploču je otkrila gđa Rozika Maričić rod. Senfner u Ruševu. Ona je u suzama uzbudjeno kazala da su u tom strašnom pokolju ubijena tri njezina brata. Protokol je vodio mladi student politologije Mijo Markotić. Na kraju komemoracije predsjednik Inicijativnog odbora Ivo Tubanović zahvalio se sponzorima za materijalnu pomoć: saborskom zastupniku Drmiću i upješnom poduzetniku Anti Raspuđiću za organizirani prijevoz putnika do mesta Ruševa, dr. Darku Vrtariću za spomen-ploču postavljenu nad masovnom grobnicom, Mati Lukačeviću iz Trnave za suhu hrastovinu od koje je izrađen veliki križ i stolaru Ivici Vardiću iz Selaca za njegov rad., te Stjepanu Spajiću, vlasniku trgovine pogrebne opreme, za vijence i lampione. Nakon završene komemoracije prisutne su mještani pozvali na mali domjenak.

Kaja Pereković obraća se sudionicima komemoracije u Ruševu

SJEĆANJE NA MUČENIŠTVO SVEĆENIKA VLASLOVA

Svećenik **Aleksandar Vlaslov** rodio se u Petrogradu 1909. Morao je bježati iz Rusije, te je nakon svršene mature završio bogoslovski studij u Münsteru. Na studijima je dolazio u dodir s Hrvatima među kojima je stekao mnogo prijatelja. Prešao je na katolištvo, te je 1937. zaređen za svećenika Križevačke biskupije. Najprije je bio postavljen za upravitelja župe Grabar u Žumberku. Obolio je ubrzo na plućima i morao se liječiti. Nakon toga je postavljen za upravitelja župe u Dišniku. Tu je razvio blagovornu dušobrižničku djelatnost, pa je jednako obljudljen kod rimokatolika i grkokatolika, a njegovo plemenito srce bilo je puno ljubavi za svakoga.

Za papinski dan 1942. pripremio je u Dišniku veličanstveni doček svećanstvu iz Križevaca, sam je dizao papinsku zastavu, crkvu i okolicu oko nje dao je urediti da sve bude u cvijeću i narodnim vezovima. Na dan proslave okupilo se mnoštvo ljudi i svećenstva. Mnoge je ljude zaštićivao, a mnogi su mu noću dolazili po savjet i pomoć. Mnoge je ljude obratio na katoličku

Piše:

Milan RADIĆ-ILAS

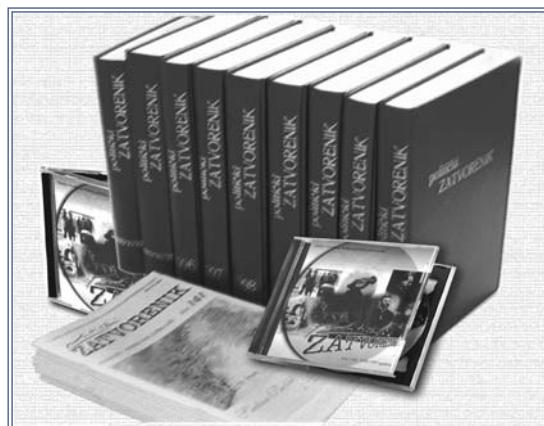
vjeru, a kazao je da su njemu njegovi vjernici preči od svega.

O mučeništvu Vlaslova najbolje je govorila njegova supruga **Natalija** koja je bila jedina svjedok partizanskog zločina. Dne 25. srpnja 1942. u večernjim satima u župni dvor u Dišniku došli su zlottori. U kasnim večernjim satima župnika Vlaslova zvao je **Stjepan Košutić** da otvari vrata i da su s njim oružnici. Svećenik je otvorio vrata, a više naoružanih ljudi ušlo je u župni stan. Pitali ga gdje je oružje i počeli su pretres. Partizani su uzeli niz stvari koje su pripadale obitelji Vlaslov, a nakon toga odveli su svećenika. Za nekoliko minuta čulo se nekoliko pucnjeva, a Natalija je pozvala svoju susjedu i krenula u mrak tražiti supruga. Ubrzo ga je našla ispod staze u blizini crkve. Bio je teško ranjen. Ubrzo je umro, a nedaleko od njega zlottori su ubili i seljaka Stjepana Košutića. Obojica su bili ubijeni dum-dum metcima. Za dva dana bio je pokop svećenika Vlaslova i

Stjepana Košutića, a pogreb su zajedno vodili grkokatolički i rimokatolički svećenici. Za pokojnim svećenikom ostalo je troje male djece, a pokopan je na garešničkom groblju. Na pogrebu je bilo mnoštvo ljudi i svi su osudili suludi komunistički čin. Za udovu Nataliju i djecu vodio je brigu biskup **Šimrak** koji im je pružio pomoć. Godine 1959. Natalija sa kćerkom odlazi u Ameriku, te tamo živi sve do svoje smrti 2003.

U petak 22. listopada 2004. na križevačkom groblju sv. Roka položene su u zajednički grob tri člana obitelji Vlaslov: mučenik Aleksandar, grkokatolički svećenik, njegova supruga Natalija i njihov malodobni sin Juraj. Tjelesni ostatci svećenika Vlaslova eekshumirani su iz groblja u Garešnici, a Jurjevi posmrtni ostatci iz križevačkog groblja, dok je Natalijin pepeo donesen iz Amerike. Obred sahrane vodio je dekan križevačke biskupije **Nikola Nino Kekić**. Ispraćaju su bila nazočna djeca mučenika Vlaslova, njegov sin Orest i kći Oksana. Poslije ukopa u kapeli sestara bazilijanki služena je sveta misa u sklopu koje je o mučeniku govorio dekan Kekić.

Politički zatvorenik na CD-ROM-u!

Prvih 12 godišta našeg mjeseca objavljeno je i na CD-ROM-u. CD izdanje sadrži sve brojeve od 1 - 129 u PDF i HTML formatu te brojeve od 130 - 141 u HTML formatu.

Dvostruki CD-ROM možete naručiti u središnjici HDPZ-a, Vojnovićeva 15 u Zagrebu, na telefone: **01 / 46 15 437, 46 15 438** ili na mail: **hdpz-sred@hdpz.htnet.hr**

po cijeni od **140,00 kn.**

JEDAN OD RIJETKIH PREŽIVJELIH S JAZOVKE (III.)

Mi smo se zagonetno pogledavali, pa ja upitam uza me vezanog vojnika: 'Pa kakva je to jama, gdje ćemo mi svi, nas preko tristo, moći biti smješteni?' Partizanski stražar koji nas je nadzirao čuvši moj upit zlurado dobaci: 'Imamo mi mjesto za sve vas i za još više od vas!' Osjećao sam pojačani umor. Srećom sam imao na nogama debele zimske čarape koje mi je izvezla već pokojna moja sestra **Bara**. No, više od hladnoće mučila me neizvjesnost.

Ubrzo je k nama, uz jako njihovo osiguranje i noževima na puškama, pristupio jedan od njihovih komandanata. Mislio sam da je ta jama negdje gore daleko, u Svetoj Geri ili je to nekakvi zavoju koji će nas tu nedaleko Sošica pobacati. Razmišljao sam i o tome da možda gore već stoji neka njihova jedinica koja će nas ubijati kako budemo dolazili. Izdao je zapovijed da kolona kreće prema Jazovki. Uz nas i iza nas kretalo se jaka stražarska pratnja. Bio je to uistinu put u nepoznato. Iznad sela bila je kržljava šuma. Bosi smo hodali po debelim, zaledenim, nanosima snijega. Oči još ništa nisu zapažale, a tijelo se sledeno kretalo prema maloj užvisini.

Kada smo došli na predviđeno mjesto, do otvora jame-ponora, Jazovke, zastavili su kolonu. Magla se počela dizati i tako smo svi gledali strahote neljudskog postupanja s nama. Meni je Bog dao tu milost da nisam bi među prvim u koloni, već na njenom začelju, u najzadnjem redu. Netko je od partizanskih vojnika, krvnika, povиšenim i važnim glasom izdao zapovijed ili obavijest: 'Sada će početi likvidacija i možete gledati kako se to radi! Kako će biti s prvima, tako će biti i s posljednjim. Nijedan neće umaći!' To se skoro i dogodilo. Nismo drhtali od straha samo mi. Vidio sam drhtanje i nelagodu također kod pojedinih njihovih stražara koji su pazili na nas. Bio je to jezovit čin. Oko pola dva sata otpočelo je klanje i masovno ubijanje. Oni iz prvih redova kolone prvi su zaklani.

Naši neprijatelji nisu htjeli trošiti municiju, a željeli su izbjegći i to da se u naselju čuje pucnjava, pa su noževima klali deset po deset naših ljudi i bacali ih u jamu. Naši su vojnici morali prići ili bili prisilno dovedeni dvojica po dvojica, vezani, odvojeni po desetinama, i svaki je bio nožem zaklan u vrat. Jedan bi od partizana koljača žrtvu povukao za kosu prema naprijed, a drugi bi joj zabio nož u zatiljak. Neke su ubijali bajunetom.

Nisu odmah bili mrtvi, nego su se po snijegu koprcali i mučili. Sav je snijeg bio

Piše:

Mijo SAMAC

krvav. Ja sam bio jako preplašen i stalno sam se molio Bogu da mi pomogne. Koljači su pokraj sebe imali nekoliko ljudi koji su poubijane i polumrtve skupljali i balaci u jamu, a oni bi u međuvremenu klali drugih deset. Bilo je strašno čuti kako bi, kad bi pri bacanju u jamu zapazili da je još neka žrtva živa, govorili jedan drugome: 'Nek' se unutra kopca, imat' će dovoljno mesta!'

Jazovka

Uskoro se počela spuštati noć. Preostalo nas je još 20 do 30 živih. Tada se iznenada, iz smjera Sošica, pojavio njihov kurir, jašući na konju. Na komadiću papira donio je nekakvu poruku. Dosavši blizu jame zavikao: 'Prekini! Prekini! Dosta! Što je ubijeno, ubijeno je!' Dok je on to vikao, krvnici su odlučili zaklati još četiri para i govorili da ih još mogu poklati koliko oni hoće. Kada su prestali, ostalo nas je oko dvanaest osuđenika, šest pari.

Supatnik koji je sa mnom bio vezan u par, reče mi kako će nas sada za ukras i sprdnju objesiti na neki hrast. Na sreću se to nije dogodilo.

Nas preostale od klanja svezane su vratili u selo i zatvorili u jednu bivšu gospodnju: 'Kod Radića'. Tu smo bili cijelu noć zatvoreni. Stražu pred vratima do ujutro su čuvali neprijateljski raspoloženi stražari. Pitali smo se što čekaju? I dokle?

Čuli smo riječi stražara te se stisnuli u kut. Bila su to dvojica koljača koje sam video kod jame. Imali su crvene marame oko vrata, s oznakom srpa i čekića. Oko pojasa zadjenuše još svježe okrvavljenе noževe, a krvlju naših ljudi bila im je natopljena odjeća i poprskane ruke. Jedan od njih nam je dobacio: 'Hajde vi ustaše, recite, koji je od vas ustaša!' Rekli smo da takvih tu nema i da smo u vojsku došli pozivom.

Nisu nas dirali. Za dan-dva odredili su nas za rad u njihovoj bolnici, da njegujemo njihove ranjenike, jer smo bili bolje uvježbani od njih. Kad su nam zabilježili naše osobne podatke, rekli su nam ovako: 'Ako ikad, igdje i za sto godina budete rekli što je bilo, opet ćete otići gore i tamo ćete umirati osam dana'.

Četvoricu zarobljenika odveli su u nepoznato mjesto, a meni i još trojici povjerili su brigu o ranjenim Slovencima i drugim dovezenim vojnicima. Najvećim djelom bili su to partizani ranjeni u borbama oko Metlike ili po Žumberku, osobito oko Kalja i odruguda. Koliko smo mogli mi smo se o njima brinuli, ložili vatru u starinskim pećima i dr. Radili smo pod strogim nadzorom jednog njihovog čovjeka naoružanog automatom. Bili su u strahu da mi ne poduzmemu štograd protiv kojega od ranjenika ili izvan kuće, ili pokušali pobjeći.

Zaprijetili su nam da će nas u pokušaju bijega opet odvesti i baciti u Jazovku. A nije mi bilo do bijega. Odvraćali su me od toga i pomisao na veliku daljinu od Sošica do Slavetića, a po velikoj studeni i snijegu. Bilo je previše rizika, a uspješan ishod vrlo upitan. U tim mislima bi mi protjecalo vrijeme, ali sam se svako večer molio Bogu da me izbavi iz toga pakla, ako je moguće. Ako ne, salijetale su me i pomisli da se ubijem, kad bih imao oružje pri ruci. Malo je nedostajalo da to učinim, vrlo malo. Psihološko stanje i duševne muke koje sam proživljavao slabale su me i sigurno ne bih izvršio nešto ne-promišljeno bez krajnjeg razloga i očaja.

U tim okolnostima izdržao sam od Tr kralja do Svjećnice (2. veljače 1943.). Bilo je mukotrpno, a vrijeme je sporo prolazilo. Zavladali su nepovjerenje i šutnja nikoga ništa nisam se ufao pitati, nikome tjeskobe nisam mogao izreći, morao sam se uvući u sebe. Poznatoga nisam susretao ni od rodne kuće glasa primio. Moji su mislili da sam već ubijen, bačen u jamu. Partizani su zaveli takav teror nad stanovništvom da se nitko ni od mojih nije ufao doći u Sošice i pitati za moju sudbinu.

STRADANJE HRVATSKOG NARODA – SJEĆANJA HRVOJA PEČUVČIĆA (VIII.)

Iz objavljene literature moguće je navesti bezbroj svjedočanstva o okrutnim zločinima partizana, čime bi se dopunile ove moje uspomene. Tijekom 50 godina srpske strahovlade nad Hrvatima, nije se našao ni jedan Hrvat u Domovini, pa napisao nešto o skupnim pokoljima hrvatskih vojnika i civila nakon svršetka rata 1945. Hrvatski komunisti, vjerno služeći Beogradu, zatirali su svaki tračak istine, svaki spomen nemilih događaja. Ali zato je svjetska povijest zabilježila na svojim stranicama te događaje. Od brojnih spisa u pismohranama velesila, do pojedinačnih kroničara, bilo Nijemaca, Francuza, Engleza ili Amerikanaca, bilo naših hrvatskih izbjeglica, napisane su tone gradiva i svjedočanstava o pokoljima, koje su izvršili partizani kod Bleiburga i na Križnim putovima.

Navedimo samo neka od tih svjedočanstava:

"Nisam sposoban opisati sve one strahote i okrutnosti. Komunisti su nam pripremali vrlo 'topli' doček udarcima palica, kamenjem, vrućom vodom...ne obazirujući se ništa, da li se je radilo o ženama i djeci. Lešine su bile iznakažene i izrezane na upravo nevjerojatan način. Na stabla su vješali gola tijela, probijena nožem na raznim mjestima, iskopanih očiju, srca, jezika, genitalnih organa i nokata, s izvađenim crijevima, odrezanim glavama. Mnogim djevojkama bile su ruke provučene kroz otvore na prsima, a nekim majkama dječe ručice kroz dojke i majčina prsa".

"Vidio sam kako su partizani, u čekanici na željezničkoj postaji u Mariju, nakon što su pogasili svjetlo, čitava jedna horda partizana, silovali 40 studentica Zagrebačkog sveučilišta, koje su strahovito vikale, pa su ih onda, još žive, bacili u rijeku".

"Kod Kočevskog Roga dočekao nas je zloslutni prizor: zdesna gomila odjeće, umrljane krvlju, slijeva komadi žice dugi oko pola metra. Partizani su tom žicom svakom čovjeku, ženi ili djetetu čvrsto vezali ruke iza leđa, prezeli vezice na cipelama i skinuli im ih, a onda po dvojicu ili trojicu povezali zajedno oko mišica i utovarali u kamione. Tik pokraj nas je bio neki mladi

zarobljenik. Gol, ruku vezanih iza leđa, od glave do stopala prekriven porezotinama i ranama od uboda. Neki zaneseni partizan upravo mu je zadavao nove udarce. Tri koraka dalje stajao je dječak s ova oka već iskopana, a iz njihovih duplji lipti krv. Partizan, ne mareći ni za što oko sebe, rezuckao je sve što je još ostalo na tijelu žrtve, cerekajući se".

području Slovenije poklano je preko 200.000 hrvatskih vojnika, a isto toliko (200.000) civila: žena, staraca i djece. Prema broju pobijenih u usporedbi s brojem stanovnika, možemo reći da nema sličnog primjera na svijetu.

Slovenske državne vlasti, sastavljene od starih srbo-komunističkih prirednika, nisu u tim istraživanjima sudjelovale, nego su čak priječile svako otkrivanje is-

Mirogojski spomenik žrtvama Križnog puta

"Pred jamom u Kočevskom Rogu, srpski partizani su tražili od zarobljenika da otvore usta. Partizani nisu gubili vrijeme orobljavajući žrtve: kraj jame je stajala krvava kutija od munice puna razbijenih vilica sa zlatnim zubima i odrezanih prstiju s prstenima".

"Žene su bile izložene masovnom silovanju, čim su bile dovedene u Kočevje. One su bile ponovno obeščaćivane u planini, u blizini svog krajnjeg odredišta".

"Oko dvjesta dječaka između četrnaest i šesnaest godina, bili su u uniformama ustaške mладеžи. Svi su oni ubijeni u Kočevju. Neprestano su ponavljali da su nevini i da nisu počinili nikakvo zlo. Mnogi su plakali kao mala djeca. Poklali su ih do zadnjega".

Koncem 2000. nekoliko Slovenaca izdaje "Zbornik Slovenija", u kom daje i pregled nebrojenih grobišta hrvatskih vojnika i civila, razasutih diljem Slovenije. Prema tim istraživanjima, na

tine. Isto kao i komunističko-srbijanske vlasti u Hrvatskoj. Unatoč tom kočenju vlasti, slovenski su pisci "amateri" dokumentirali kako su Srbi, na tlu Slovenije, pobili više od 550.000 ljudi u proljeće 1945. Osim najbrojnijih Hrvata, tu su nabrojeni pobijeni Slovenci, Bugari, Kozaci i Nijemci. Navedimo kako spomenuti Zbornik dokumentira preko 220.000 žrtava u samo nekoliko mjesta: na putu od Dravograda do hrvatske granice: 145.000; u Kočevskom Rogu: 41.000; u Zasavskim brdima: 24.000; u Brežičkom Polju: 6.000; u Krakovskoj sumi: 5.000; u Lancovu i Crnom Grobu: 1.500.

Pokraj tolikih dokumentiranih i provjerjenih svjedočanstava, više se ne može dvojiti o tome da su partizani počinili genocid pod pokroviteljstvom Engleza, u proljeće 1945., nakon završetka Drugog svjetskog rata.

(Svršetak)

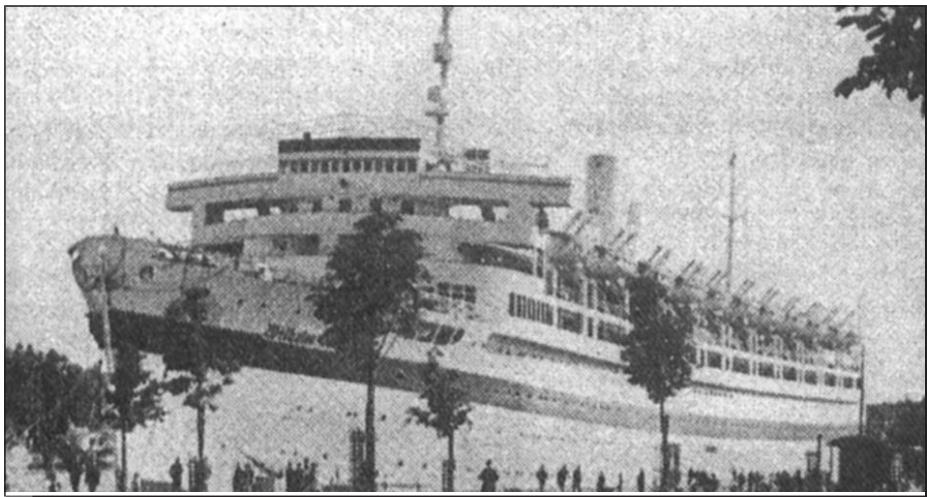
ANTIFAŠISTIČKI POKOLJI CIVILA 1945.

Kad se spomenu najveće pomorske nesreće, prosječan će se čovjek najprije sjetiti *Titanica*. Tragedija tog broda,

liko tisuća putnika (usp. *Politički zatvorenik*, 139, listopad 2003.), za teške pomorske katastrofe u prvoj polovici

1945. zapravo nitko nije znao. Prešućivane su jer su u njima stradali većinom Nijemci, a počinitelji su bili "antifašisti" - Sovjeti. Poraženi nemaju pravo ni na pamćenje (pa makar bili nedužni civili), dok pobjednici imaju pravo na spomenike (čak i onda kad su notorni zločinci). Neki to nazivaju pravdom, drugi okrutnim cinizmom. Čitatelj neka sudi sam, i neka razmišlja o tome kakve posljedice može donijeti takvo poigravanje istinom, poviješću i ljudskim životima...

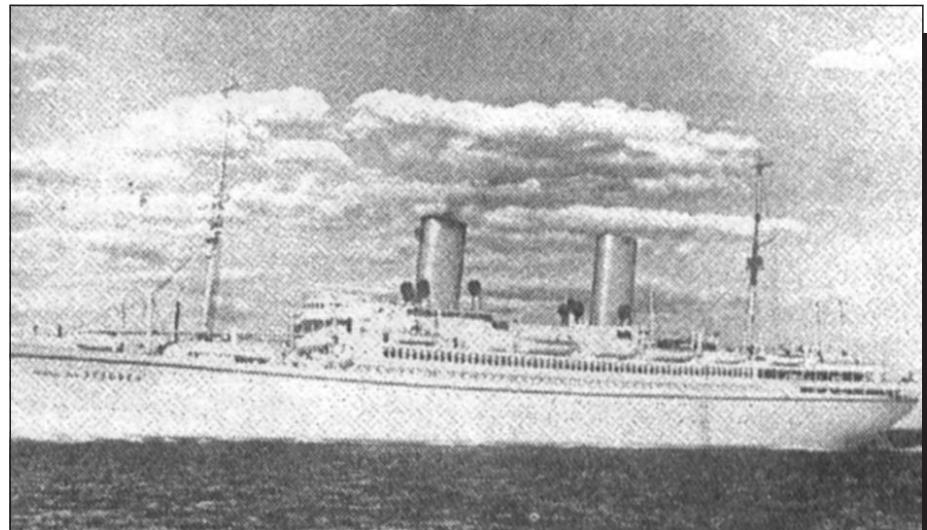
Od talambasa na moskovskome Crvenom trgu, u Kumrovcu, na Pantovčaku i na Markovu trgu, teško je čuti glas žrtava. Onih koji su se u proljeće 1945. povlačili prema zapadu, nadajući se da na njemu još živi Zapad. Nisu to bili samo Hrvati. I drugi su narodi imali su svoje Boričevce i Krnjeuše,

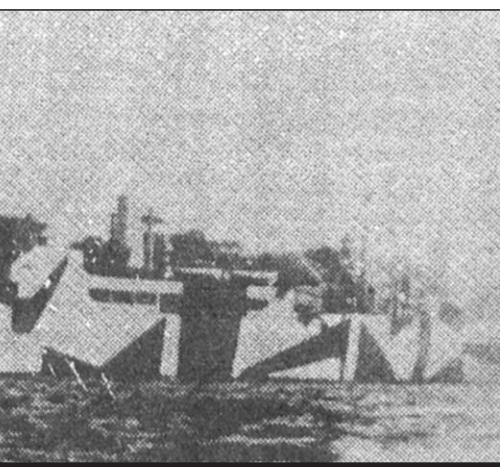
Wilhelm Gustloff

ovjenčana brojnim književnim i filmskim djelima, zbila se u travnju 1912.: prekoceanski je div potonuo, povukavši sa sobom najmanje 1.503 žrtava. Malo više nego tri godine kasnije, u svibnju 1915. njemački je podmornički torpedo pogodio *Lusitaniju*, koja je sa sobom u smrt povukla 1.198 života. Malo tko će znati da je američki parobrod *Sultan* potonuo u Mississipiju kod Memphisa u travnju 1865. s velkim brojem žrtava; procjene se kreću od 1.450 do 2.200. Ali, to ipak nisu najveće pomorske katastrofe u povijesti.

Dok poznati njemački književnik **Günther Grass** nedavno nije ovjekovječio tragediju njemačkog broda *Wilhelm Gustloff* i njegovih neko-

General Steuben

Goya

Španovice i Kulen Vakufe, Dakse i Široke Brigove, koji su bili dovoljno jasno upozorenje na opasnost koja dolazi s Istoka. Povlačili su se i Nijemci. Sovjetske su snage - nadahnute mržnjom natopljenim filipikama **Ilje Erenburga** koji je pozivao na klanje i silovanje - bez milosti obračunavale sa svim što je govorilo ili mirisalo njemački, bez obzira na to je li s nacionalsocijalizmom imalo veze ili ne.

Poput Sudetskih Nijemaca pred **Benešom**, Podunavskih Švaba pred **Titovom** soldateskom i Crvenom armijom, pred paležom, silovanjima i ubojstvima povlačili su se i Nijemci iz Istočne

Pruske. Više od dva milijuna ljudi napustilo je svoje domove u toj "najvećoj operaciji evakuacije u povijesti". U tom je povlačenju živote izgubilo njih oko 25.000. Žrtve su bili mahom civilni i većinom su smrt našli u ledenim valovima Baltičkog mora. Prvo je katastrofu doživio *Wilhelm Gustloff*. Taj je brod nazvan po prvaku nacionalsocijalističkog pokreta u Švicarskoj, kojega je 1936. smaknuo atentator **David Frankfurter**. Građen je kao udoban putnički brod, i služio je kao izletnički brod za njemačke radnike, u sklopu akcije *Kraft durch Freude*. U siječnju 1945. morao je, nakon četverogodišnjeg počivanja na sidrištu, poslužiti tužnijoj svrsi, evakraciji njemačkih civila iz istočnih dijelova Trećeg Reicha. Isplovio je 30. siječnja 1945. s 417 članova posade i, kako se procjenjuje, oko 8.000 civila. Skupa s njim na pučinu se otisnula *Hansa*, s 3.000 izbjeglica na palubi. Iako su sovjetske podmornice znale da brodovi služe civilnim svrhama, milosti nije bilo: *Wilhelm Gustloff* potopljen je torpedima, a u ledenim baltičkim vodama smrt je našlo između 5.700 i 7.000 ljudi, većinom žena, djece i staraca.

Jedanaest dana kasnije, sličnu je sudbinu doživio **General Steuben**. Ista podmornica koja je potopila *Wilhelma Gustloffa*, skoro na istom je mjestu potopila i drugi njemački brod koji je služio prijevozu ranjenika. Sovjeti su još u srpnju 1941. javno priopćili kako neće poštovati njemačke zahtjeve da se u skladu s Haškom konvencijom o suhozemnom ratovanju iz 1907. poštuju oznake bolnica, pa tako i bolničkih brodova. **General Steuben** s oko 3.500 poginulih samo je jedan od ukupno četiri potopljena njemačka bolnička broda. Potonuće *Goye* 16. travnja 1945. nadmašilo je ove dvije tragedije. Brod je isplovio iz luke Hela kod Gdanska (Danziga) s oko 7.000 civilnih izbjeglica i ranjenika. Odredište - Kopenhagen. No, put je malo iza ponoći nemilosrdno presjekao sovjetski podmornički minopolagač L-3. Dva torpeda u *Goyin* trup bila su dovoljna da brod potone za svega nekoliko minuta. Preživjela su svega 183 čovjeka...

Zašto su "antifašisti", kad je rat već bio odlučen, na dno mora poslali tolike tisuće nedužnih civila? Odgovor možda znaju oni iz Dresdена, Hamburga, Hirošime i Nagasakija. Tek, ne mogu nam ga reći...

(P.A.)

RATNI ZAPISI DR. ANTUNA CARA (V.) POTPUNI NEPRIJATELJ

Piše:

Dr. Antun CAR

Ovaj susret se zbio krajem siječnja ili početkom veljače 1992. Republika Hrvatska je već bila priznata kao samostalna država.

Predstavnica Međunarodnog crvenog križa neočekivano se zadržala kod zapovjednika Komande mesta. **Mario Šeparović**, tada vozač MCK-a i ja čekali smo da se vrati, pa da možemoći na teren. Čekali smo ispred "Komande mesta" kada nam je pristupila tajnica zapovjednika i prvo što je učinila bilo je da nas je fotografirala. Rekla je "Za uspomenu!". Razmišljao sam o tome gdje će mi se pojavit fotografija, ali sam znao da svako protivljenje nema mjesta. Usto bila je to i jedna zgodna plavuša još uvijek dovoljno mlada. Potom je rekla "A sad ću vas upoznati s predstavnicima humanitarne organizacije iz Beograda, koji bi s vama željeli popričati. Iako volonterski pridruženi članovi MCK imali smo obvezu razgovarati sa srodnim organizacijama. Ipak, pozvali smo se na našu predstavnici koja je bila Švicarka i sigurno bolja osoba za komunikaciju od nas. "Ne, odgovorila je. Ova humanitarna organizacija nosi pomoć građanima Mokošice i Dubrovačkog primorja i oni bi baš željeli s vama malo popričali!"

Ništa nam nije drugo preostalo nego sjesti u zbornicu sućelice humanitarcima iz Beograda i moliti Boga da nam se što prije pridruži predstavnica Crvenog križa. Nasuprot mene sjele su dvije žene zrelje dobi, a na kraj stola dvojica oficira. Mario, ja i tajnica bili smo s ove strane stola.

"Čujemo da Srbe u Dubrovniku držite u koncligoru i da nikome ne date napustiti Grad. Je li to istina?" "Ne" - rekao sam - "svatko tko hoće može napustiti Grad ili preko Cavtata ili preko Mokošice. To što rijetki napuštaju Grad je njihov izbor." "Ali su u svakom slučaju ugroženi!!!" bila je uporna gospođa. "Znate što, gospodo, svi smo mi u Dubrovniku postali ugroženi kada je JNA počela bombardirati Grad!" "A, vi ste sigurno Hercegovackad tako govorite!". "A ne, gospodo", odgovorio sam, "svoje porijeklo vučem od Republike. Nego, koja ste vi humanitarna organizacija?" "Mi smo Pokret žena za Jugoslaviju!" "E, onda, niste humanitarna organizacija. Da ste humanitarna organizacija, vi biste bili trebali biti pokret žena za mir, ljubav, protiv rata. Ovako ste vi po-

liticka organizacija što se vidi iz samog naslova!", odgovorio sam. "O, pa vi govorite kao da vi niste Jugoslaven!" "Ako sam i bio državljanin Jugoslavije, to više nisam!"

Na te moje riječi, Mario se ustao i ponovno sjeo. Tajnica koja je nosila *kafu* samo je prozborila: "Do sada ste nam bili polu neprijatelj, od sada ste cijeli!". Shvatio sam da sam rekao previše. Bilo je to ipak nakon brojnih bombardiranja, nakon gubitka mojih prijatelja, moje imovine i uspomena, a nakon višekratnog obilaska terena na kojem su ljudi bili tučeni i - što se malo zna, zbog ponosa naših ljudi - žene silovane. Ubrzo je došla predstavnica MCK-a. Napetost je postupno bivala manja. Gospode iz Beograda su se raspitivale za svoje drage prijatelja koji žive u Gradu. Oficiri na kraju stola samo su slušali. Za nekoliko minuta pošli smo na teren. Radili smo svoje uobičajene zadaće. Obilazili bolesne, donosili lijekove. U Mrčevu smo našli na bolesnika koji je upravo doživio moždani udar. Bio je to stariji čovjek, mislim da se prezivao **Radiš**. Trebalo ga je hitno transportirati u Dubrovnik. Za to smo morali tražiti odobrenje Komande mesta Gromača, pod čijom je jurisdikcijom bilo to područje. Obratio sam se vojniku trećeći odgovornu osobu. Pojavio se oficir čije činove nisam uspio odgometnuti. Netom je došao, izderao se na mene, izbacio me je iz automobila i repetirao pušku ponovljajući da sam Hrvat koji nema što tu raditi. Bio je spremjan otvoriti vatru. Predstavnica MCK-a izletjela je iz auta i na francuskom zamolila da se smiri. Oficir je sasvim tečnim francuskim jezikom (bio je dobrovoljac i direktor nekog hotela iz Budve ili Ulcinja) nastavio pričati. Françoise je bila uporna. Ja sam se vratio u auto a Françoise je uspjela dobiti odobrenje susretljivoga nadležnog oficira **Bojovića** za transport. Uspjeli smo prebaciti bolesnog starca u Grad. Prolazeći kroz Orašac, vidjeli smo kombi s humanitarnom pomoći iz Beograda. U prolazu smo kratko klimnuli glavama.

Nekoliko dana kasnije, negdje krajem veljače, ako se dobro sjećam, stigla je depeša u MCK kojom se meni osobno kao i bilo kojem drugom Hrvatu zabranilo sudjelovati u operacijama Međunarodnog crvenog križa na teritoriju pod kontrolom JNA.

"KRIŽNI PUT" VINKA - VICE OSTOJIĆA

U Hrvatskoj vlada zavjera šutnje o partizanskim i četničkim zločinima. Koliko mi je poznato, za petnaestak godina postojanja slobodne i nezavisne Republike Hrvatske objavljena je samo jedna jedina zbirka dokumenata o četničkim zločinima. To je knjiga Zdravka Dizdara i Mihaela Sobolevskoga "Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini 1941.-1945.", što ju je izdao Hrvatski institut za povijest. O partizanskim zločinima nije pak objavljena ni jedna jedina. Očito je, da se sustavno radi na sakrivanju istine od hrvatskoga naroda. Naravno, tu se misli na djelatnost državnih znanstvenih ustanova. I kada ne bi bilo još svježega narodnog pamćenja i napora pojedinaca, koji su u vlastito ime i vlastitim sredstvima skupljali o tomu povjesno gradivo ili bilježili svoje uspomene i sve to objavlivali, najprije u emigraciji, a zatim, nakon raspada Jugoslavije i pada komunizma, i u domovini, izgledalo bi, da nije ni bilo Bleiburga i da partizani nisu ni činili zločine. A činili su ih pod partizanskim imenom od prve svoje pojave pa do učvršćenja vlasti u obnovljenoj komunističkoj Jugoslaviji, a nakon toga kao državna vlast te tvorevine za cijelo vrijeme njezina trajanja. Zato nam svako djelo, bilo znanstvenoga, bilo memoarskoga karaktera, koje govori o tim događajima, odkriva dio istine, približava nas k istini i treba ga pozdraviti. Takvo je djelo, nedavno izšlo, knjiga uspomena gospodina **Vinka - Vice Ostojića** "Križni put Hrvata Patnika". Osim što na oko 380 stranica sadrži dragocjena povjesna svjedočanstva, ova knjiga je, makar objavljena u vlastitoj nakladi, vrlo ukusno opremljena i obogaćena mnogim slikovnim prilozima i preslikama optužnica i presuda, a predgovor joj je napisao poznati hrvatski povjesničar **dr. sc. Josip Jurčević**.

Gospodin Vinko - Vice Ostojić rodio se je 30. srpnja 1924. u selu Bijakovići, župa Međugorje, kod Čitluka, Hercegovina. Godine 1942. stupio je u Ustašku vojnicu i od samoga početka pa do sloma Nezavisne Države Hrvatske služio je u II. Željezničkoj bojni, koja je imala stalno sjedište u Makarskoj. Početkom svibnja 1945. s ostalom hrvatskom vojskom povlačio se je prema Bleiburgu. No, vidjevši sudbinu hrvatske vojske i hrvatskih izbjeglica, izdvojio se je od ostalih i, povlačeći se

Piše:

Ivan GABELICA

preko brda i planina, stigao je u Zagreb, gdje je bio uhićen i strpan u logor Prečko. Tu, kako on sam piše u svomu životopisu, počinje njegova osobna Kalvarija i Križni put. Iz Prečkoga je s

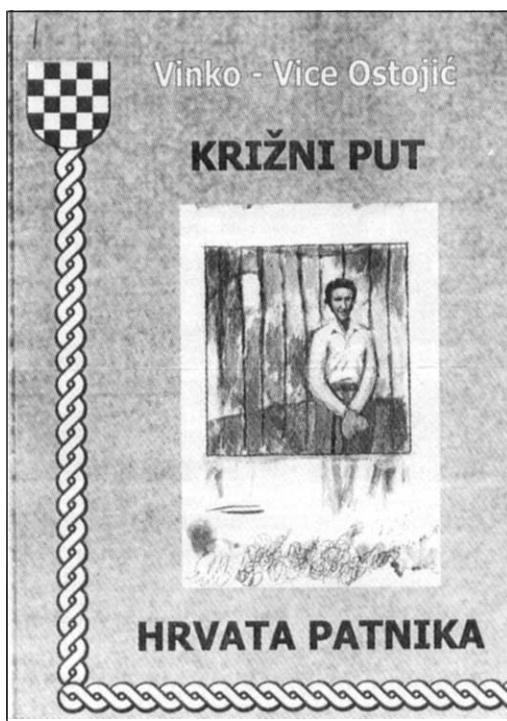
Vinko Ostojić

ostalim zarobljenicima u stočnim vagonima vlakom prebačen do Dugog Sela, a odatle su ih pješice preko Kloštra-Ivanića, Križevaca, Bjelovara, Grubišnoga Polja i Voćina tjerali do Slavonske Požege. Putovanje je trajalo više dana, a oni su bili goli, bosi, gladni i žedni. O tome križnomu putu Ostojić piše: "Našu kolonu pratili su partizanski konjanici, koji su nas kao goveda i krdo umornih životinja gonili i nagonili, da što brže idemo. Ukoliko bi se netko od te kolone odvojio, da se vode napije, ili pak komad kruha uzme, - jer kroz sela, smo prolazili, bilo je seljaka, koji su nam nudili kruha, slanine i vode, - te ako su to naši drugovi-partizanski pratioci vidjeli, tada su svakoga hladnjokrvno ubijali, koji nije uspio brzo skočiti natrag u kolonu, i ubijenog ostavljali pokraj puta ležati". Na žalost, ali i na njihovu sramotu, nisu ni seljaci iz svih sela prema njima bili gostoljubivi. Ostojić kaže, da su ih pri prolazu kroz Kloštar-Ivanić seljaci "tukli i udarali svime do čega su se dohvatali. Bilo sjekirama, bilo kolcima, bilo vilama i grabljkama", nazivajući ih "neprijate-

ljima, koje treba ubiti i potamaniti". A u Voćinu su ih "domaći stanovnici", očito Srbi, "na najokrutniji način dočekali". Udarali su ih, psovali najgorim psovjkama, pljuvali po njima i davali im otrovno mlijeko i otrovnu vodu da piju, zbog čega su mnogi iz kolone poumiali. Odjeću i obuću, koju su imali na sebi, partizanski pratioci su otimali, pa je tako Ostojić imao na sebi samo kupaće gaćice i civilni ogrtač, te mu tako nisu više imali što oteti. Slično je izgledala cijela ta kolona zarobljenih hrvatskih vojnika. "Rijetko tko je od nas imao cipele. Bili smo većinom bosi i bosi smo hodali", zabilježio je Ostojić. Za vrijeme predaha na tomu smrtnom putu nisu spavalni u zatvorenim prostorijama nego pod vedrim nebom. U Grubišnomu Polju su prenoćili na sajmištu i tu ih je "nevrijeme uhvatilo, prolom oblaka, voda do koljena". I u takvim okolnostima njihovi su pratioci pokazali, da su bez srca i duše. "Partizani su nas natjerali", piše Ostojić, "da posjedamo, tako da smo u vodi cijelo vrijeme proveli. Nitko nije smio ustati". Dolaskom u Slavonsku Požegu nastale su nove muke i patnje. Tu su komunisti preko doušnika nastojali saznati u kakvim i u kojim je postrojbama pojedini logoraš služio, po tomu su iz razvrstavali i pojedince odvodili na strijeljanje. U Slavonskoj Požegi je Ostojić susreo mnoge svoje znance, koje navodi imenom i prezimenom, a koji su bili odvedeni i likvidirani. Ostojić o sebi ništa nije govorio i tako se je spasio. Ali mu je cio život bio posut trnjem: proveo ga je po zatvorima i u emigraciji. To je sve bila muka i patnja, koja izbjiga sa svake stranice njegove knjige.

Naime, sav život Vinka - Vice Ostojića bio je ispunjen mišlju o slobodi hrvatskoga naroda i o uspostavi slobodne i nezavisne hrvatske države, pa je u tomu smislu, u granicama svojih mogućnosti i u okolnostima totalitaričkoga političkog sustava, nastojao politički djelovati. Zbog toga je četiri puta bio uhićen i tri puta osuđen. Godine 1946. osuden je u Kragujevcu, Srbiji, gdje je služio vojsku, na četiri godine, 1953. u Zagrebu na jednu godinu, a 1956. u Sarajevu na osam godina strogoga zatvora, dakle ukupno na 13 godina strogoga zatvora. Kroz cijelo to vrijeme živio je na rubu životne egzistencije, bez obzira u kojem se je zat-

voru nalazio: u Zabeli kod Požarevca, u Nišu i Visokim Dečanima, Srbija, u Zagrebu ili u Foči i Zenici. Svagdje je postupak bio isti. Glad i tortura svagdje su ga pratili. Tortura se je primjenjivala i u istrazi i za vrijeme izdržavanja kazne. Ostojić to opisuje ovako: "Kada te dovedu u sobu za ispitivanje, najprije te postave uz zid i odrede ti, da gledaš samo u jednu točku. Ne smiješ micati glavom, niti gledati lijevo ili desno. Dugo se ne može izdržati. Brzo ti se zanesvijesti i padneš kao klada na pod. Oni tada donesu kantu vode i pljusnu ti po glavi, da se osvijestiš. Kada dodeš k sebi, ponavlja se isti postupak. Kada skroz iznemogneš, tada te odnesu u tvoju podrumsku ćeliju i ubace kao zadnji otpad unutra. To se ponavlja svaki dan dok ne priznaš ono, što oni žele od tebe, da priznas". Ovim nisu iscrpljene metode mučenja. Prema Ostojiću, postojale su i druge. "Naime, svežu ti noge i ruke, postave te u zahodu da tako svezan stojiš, i onda ti puste sa visine odprilike tri metra, da ti voda iz staroga zahoda, koji je iznad tebe na katu, kap po kap, pada na glavu, da ti polagano probija mozak. Od vremena do vremena dolazili su, vikali, derali se, psovali, tražili i iznudivali priznanje, a sve to bi popratili nemilosrdnim udarcima, koji su me podsjećali na Isusa i Njegovu tešku muku". Nakon toga, u slučaju potrebe, primjenjivali su treći metodu mučenja. "Kada im ni to nije bilo dovoljno", svjedoči Ostojić, "i kada su vidjeli da nemaju uspjeha, tada bi me ponovno odnijeli u svoju sobu za ispitivanje i tu bi mi svezali i ruke i noge zajedno, da sam izgledao kao da sam okrugao. Zatim bi uzeli nekakav dugački kolac, stavili ga na dvije stolice, a prije toga ga provukli meni kroz zavezane ruke i noge tako, da glava visi na dolje, a da su noge i tabani okrenuti na gore. U takvoj poziciji, gdje je cirkulacija krvi veoma otežana, gdje se krv slijeva prema glavi, bolovi u nogama su neizdrživi. I sada počinju tući tupim predmetima po tabanima. To je bilo za neizdržati. Suze teku samo od sebe. Sav si mokar od patničkoga znoja. I mokraću ne možeš u sebi zadržati od bolova, nego se mokračni mjehur prazni sam od sebe. I još te pitaju ti zlotvori, te zvijeri u čovječjoj koži, kako ti je i kako se osjećaš!" Na priznanjima danim pod takvom torturom jugo-

Naslovna stranica Ostojićeve knjige

slavenski komunistički sudovi su donosili osude i izricali najteže, pa i smrtnе, kazne. Takva priznanja su u pravilu lažna. To bi morali imati na umu suvremenih hrvatskih povjesničara, koji nisu na sebi osjetili torturu, pa ne bi smjeli na izjavama zatvorenika stvarati zaključke nepovoljne za njih. U protivnom, oni su sudionici u zločinu počinjenom nad tim ljudima. Odlaskom na izdržavanje kazne nije prestajalo zlostavljanje osuđenika. Ono je u raznim oblicima nastavljeno i u kaznicama, pa su mnogi hrvatski rodoljubi (**Ivo Mašina, Vjekoslav Balin, Stjepan Lugarec, Tomo Dumančić i drugi**) podlegli mučenjima i izgubili život. Za njihovu smrt nitko nije odgovoran, a ni hrvatske državne vlasti, na žalost, nisu im iskazale nikakvo poštovanje, iako je njihova žrtva uzdizana u temelje hrvatske države u istoj mjeri, u kojoj i žrtva hrvatskih branitelja.

Osim izravne primjene fizičke sile, jugoslavenske komunističke vlasti su i na druge načine zlostavljale zatvorenike, osobito glađu, samicama i teškim fizičkim poslovima. Naročito u prvim poratnim godinama glad je bila neizdrživa, pa su mnogi zatvorenici umirali. Za doručak su dobivali nekakvu crnu, nezašćerenu vodu, koju su nazivali kavom. Za ručak su imali "nešto malo graha u zdjeli, ali jako puno crvi na površini, bez okusa i mirisa, bez

soli i začina. Jedini začin bili su ti crvi. I tko nije htio i to popiti, ostalo mu je jedino rješenje života: polako, ali sigurno umirati!!" Za cio dan dobivali su 30 grama (vjerojatno: dekagrama - op.I.G.) kukuruznog kruša tako tvrdo ispečenoga, da je izgledao kao pečena cigla.

Gospodin Vinko - Vice Ostojić je sve to izdržao. Spasila ga je njegova duboka vjera u Boga i u zagovor Blažene Djevice Marije, koja izbjiga sa svake stranice njegove knjige, ali i svjest, da mora izdržati, jer je potreban hrvatskom narodu u njegovoj pravednoj borbi za slobodu. Dana 20. kolovoza 1964. isteklo je vrijeme i njegove treće robije i on je izišao iz zeničke kaznionice. U toj kaznionici su i dalje ostali robijati mnogi borci za hrvatsku državnu nezavisnost, među kojima i don **Anto Baković, Alojzije Miletić** i kasnije tragično preminuli **Tomislav Vidović**. Na tomu svomu mučeničkomu putu Ostojić se je na robiji susretao s mnogim uzornim borcima za slobodu hrvatskoga naroda, kojima je zbog njihova velikoga broja u ovom prikazu nemoguće imena navoditi. No, ni u komu slučaju ne smije se propustiti, a da se ne spomene časnoga hercegovačkog franjevca **fra Ferdu Vlašića**.

Izišavši s treće robije, Ostojić se je odlučio na odlazak u emigraciju i iz tuđine djelovati na rušenje komunističkoga režima i mrske mu Jugoslavije. U mjesecu rujnu 1965. preko Italije i Francuske pobjegao je u Njemačku. Tu mu je **dr. Branimir Jelić**, s kojim je odpreje bio povezan, pomogao, da dobije njemačko državljanstvo, a kasnije su se tamo njemu pridružile sugruga Ljubica i kćи Jadranka. U emigraciji je ostao sve do sloma komunističke Jugoslavije. Sudjelovao je u mnogim političkim podhvataima, koji su potanko opisani u ovoj knjizi, surađivao je u tomu sa svima, ali nije stupio ni u jednu hrvatsku emigrantsku političku skupinu ili udrugu. Kroz 35 godina emigrantskoga života iskusio je svu gorčinu života u tuđini. Sve je to opisano u njegovoj knjizi. To potresno svjedočanstvo - knjiga može se nabaviti ili kod samoga pisca ili preko Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, Zagreb, Masarykova 22, odnosno u Čirilometodskoj knjižari u Zagrebu, Kaptol 29, po cijeni od 100,00 kn.

U SPOMEN VLADI HERSA

Nakon duge i teške bolesti, opremljen svetim sakramentima i bolesničkim pomazanjem, daleko od voljene mu domovine Hrvatske u gradu Waterloo, Ontario, Kanada, 8. ožujka, 2005., blago u Gospodinu zauvijek je zaklopio svoje umorne oči i patničku dušu predao Gospodinu, naš dragi **Vlado Hersa** u 82 godini života, suprug nam ožalošćene **Helen Hersa**. Helen (Jela) Hersa draga i vjerna supruga, koja mu je tijekom života, a posebno u posljednjim trenucima bila predana kao da je željela nadoknadići svu patnju, jednom riječu pretvoriti krunu od trnja svoga supruga u lovovijenac ovozemaljskog života i života u vječnosti.

Vlado Hersa, sin **Mate i Kate rod. Rešići**, rođen je 30.11.1923. u selu Šipački Brijeg br. 4, Samobor. Uza sve nedaće i patnje ratnog vihora i siromaštva, osuđen je presudom Okružnoga narodnog suda za okrug Zagreb, u Zagrebu broj: Kt. 60/1945. godine, potpisane dana 7. prosinca 1945., radi krivičnog djela iz čl.3.točka 3. i 4. Zakona od 25. kolovoza 1945. Kažnjava se skupnom kaznom lišenja slobode s prinudnim radom u trajanju od 16 (šesnaest godina) konfiskacijom imovine i gubitkom građanskih i političkih prava u trajanju od 10 (deset) godina. Kaznu je izdržavao u Kaznenom zavodu u Lepoglavi od 15. rujna 1945. do 5. siječnja 1953. U to vrijeme u Kaznenom zavodu Lepoglava, kaznu je izdržavao i blaženi kardinal **Alojzije Stepinac**, kojega je viđao, kako mi je rekao, u „mrtvom hodu ili šetnji“. Pomičanjem je oslobođen daljnog izdržavanja kazne, ali ne i gubitka konfiscirane imovine, građanskih i političkih prava.

Iz danas neobjašnjivih razloga njevo je ime zapisano u crkvenim knjigama kao „Radovan“, pod kojim imenom 4. travnja 1953. i sklapa brak s Jelom Dinjar iz sela Pece, u crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Zajezdi. Lišen svih prava, odlazi 1958. u Kanadu sa svojom suprugom, gdje je stvorio svoj dom, ali nikada zaboravio tešku osudu i sudbinu kao i voljenu domovinu Hrvatsku. Dana 17. kolovoza 1994. godine pravomoćnim rješenjem

Ureda za opću upravu Ispostava Samobor Klase UP/I-222-02/94-01/37 osobno ime Radovan kojim se nikada i nigdje nije služio (vidi presudu 1945. godine), promijenjeno je u ime Vlado. Temeljem podnesenog zahtjeva, Administrativna komisija Vlade Republike Hrvatske dana 9. rujna 1997. donosi rješenje Urbroj: 50304/4-97-01, na temelju Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika broj: 34/95. Dana, 1. rujna 1997. Vlado i Jelka Hersa primaju Zahvalnicu od Vlade Republike Hrvatske za vrijedan prilog koji su dali za stvaranje naše drage nam Hrvatske potpisano od potpredsjednika Vlade i ministra vanjskih poslova dr. Mate Granića.

Nesebično je pomagao svoje najbliže. Bio je to otac, prijatelj i brat, u svakoj potrebi. Nadasve, uz veliko životno iskustvo i patnju, dobar savjetnik u svim životnim prilikama od Toronto do Waterlooa u Kanadi našim ljudima, kao i nama ovdje u domovini. Tomu svjedoči veličanstven ispraćaj dragog nam Vlade na vječni počinak, kao i dirljivi govor na grobu u dalekoj Kanadi uz dužno poštovanje i HDPZ-a Zagreb, čiji je član. Na kraju ove bilješke, što drugo reći o čovjeku velikih moralnih i rodoljubnih vrijednosti, koji je pomagao donacijom za osobe oboljele od šećerne bolesti od koje je i sam bolovao, djeci bez oca, popravak crkve u Dragonožu u Hrvatskoj, te dao mnogo dobrih savjeta. Ostaje reći samo: velika hvala za sve! Neka ga dobri Bog nagradi za svu patnju i dobra djela, a dragoj supruzi Helen želimo da umjesto svih nas kiti njegov grob cvijećem i nosi pozdrave u šumu vjetra iz drage mu domovine Hrvatske. Počivao u miru Božjem.

Štefica ŠEKRT

U SPOMEN MARTIN GRABAREVIĆ

rođen 13. 9. 1920.,
umro 8. 5. 2005.

Neka mu je laka
hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Sisak

U SPOMEN

VELJKO ANTONINA

rođen 11. 9. 1930.
u Žmanu, Dugi otok,
preminuo 27. 3. 2005.

Neka mu je laka
hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica
Zadar

Hrvatskim političkim zatvorenicima, članovima njihovih obitelji te prijateljima, u Zadru, 1 km od mora, iznajmljujem apartman s 3 sobe, terasama, 5 ležajeva, upotreba kuhinje i kupaonice, 10 EUR po krevetu. Potrebna rezervacija, inf. na tel. 023/324-392

IN THIS ISSUE

In the last few months and years, the Croatian public is preoccupied with the issue of Croatia's accession to the European Union. Although Croatia has been an independent state for less than a decade and a half, almost the whole political establishment supports Croatia's speedy and unconditional accession to the European Union. Those who oppose speedy and unconditional accession to the EU, requiring protection of national interests first, are being called reactionaries and isolationists. Because of that, any serious and democratic dialogue has become impossible. At the same time, ruling circles are exposed to heavy political pressure from Brussels and The Hague. Croatia is said not to fulfil the conditions for the start of negotiations, as the Prosecution of the International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia claims that Croatian authorities have not undertaken all steps possible to bring **Ante Gotovina**, the accused Croatian Army general, before the Hague tribunal. The Croatian public considers such pressure unfair, and more and more often relates it to traditional disinclination of the West towards the independent Croatian state. These associations are especially painful in May. In May 1945, the British Army extradited to Yugoslav communist partisans several hundred thousand Croatian soldiers and civilians, who had been taken hostages. Most of them were killed without trial.

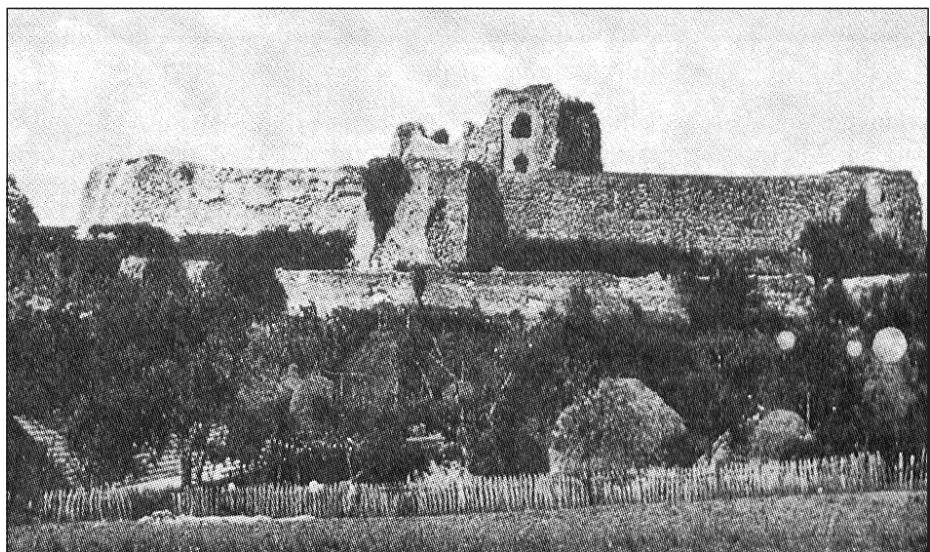
Analysing the current situation and making a parallel with the events in 1945, **Prof. Branimir Lukšić, Ph.D.** writes that there is no reason whatsoever for Croatia's humiliation before the EU. Centuries long, Croatia has been a part of the Christian West. Croatia was proving its membership in the western cultural circle in a long period spent within multinational Central European communities. Joining Yugoslavia in 1918, which also happened under

the pressure from the West, discontinued that national development. The task of today's and future generations is to build Croatia as a cultural, democratic and legal state. As such, it will be able to survive and develop outside the EU as well, especially in the current form of that community.

Beside several memoirs, analysing sufferings of Croats after the Anglo-American forces extradited them to communists in 1945, two more texts in this issue are related to the Machiavelian politics of the great forces. Editor-in-chief **Tomislav Jonjić** finishes the presentation of the study on American illegal extradition of **Dr. Andrija Artuković** in 1986. The first part of the presentation was published in issue 157, and this issue contains a summary of

1941 refused to lay down arms. His «Chetniks» turned into ruthless and cruel persecutors of non-Serbian population in the territory of the former Yugoslavia. Out of its own interest, the West has created a myth of the fighter against Germans, although Chetniks openly allied with both Italians and Germans.

London and Washington also ignored the fact that the leadership of the Chetnik movement had created a number of programme documents in support of ethnic cleansing, or creation of the «ethnically clean, homogenous Serbia». None of the other nations in this area has ever created such programme. Characteristically, that movement and its programme have been revived in early 1990's, and many atrocities in Croatia and Bosnia and Herzegovina were committed under its flag. The

Cetingrad

American sources witnessing that the official Washington wanted to extradite the Croatian emigrant politician at any cost, breaking even its own and international regulations. Another text refers to the American medal awarded to **Draža Mihailović**. Mihailović was a colonel in the army of the Kingdom of Yugoslavia, who after capitulation of that army in

Croatian public has learned with bitterness that the American Government, despite all that, in this very moment, has found necessary to give medals to Mihailović's descendants. People in Croatia see that as a clear and offensive message to the victims of the Greater Serbian aggressions in 1941 and 1991.

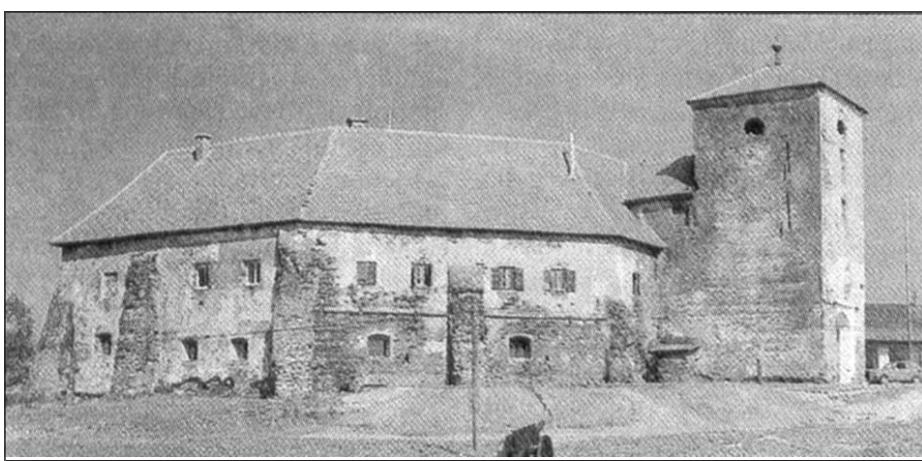
IN DIESEM HEFT

In letzten Monaten und Jahren beschäftigt allgemeine kroatische Öffentlichkeit die Frage des Beitritts Kroatiens in die Europäische Union. Obwohl Kroatien weniger als eineinhalb Jahrzehnt selbständiges Staat ist, ist fast ganze kroatische Establishment befürworter eines schnellen und bedingungslosen Beitritts Kroatiens in die EU. Alle die sich gegen diesen schnellen und vor allem bedingungslosen Beitritt widersetzen und

Britische Armee an jugoslawische kommunistische Partisanen einige Hunderttausende gefangenen kroatischen Soldaten und Zivilisten aus. Größtenteil von ihnen wurde ohne Gericht umgebracht.

Analisierend jetzige Lage und vergleichend mit den Geschehnissen 1945 schreibt **Prof. Dr. Branimir Lukšić**, dass es keinen Grund für kroatische Erniedrigung vor der EU gibt. Kroatien gehört Jahrhunderte lang traditionell

Jonjić beendet die Rezension der Studie über amerikanischen Gesetzwidrigen Auslieferung des **Dr. Andrija Artuković** im Jahre 1986. Der erste Teil der Rezension wurde in dem Heft 157 veröffentlicht und in diesem Heft übetragen wir in Kurzform amerikanische Quellen die bezeugen, dass offizielle Washington unter jedem Preis, auch durch brechen eigene und internationale Vorschriften, diesen kroatischen Emigranten ausliefern wollte. In dem anderen Artikel schreibt er über die amerikanische Auszeichnung des **Draža Mihailović**. Mihailović war Oberst der Armee des Königreichs Jugoslawien, der sich nach der Kapitulation dieser Armee 1941 weigerte die Waffen niederzulegen. Seine „Četniks“ wurden zur grausamen und rücksichtslosen Verfolger der nichtserbischen Bevölkerung auf dem Gebiet ehemaliges Jugoslawien. Obwohl die Četniks offen mit den faschistischen Italiener und Deutschen Wehrmacht paktierten schuf der Westen, aus eigenen Interessen, von ihm den Mythos von dem Kämpfer gegen die Deutschen.

Djurdjevac

verlangen, dass vorher Schutz der nationalen Interessen gesichert wird, werden als Reaktionäre und Isolationisten gekennzeichnet. Deswegen wird ein ernstes und demokratisches Dialog unmöglich. Gleichzeitig, sind die regierende Kreise einem schweren politischen Druck aus Bruxelles und Den Haag ausgesetzt. Es wird behauptet, dass Kroatien alle Bedingungen zur Beginn der Verhandlungen nicht erfüllt, da die Staatsanwaltschaft des Internationalen Strafgerichtes für ehemaliges Jugoslawien behauptet, dass kroatische Regierung nicht alles möglichen unternommen hat um den angeklagten General der Kroatischen Armee, **Ante Gotovina**, vor Gericht in Haag zu bringen. Solchen Druck empfindet kroatische Öffentlichkeit als ungerecht und er wird immer öfter in Verbindung mit der traditionellen Abneigung des Westens gegenüber unabhängigen kroatischen Saat gebracht. Diese Assoziationen sind in dem Monat Mai besonders schmerhaft. In diesem Monat, nämlich 1945, lieferte

dem christlichen Westen an. Diese seine Zugehörigkeit westlichen Kulturreis hat es in lagen Zeiten des gemeinsamen Lebens in Vielvölkerungsgemeinschaften Mitteleuropas, bewiesen. Eintritt in Jugoslawien 1918, der auch unter dem Druck des Westen geschah, brach diese natürliche Entwicklung ab. Die Aufgabe der jetzigen und zukünftigen Generationen ist Aufbau Kroatiens als kulturellen und demokratischen Rechtstaat. Als solches kann es bestehen und gedeihen auch außerhalb der EU, besonders in jetzigen Form dieser Gemeinschaft.

* * *

Ausser einigen Beilage, die sich mit dem Leiden der Kroaten nach der Auslieferung von anglo-amerikanischen Kräften 1945 an den Kommunisten beschäftigen, veröffentlichen wir in diesem Heft noch zwei Artikel die sich an machiavellistische politik der Großmächte beziehen. Der Chefredakteur **Tomislav**

In London und Washington wurde die Tatsache ignoriert, dass die Četniksführung mehrere programmatische Dokumente geschaffen hat in denen die ethnische Säuberung propagiert wird, bzw. Schafung eines „ethnisch reines, homogenes Serbiens“. In keinem Volk auf diesem Gebiet entstand ein solches Programm. Charakteristisch ist, dass diese Bewegung und sein Program Anfang 1990 wiederbelebt wurde und dass unter seiner Fahne große Zahl der bestialischen Verbrechen in Kroatien und in Bosnien und Herzegowina an nichtserbischen Bevölkerung geschah. Die kroatische Öffentlichkeit nahm mit Empörung die Nachricht, dass die amerikanische Regierung trotz allem gerade in diesem Moment die Auszeichnung Draža Mihailović an seine Nachkommen auszuhändigen es für notwendig fand. In Kroatien wird das als klare und verletzende Nachricht an alle Opfer der großserbische Aggression 1941 und 1991 empfunden.

Vojni sud
Vojna oblast Slavonija
VOJNI SUD
Vijeće kod kom.N.Gradiškog
područja

prepis

Sud broj 851/1945 g.
dana 20.VII.1945 g.

U I M E N A R O D A J U G O S L A V I J E

Vojni su vojne oblasti za Slavoniju-vijeće kod Novogradiske komande područja-sastavljeno od Banjaglava Milana,poručnika,kao predsjedatelja vijeća,Vukotić Franke,zastavnika i Boljkovac Ivana stražara ovog suda kao članova vijeća,Bogatec Vlade,sekretara kao zapisničara,a u prisutnosti Lončar Petra,istražitelja u zastupanju optužnice u krivičnom predmetu proti okr.SARAJLIJI KARLU iz Borovea,radi djela učešća u oružanim terorističkim formacijama,nakon izdržanog glavnog pretresa u prisutnosti okrivljenog doreo je dana 20.VII.1945 g. u N.Gradiški slijedeću:

P R E S U D U

Okrivljeni SARAJLIJA KARLO sin Gjure i majke Kate rođ. Smoljanović,rodj 1923 godine,općina Rajić,kotar Novska,Hrvat,Rkt,ratar,pismen, oženjen, otac jednog djeteta,nekažnjavan, posjeduje 9.jutara zemlje i kuću,uhapšen 8.VII.1945 godine.-

K R I V J E

Što je u veljači 1943 godine stupio u "Tiger" diviziju otišao na izobrazbu u Njemačku,vratio se nazad i bio sve do maja mjeseca 1944 godine u jedinici i za to vrijeme bio u operacijama,koja je jedinica vršila po Bosni i Hercegovini i učestvovao u borbi protiv Partizana kod Lapca i Kamenske a kolovoza mjeseca 1944 godine došao kući,stupio u ustaše,služio u bunkerima u N.Kapeli i Rajiću sve do sloma NDH.

Dakle bio je pripadnik oružanih terorističkih formacija te je time počinio djelo iz čl.14.Uredbe o vojnim sudovima.

2.Sto je oktobra mjeseca 1944 godine sa još nekim ustašama iz Borovca podpisao tužbu protiv Ljiljak Marije,Bjelić Anice,Ljiljak Stevana,Radak Milana,Zuber Mila ,i njegove kćeri Seke,nakon čega su ovi oterani u logor odakle su se vratili samo Milan Radaković i Stevan Ljiljak dok su ostali poubijani

Dakle bio učesnik u odvodjenju našeg Naroda u logor čime je počinio djelo iz čl.13.Uredbe o vojnim sudovima.

Stoga se okrivljeni SARAJLIJA KARLO presudjuje na kaznu

SMRTI STRELJANJEM,TRAJAN GURITAK GRADJANSKIH ČASNIH PRAVA I KONFISKACIJU NJEGOVE IMOVINE.

Kazna će se izvršiti nakon odobrenja ove presude po Višim vojnim sudom,a izvršit će ga staraža ovog suda.

O B R A Z L O Z E N J E Kao nepotrebno izpušteno

Smrt fašizmu

Sloboda narodu!

Zapisničar sekretar
Bogatec v.r.

Predsjedatelj vijeća
M.Banjeglav v.r.

Da je prepis vjeran svome originalu tvrdi i ovjerava.

Prekupljanje.

ANTIFAŠIZAM 60. obljetnica pobjede nad fašizmom, Dan Europe i oslobođenja Zagreba

Mesić: Tita se ne smije proglašavati zločincem

Piše **Sergej Trajković**

ZAGREB - Organizirani antifašistički otpor bez komunističke partije ne bi bilo moguće postići. Istina je da mnogi antifašisti nisu bili komunisti, ali istina je i da je komunistička partija povela borbu protiv fašizma na ovim prostorima.

To treba jasno reći, napisati u školskim udžbenicima, pa i objasniti nekim u Saboru. Dan pobjede protiv fašizma povijesni je datum koji ne mogu zasjeniti oni koji bi željeli da se ponovo piše historijat 2. svjetskog rata i da se poraženi naknadno promoviraju u pobednike.

'Budite ponosni'

Vi borci, vi ste pobednici i zato budite ponosni na svoju veličanstvenu pobjedu, a Hrvatska vam mora biti zahvalna. Antifašističkim borcima moramo osigurati status koji im priznaje - obratio se jučer okupljenim sudionicima NOB-a u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić u povodu svečanosti obilježavanja 60. obljetnice pobjede nad fašizmom, Dana Europe i Dana oslobođenja Zagreba.

Mesić je istaknuo kako se Josipa Broza Tita kao vrhovnog zapovjednika antifašističke borbe na ovim prostorima ne smije proglašavati zločincem, dok Nezavisna Država Hrvatska nije bila država nego uvreda za hrvatski narod, zasnovana na zločinu.

- Govoriti o Poglavlјniku kao o domoljubu mogu samo oni koji

● Govor predsjednika Mesića okupljeni su popratili burnim pljeskom

bi željeli cijeli hrvatski narod učiniti taocem prošlosti. Ne pričem da je ponekad antifašizam bio maska za prikrivanje zločina, ali to su uvijek bili incidenti.

Ustaše - služe fašizmu

I jedni i drugi bili su žrtve, ali među njima se ne može povlačiti znak jednakosti - poručio je predsjednik Mesić okupljenim antifašistima, uzvanicima iz hr-

vatskog političkog života te veleposlanicima brojnih zemalja, koji su govor popratili burnim pljeskom. Potpredsjednik Hrvatskog sabora Luka Bebić podsjetio je kako je Sabor donio jasniju deklaraciju kojom se potvrđuje antifašističko opredjeljenje Hrvatske i dodaо da samo istina o 2. svjetskom ratu može pomiriti hrvatske gradane.

- Ustaški poredak je bio sluga fašizma, ali treba dići glas i pro-

tiv želje da se četnici proglaše antifašistima, protiv čega je stala i sama država Srbija i Crne Gora. Samo istina o žrtvama u Bleiburgu i Jasenovcu može pomiriti ljude - poručio je Bebić. Dan pobjede nad fašizmom građanima Hrvatske je putem brzjava čestitao premijer Ivo Sanader, a govorom se obratila i građačelnica Zagreba Vlasta Pavić te predstavnici Saveza antifašističkih boraca Hrvatske.

DAVOR PONGRAČIĆ

Ante Čović, br. 2499/1/VIII, 8. 5. 2005.